BIBLIOTHECA PORTATIVA.

LITTERATURA.

CRITICA

de

I. HELIADE R.

Volumul I.

BUCURESCI.
TYPOGRAPHIA HELIADE SI ASSOCIATII.
1860.

www.dacoromanica.ro

LITTERATURA.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTHECA PORTATIVA.

LITTERATURA.

CRITICA

de

I. HELIADE R.

Volumul I.

BUCURESCI.

TYPOGRAPHIA HELIADE SI ASSOCIATI.

1860.

www.dacoromanica.ro

PROLOGU.

Aqueastă Critică litterară s'a publicat ântèia dată prin Curierul Român din annii 1847 şi 1848. Nimicu nu s'a schimbat în aqueastă a doa ediţiŏ, de quât órequare vorbe, fórte puçine, şi quâte-va desinençe, ca *io* şi *iune*. Se depune în Bibliothec'a naţionale din St. Sava un exemplar din Curierul Român din annii sus arătaţi spre satisfacţia curioşilor de a compară aquea primă ediţiŏ cu aqueasta que appare acum.

În annul trecut 1859 am dat prin *Naţionalul* quâte se publicasserŏ dejà în annul 1847, şi lipsindu'mi collecţia Curierului Român din 1848, a cătat a sta cu reproducţia aquestor articole. Mai târçiu DD. Iarca, I. Angelescul şi Dăscălescul împrumutându'mi alle D-lor collecţiuni, întreprinseiu o a doa ediţiŏ complectă.

www.dacoromanica.ro

Că prefaçă sau prologu (pentru quŏ se dă în capĕtul aquestei scrieri şi un epilogu) punem aquì epistola nóstră către D. Redactorul Naţionalului prin quare ’i-am adresat articolele nóstre, cum şi o altă scrisóre sau respuns que am fost nevoit a facce la un articol anonymu făcut qua să mĕ provóce de a ne dà adicŏ professia de credinţă dupŏ o lipsă de 11 anni din Patriă.

www.dacoromanica.ro

Domnule Redactor!

La onórea que 'mi-ai făcut a mĕ invità de a scrie şi eu quâte que-và în ţiurnalul Domniei Talle, nu întârţiu à respunde, dupŏ cum am şi promis, quŏ voiu scrie de o quam dată litteratură, şi voiu dà o seriă de articoli subt rubrică de *Critică*.

Ânsĕ qua să ajungem la un capĕt órequare, cată să începem dela început, pentru cuvinte multe şi fórte importante.

Voiu începe dar de unde începussem în annul 1847 în *Currierul Român*; şi prin urmare nu voiu facce de o quam dată de quât a mĕ reproducce.

Cu aqueasta, şi prin typărirea la un locu a tutulor scrierilor melle, vor vedé Românii quŏ quel quare am fost la 1821, 27, 37 şi 47, aquella sunt şi astăţi în quât pentru principele melle, bune sau relle.

De se và vedé vre-o schimbare, nu và fi în idei sau în principe, ci în expres-

www.dacoromanica.ro

sia sau formularea aquellora'şi idei printr'o limbă mai chreştinéscă. Cată să pâşim şi noi cu timpul; şi tot è mai bine de aqueia que passă înainte iar nu înapoi.

Am avut şi eu principele melle şi gusturile melle, am avut şi eu *Cartago delenda* a mea, şi cum ḑicu Françesii *cochemarurile* melle. Tot aquellea sunt şi astăḑi, Domnule Redactor. Quât bate crivĕţul, începe să'mi fiă frigu şi ḑicu să facă focul în cămin sau mi'l facu eu singur, sau daqua n'am nici cu que îmi face focul, atunci să mĕ ierte fiă-quare a'i spunne curat quŏ n'am ajuns ḑille bune.

Nordul, şi tot que vine de acolo: crivĕţu, troiene, grindină, locuste, urşi, etc. etc. etc. nu sunt de gustul meu; fiă, de parte de ast locu, pe séma quellor'a que le dorescu şi le caută cu lumînarea.

Eatŏ *cochemarul* meu, eatŏ *Cartago delenda* a mea, nota bene.

Pe lûngŏ aquestea sunt lucruri que potu ómenii sau de plăcere sau de curiositate a le vedé, ânsĕ au şi dènsele acolo o regulă; spre exemplu férele selbatice, leul, lupul, iena, ursul, etc. etc. De quând

www.dacoromanica.ro

sunt nu 'mi-a plăcut să vĕdu un urs liber preâmblându-se în sus şi în jos, prin sate şi prin cetăţi, mai vîrtos prin miḑlocul Bucurescilor. Ursul quând intră în cetate să intre cu meşterul lui, cu lanţul lui de bot sau de nas, cu toba lui; şi attunci, cui îi este *chieful*, ese de mi'l vede, îl chiamă să jóce.

Quând începu iarŏ un lucru, am ḑis quŏ îmi place să începu dela început. Începu, dar Critica mea de acolo de unde începussem, cum ḑisseiu în 47 şi terminînd quâte am fost ḑis şi quâte s'au perdut, voiu continuà fapţa mai 'nainte.

Ânsĕ pentru que nu vei să scrii politică îmi va ḑicce quine-va? — Pentru quŏ voiu să începu, iar o repet, dela început. Qua să facem la politică, cată mai ântêiu a învĕţà a scrie, cată mai ântêiu a învĕţà a judicà. Quine póte facce altfel, facă sănĕtos; eu aşà am învĕţat şi acum nu mĕ mai pot desvĕţà.

Aşà dar, te rogu, Domnule Redactor, să nu'ţi pară cu greu nici Domniei Talle, nici cititorilor ḑiurnalului Vostru de a vedé figurând pe *Currierul Român* în *Na-*

www.dacoromanica.ro

ţional;[1]) quŏci ar fi fost mai cu greu de a vedé *totul* încăpênd în *parte* de quât *partea* în *tot*. Naţia este totul, şi un *Currier Român* a fost şi este o parte; tot que è al Naţiunii, dupŏ tóte regulele cată să fiă *naţional*. Lucrurile dar mergu dupŏ ordinea naturale, şi astfel credu quŏ ne vommu învoì amêndoi, şi cu mulţi din Români.

Al Domniei Talle, şi al cititorilor Vostri

cu totul devot

J. Heliade.

[1]) Quând ţiceam aquestea, îmi reservam dreptul de a ţicce quâte-dissciu mai în urmă în quâte-vă articole din Biblioţheca portativă, sub rubrica *Ancŏ o dată Progresul şi Conservaţia* şi *Partitul Naţional*, pag. 71.

www.dacoromanica.ro

Ast-fel debutaiu dupŏ renturnarea mea în ţérră; începuiu adicŏ de unde am fost lăssat la 1848.

În dată ânsĕ fuiu întêmpinat cu articolul următor publicat prin *Annunţătorul*. Provocare dulce, fórte tare ânsĕ de a'mi facce din nuou professia de credinţă. Póte quŏ autorul lui 'mi-a voit mai mult bînele, şi de aqueea îmi dette un motiv legal de a mĕ pronunţà înaintea Naţiunii.

Naţionalul reprodusse aquest articol; îl mai reproducem şi noi qua să putem reproducce şi respunsul nostru, şi qua să putem ast-fel arătà în present şi în viitor opiniunile nóstre bune sau relle, şi a fi judecaţi dupŏ dênsele.

www.dacoromanica.ro

«În Nr. 31 al gazettei *Naţionalul*, vĕ-ţurŏm cu un simţimênt de quea mai vie mulţumire debutul din nnou pe scena jur·nalistică a celebrului nostru litterator D. Ion Heliade, printr'o critică quare, dupŏ cum ênsuşi ne spune, s'a mai publicat prin colónele *Currierului Român* înainte de 1847.

«Astă critică è *precedată* de o epistolă a D-lui Heliade către D. Redactorul Naţionalului, prin quare, vorbind de fearĕle selbatice în que chipu ar' trebuì puse la regulă, ne spune quŏ Cartago *di lenda* şi coşemarele salle ar' fi Nordul şi Ursul; quŏ quel d'intêiu îl înghiaţă, adduce crivĕţul rece, grindină, locuste, etc., şi quŏ pe quel de al doilea n'ar voì să'l vaţă preumblàndu-se liber în sus şi în jos prin sate şi cetăţi, mai vîrtos prin uliţele Bucurescilor, fărŏ lanţ dn bot sau de nas, şi fărŏ să aibă pe meşterul lûngŏ dênsul cu toba.

«Mărginita agerime a spiritului nostru nu fu în stare o mărturisim, a pătrunde înţellesul enigmaticu al aquestor lmii, quărora, cu tótă illimitata stimă que profe-

www.dacoromanica.ro

săm pentru ilustrul fundator al litteraturei române, nu le puturŏm da de quât appreţiaţia unei viziuni, şi din punctul quŏ fiăquăruia póte fi permis a avé viziunile salle, Cartago *di lenda* sa şi coşemarele salle, ne grăbim a spune şi noi pe ale nóstre.

«Noĕ ni se nălucesce quŏ de quâţi và anni s'a operat în *regimul* nostru atmosfericu o mare revoluţiune quare a addus totul în estremităţi. De attunci în quoaci nu ne mai înghiaţă Crivĕţul, ci Austrul; şi nu mai è Nordul quare ne adduce grindină, locuste,' etc, ci Orientul. Ursul, de quare se teme D. Heliade vĕdêndu'l preumblându-se liber prin sate şi oraşe fărŏ botniţă de nasu şi fărŏ meşter să'l ducă de lanţu, credem quŏ a năpîrlit de quât-và timp, şi quŏ cu perderea pĕrului a perdut şi deprinderile salle sfâşietóre, *rapace*. Rolul sĕu, dupŏ cum se arată, nu è de quât a ne păţi de potăile que ne latră, que voiescu a ne muşcà şi nu o potu.

«Părerea nóstră este de a ne folosì de tóte fearĕle şi de tóte lighiónele que se oferă de sinele, a ne face binele, fărŏ să le refuzăm serviţiile pentru prepusuri vage

www.dacoromanica.ro

de relle intenţiuni în contră-ne, linie de conduită que însuşi a ţinut în timpi mai reculaţi.

«Pentru noi, după opinia nóstră, è mai periculos de o quam dată rîiosul de Şacal al Rĕsăritului, cu atât mai mult cu quât ne è redevabil recunoscinţă, şi nufa ce de quât a ne pîndì qua să ne muşce.

«Iar daqua din nenorocire proverbul Romànului despre lupu, quŏ 'şi leapĕdă pĕrul fără să-'şi lepede năravul, se va realiza şi asupra ursului nostru, n'avem de quât a'i trîntì din nuou belciugul de nas, a'l da pe mâna vătafului şi a'l face chiar să 'şi jóce favoritul sĕu danţu: *Di–ha! Di–ha!*

«Cu tóte astea recunóşcem datoria de gratitudine que cată a avé către venerabilul nostru bărbat experimentat, pentru consiliele de circumspecţie que ne dă; queea que am dorì ànsĕ, şi împreună cu noi Naţia întrégă, este de a ne dà putinţele, immensul sĕu ajutor la desăvîrşirea marei opere que stă înainte-ne; a punne gigantele sĕu umĕr la ridicarea nuoului şi frumosului edificiu, şi a îmmânui âncŏ o dată aquea pénă magică, singură capabi-

www.dacoromanica.ro

lă a ne înfrăţì, a ne unì şi a facce din noi o naţiŏ tare, de şi mică.

«Terminând facem apelul quel mai ardinte la patriotismul probat al ilustrului autor al Michaidei, de a nu'şi abandonà naţia în timpii quei mai critici, tot de o dată ànsĕ şi quei mai frumoşi ai regeneraţiei ei.»

www.dacoromanica.ro

Domnule Redactor.

În numerul trecut al *Naţionalului* se vede o *critică* reprodusă din *Anunţătorul Român* şi relativă la scrisórea mea prin quare avuiu onórea a'ţi adressà o seriă de articole litterarie.

Publicul cititor và puté judicà şi distinge daqua aquea critică vine din partea unui amicu sau a unui adversariu. Mie ânsĕ îmi place a crede quŏ è un fel de bună diminéţa şi o strînsură de mână amicale din partea unui Român şi compatriot, dupŏ o lipsă de ḑece anni din ţérra mea.

Cu aquellaşi sentiment îi strîngu şi eu mâna şi îmi permit a'l întrebà: cum îl chiamă? — Aqueasta, mi se pare quŏ este iar în regulă. — Quâud nu şcii numele cuivà îl întrebi: cum îl chiamă?

Sunt fórte simţitor la complimentele que îmi face, şi aşu fi fost şi recunoscĕtor fórte de n'ar fi fost aşà de multe.

Apoi dupŏ atâtea laude, qua să'şi facă sau qua să'mi facă critica către cititorii sei, fărŏ a cità cu fidelitate expressiunile melle ḑice quŏ îşi *nălucesce* (propria

www.dacoromanica.ro

sa expressiŏ) quŏ în *reginul* nostru atmosphericu s'a operat o mare *revoluţiune*:

Quŏ Crivĕţul nu ne mai înghiaţă!

Quŏ Nordul nu mai *adduce*[1] grindine, locuste, etc!

Quŏ Orientele *adduce* astăḑi aquest fel de calamităţi!

Quŏ Ursul 'şi-a năpârlit pĕrul şi a perdut învĕţurile salle sfîşiitóre şi rapaci (citesce *rapace* şi în locu de învĕţuri *deprinderi*).

Quŏ rolul Ursului este de a ni se face gardian şi màine poi-mâine póte şi angel tutelar în contra potăilor que ne latră!

Quŏ férele s'au moralisat şi vin de sinele a se offerì spre serviţiu, şi quŏ noi cată a nu mai perde timpul ci a alergà peste capu spre a ue folosì de binele que ne facu, *fărŏ să le refusăm serviţiurile pe prepusuri vage de relle intenţiuni* în contră-ne.

Crede-me, Domnule radactor, quŏ ast-

[1] Eu n'am ḑis *udduce* eu am ḑis simplu *Nord*, şi apoi: *tot que vine de acolo*. Nordul stă locului; qua să adducă cată să se misce.

www.dacoromanica.ro

fel de fapte şi gesturi, de nu vor fi în glumă, sau *năluce*, cum ţice singur D. Criticul anonymu, n'am mai auţit de quând sunt nici eu nici tótă naţia română.

Aqueasta întrece proverbul: quŏ vin şi Dracii cu colacii quând và Dumneţeu cu Omul.

De và fi vre un om pe faç'a pămêntului să scie sau să créţă la d'alde astea, fiă sănĕtos; quŏ eu ţiiu una quŏ Criveţul înghiaţă şi Austrul nici odată;

Quŏ vèntul que creţu quŏ înţellege amicul nostru, al meu şi al Dumitalle, nu se chiamă Austru, ci Băltăreţu pe limb'a vulgară şi dupŏ a altor'a Siroco;

Quŏ Băltăreţul nu îngbiaţă, ci adduce ploi, tină, morburi, epidemie, şi ênsuşi ciuma adessea.

Quŏ atât 'mi-è urrît Băltăreţul quât şi Criveţul;

Quŏ Austrul è un vênt sănĕtos, şi quâte o dată, quând înflă bucele pré tare, produce uragane şi desastre qua să mai curăţe aerul; şi attunci îmi facu datoria a ţicce fiă–quăruia să'şi caute de casă şi de ai sei, qua să nu le spulbere învĕllitórea;

www.dacoromanica.ro

attunci iar d'a capo: *respect la persóne* şi la *proprietate.*

Aquestea que ḑicu eu, toţi ómenii le sciu cà şi mine, şi nu sciu de que D. Griticul le numesce *visiuni*; nu è nici de cum legal dupŏ Condic'a Naturei o assemenea sentinţă arbitrariă.

Dupŏ aqueasta ese cu Ciacalul (pe quare îl numesce Şacal) şi mi'l descrie de minune, precum şi este, afarŏ de qualitatea que îi dă de *pericolos*; cu aqueasta îi face pré multtă onóre: lingariţu, tont, guguman, ciacal cu un cuvênt, bine; ânsĕ *pericolos* pentru ómcni! asta iar o nălucă este. Sperie-se găinile, gâscele şi naţele de gesturile lui, iar nu ómenii.

Màine poimâine va mai eşi altul cu vre-o altă *Dihanie*, ş'apoi altul cu alta, şi nu ne vommu mai arrestà, de quât dupŏ que vommu trecce în revistă tóte animalele şi tóte férele. Noi ânsĕ aquì nu facem la tractate de historiă naturale.

Mie îmi place să puiu punturile pe *i*, qua să nu se facă vorbă apoi; eu am spus curat quŏ voiu să'ţi trimit articole de lit-

www.dacoromanica.ro

teratură; şi quând a venit vorb'a quŏ voiu să începu dela început, adicŏ de unde începussem la 47, şi m'au arrestat la 48, la inchiderea Currierului Român pentru crima quŏ a fost ḑis quŏ *urrasce Tyrannia* şi quŏ *îi è fricâ de Anarchiă*, quând a venit vorb'a quŏ aquellaşi am fost şi attunci şi acum, a venit pré firesce vorb'a şi de fére, şi de urşi, pentru quŏ tot litteratură făceam şi pe attuncì, şi am cântat şi eu, cà tot omul, un cântecu.

Cu aqueasta am vrut să dau să priceapă fiă-quare quŏ tot ast-fel de litteratură am să facu ş'acum, şi d'acum înainte.

Aşà venind vorb'a de fére (pentru quŏ Litteratura vorbesce de tóte, şi este expressia ideilor şi principelor şi doctrinelor şi faptelor fiă-quăruia timpu), venind vorb'a de férele selbatice, am ḑis, quŏ è drept, quŏ au şi *dênsele acolo* regul'a lor, şi am addus de exemplu Leul, Lupul, (am uitat pe Tigru şi îl adaogu acum), Iena, Ursul qua să nu fiă mînie. Nota bene ânsĕ quŏ am mai adaos şi &, &.

Aquelle & nu le-am pus eu numai aşa de florile mĕrului; cu & fiă-quare a pu-

www.dacoromanica.ro

tut înţellege tóte férele dintr'un capĕt pînŏ în altul, şi quŏ prin urmare fiă quare dintr'ênsele îşi are regula sa.

Aşa darŏ, fărŏ a mai vorbì de altele ci numai de Urs şi de Ciacal, pentru quŏ de Bestialitatea Lor este vorb'a aquì, spuiu curat pe înţellesul tutulor:

Quând ese omul la vînătóre şi întêlnesce Urs sau Ciacal, sau ori-que féră nu mai è de a stà la vorbă sau la *taifas* cu dènşii, ci dă şi mi'i culcă jos, de este bun vînător. Iar de îl và ducce pĕcatele să se puiă în rêndul férelor, attunci, de nu'l împuşcă vînĕtorii, îl mănâncă cà pe dènsul elle, quŏ de aqueca se şi ḑicu fére; şi aquì nu mai încape nici un prepus, şi mai vîrtos să le numim şi prepusuri vage!

Iar de nu è vorb'a de vênătóre, veḑi bine quŏ Ursul cată să viiă cu lanţul de botu, şi cu tob'a lui qua să mai auḑă şi câinii şi să se deşcepte. — D'apoi cum? fărŏ tobă şi fărŏ lanţu să viiă? Auḑi acolo!

Quând ar' auḑì Românii în genere, şi mai vîrtos sătenii, quŏ Austrul înghiaţă, quŏ Criveţul quând bate, ei să'şi lepede şi ismenele, cà şi quând ar' bate vênt de vé-

www.dacoromanica.ro

ră; quŏ Ursul quând vine în sat fără lanţu şi fără ursar, este numai şi numai spre a se offerì de văcar al satului, şi alte assemenea, s'ar crucì şi ar' ḑicce: o, scie-te Dumneḑeu, jupâne! quŏ mult ai fost de glumeţu! (sau snovos).

Ciacalul iarŏ n'are que căutà pe la noi, nici cu tobă nici cu lanţu, ḑioa namieḑia mare, nici mai vîrtos nóptea; pentru quŏ despre una cà asta nu este datina; ori quând s'ar întêmplà să viiă, dă'i cu ciomagul în capu, daqua n'ai puşcă, şi atàta tot. Ba nu è tot, quŏ spun quŏ pellea îi è mai cà quea de urs; ia'i pellea. Eu am mai spus'o aqueastı acum doi ani; ânsĕ Românii nu m'au ascultat.

Aşà darŏ din quâte ḑisseiu eu, şi din quâte se exprimă D. Criticul, tot cititorul póte vedea curat quŏ mie nu'mi place nici o féră, şi quŏ amicul nostru, Domnule Redactor, se quam înclină a crede quŏ s'au schimbat timpii şı legile Naturei, şi quŏ să alergăm a ne folosì de serviţiurile que ne offeru férele de sinele. Iar de va să gluméscă, attunci è alta, şi eu îmi iau vorb'a înapoi.

www.dacoromanica.ro

Eu me exprim curat; amicul nostru ne dă să înţellegem quŏ Ursul mai vîrtos nu pré fi este aşà de pericolos, şi quŏ è facil *a'i trînti* quine-và belciugul de nas. De nu mĕ crede quine-và, să mai întrebe şi pe alţi popoli; să întrebe mai vîrtos pe Ursari quŏ sunt mai competenţi la aqueasta.

Limbagiul amicului nostru nu pré este netu, sau póte quŏ este pré netu.

La assemenea împregiurare, hypothesele or supposiţiunile sunt iertate şi ênsuşi în mathematice que sunt fórte exacte, de îşi và permitte D-lui, dupŏ que me exprimaiu aşà de limpede quŏ nu'mi placu nici Urşii nici Ciacalii, de îşi và permitte a mĕ qualificà de apologist al Ciacalilor, mai înainte de a respunde la aqueasta, permite'mi, Domnule Redactor, numai un minut, a'ţi spune o historióră.

„Doi birjiari o dată venià cu muşteriul sĕu fiă-quare, unul din sus şi altul din jos; şi întêlnindu-se la un locu quam strimt,— bunióră cum ne aflăm noi acum între ciocan şi năcovană — strigà dupŏ datina birjarilor unul altuia să facă locu. Quel mai inimos răpeţind biciul în locu să lovéscă

www.dacoromanica.ro

pe birjar, lovi de minune pe muşteriul lui:

«— Que! Dai în muşteriul meu? strigò plin de mînie quel-al-alt. Aştéptă dar, daqua è aşà, quŏ dau şi eu într'al tĕu — şi na!! şi mai na! âncŏ o dată.

«— Na şi eu, na, na de trei ori într'al tĕu!

«Pliciu, pacu, pliciu, na şi na, unul în muşteriul unuia şi altul în muşteriul altuia pînŏ se săturarŏ şi îşi mai allinarŏ mînia; quŏci se ḑice quŏ erà fórte furioşi.

«Mai trecurŏ înainte din carre, se mai lărgì locul, şi birjarii o plecarŏ unul în sus şi altul în jos cu muşterii lor bătuţi cum se cade, şi quând se mai întêlnirŏ apoi sau p'a casă sau în piaţa birjelor, ei remasserŏ tot birjari, adicŏ tot de meseria lor.»

Voiu să ḑicu darŏ cu historióra mea quŏ daqua la vre-o supposiţie de rea credinţă s'ar întêmplà qua eu să prepuiu pe D. Criticul quŏ are, ferésca Dumneḑeu! vre un muşteriu sau qua Dumnealui să mĕ prepuiă pe mine cu vre unul, ferésca iar Dumneḑeu! îi dau tótă voiea din parte'mi să dea quàt va voì într'al meu, quŏ şi eu voiu dà, uite, într'al Dumnealui cum să'i pî-

www.dacoromanica.ro

rîie aţele şi să mi'i svênte pellea. Aşu dorì ànsĕ, que è drept, dupŏ que ne-amnu despărţì şi noi de locul fatal al unei lupte assemenea, aşu dorì ţicu să remânem tot Românî.

Nu è aşà, Domnule Redactor, quŏ noi amêndoi facem la litteratură şi din preună cu Criticul nostru la fabule de natura Trandafirului cu *of* în códă?

Iar în quât pentru invitarea que îmi face şi din partea Naţiunii întrege de a pune şi eu umĕrul la nuoul şi frumosul edificiu que se ardică, quàt pentru aqueasta eu şi în Patriă şi afarŏ n'am încetat, dupŏ putinţele şi facultăţile melle de a laborà ţioa şi nóptea tot pentru Românî. Traducţia Bibliei, Biblicele que facu quât cinci Biblie, atâtea volume de historia universale, occupaţiunile pentru Assoţiaţia agricolă nu vor fi fóst dórŏ pentru Han-Tătar.

Iar vorb'a *edificiu* è o vorbă, şi de are vre un sens figurat, eu nu veţu âncŏ nici plan nici architecţi nici material, nici meşteri zidari ori lemnari. Viiă timpul şi de creaţiŏ, şi de nu voiu puté şi eu creà, voiu cărrà la var şi la cărămidă sau şi la apă; şi pînŏ să viiă timpul, nu m'au chiemat al-

www.dacoromanica.ro

ţii; ci eu chiemaiu mai deunădi pe toţi Românii spre a pune cu toţii umerul în Associaţia agricolă, spre a face *un satu nuou*; quŏci din sate se facu plase, din plase judeţe şi din judeţe mai departe... Eu sciu quŏ şi în architectură sau zidărie dela temelie începe omul, iar nu de la învĕlitóre.

Bucuresci 1859 April. 8.

P. S. Te rogu, Domnule Redactor, de se va întêmplà să cunosci pe D. Criticul anonymu, rógă'l şi Domnia Ta din parte'mi quàt se póte mai umil şi mai plecat să nu mai scrie *Rumîn* ci *Român*, nici *regimu atmosphericu*, nici să mai crédă quŏ Austrul este Bătătorĕţul; spune'i quŏ *rapace* face la plural *rapaci* şi quŏ verbul *precedere*, numai pe quànd se offerescu férele de sinele spre serviţiu, póte să facă la participiu une-ori *precedate* alte-ori *precedarisite*, şi alte ori *precedăluite*! quŏ verbul *precedere*, cà şi *purcedere*, face în participiu *precese* cà şi *purcese*, sau *precedute* cà şi *credute*.

Vedi d'acueea diceam cu quŏ è mai bine să începem dela început; şi de a-

www.dacoromanica.ro

queea începuiu de la Critica Grammaticei, şi dela a mĕ criticà mai întêiu pe mine ênsu'mi.

Mai spune'i încŏ qua altă dată să facă bine să'şi susemne sau să'şi suprasemne numele;

Quŏci ómenii fără nume pe românesce se ţicu *nebotezaţi*, *nemiruiţi*, neduşi la biserică.

Sau daqua au numĕ şi nu 'şi 'l spun, attunci face pe tótă lumea a crede:

Sau quŏ le è ruşine de numele Dlor;

Sau quŏ le è ruşine de principele şi faptele Dlor;

Sau quŏ le è frică de que–và;

Sau quŏ vine cà inemicul să dea din întunerecu;

Anonymul mai are, que è dreptu, locul quând voiesce quine–và a scrie nu officialmente, şi officiosamente, şi attunci daqua este leal, scrie aşa cum să se cunóscă de departe de tótă lumea.

Iar pseudonymul, între ómeni de omenie, este cà şi masca într'un bal mascat, în órele de recreaţiŏ, cum spre exem-

www.dacoromanica.ro

plu, acum ar 'fi un pseudonymu daqua eu m'aşu susemnà *Sarsailă*, şi daqua D. Criticul s'ar suscrie Heliade.

J. *Heliade.*

Bucuresci, 1859 Aprilie 5.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERIE.

	Pagin'a
Prologu	III
I. Scopul aquestei scrieri. — Regulele que 'şi-a impus aqueastă Critică.	1
II. De Substantiv.	9
III. De Pronume	11
IV. De Verbu	19
Insemnare	24
V. De Participiu	26
De Prepoşiţiŏ.	27
De Adverb şi Conjugaţiŏ.	29
VI. De Syntaxe	31
VII. idem	36
VIII. idem	44
Poscriptum de superlativ şi diminutiv	46
IX. De Orthographiă	54
X. idem	60
XI. Cuvintele naturali alle Orthographiei	82
Principe	88
XII. Observaţiuni	93
Formă şi materie, form'a substantivilor şi adjectivilor.	99
Form'a Pronumelui	105
XIII. Form'a demonstrativilor	106
XIV. Form'a Verbilor	111
XV. De perfecţi	119
XVI. Form'a verbilor de a doa şi a treia conjugaţiŏ	136
XVII. Form'a prepoşiţiunilor, adverbilor şi indicativilor	141
XVIII. De materiă sau de orthographia ei	143
XIX. Basea orthographiei: Forma şi materia, determinarea lor	153
XX. Intonarea vorbelor	168
Indoirea consónelor pentru întonare	173
Indoirea consónelor din compoşiţiuni	181
Însemnare	182
XXI. Regule generali despre ă, ĕ, ŏ.	189
Însemnare	192

www.dacoromanica.ro

Pagina

XXII. De punctuațiŏ 197
Que este glossa, dialectul, limb'a şi gergul sau gîscănăria 198
De *ie*, *iune* şi *io*. 218
XXIII Principe de a se cunósce glossa de dialecte, de limbă şl de gergu 225
Capĕt 232
Însemnare 236
Litteraţii români 244
*N*ote 266
Epilogu. Oraţiŏ funebră a Slavonismului sau a gîscănăriei 271

www.dacoromanica.ro

CRITICA.

GRAMMATICA.

I.

Mulţi m'au îndemnat a destinà în colónnele Currierului Român un locu quât de micu pentru critic'a cărţilor que esu.

Facil este a criticà, a nevoie ânsĕ a facce. A criticà è mai tot una cu a nu'ţi plăcé fapt'a que ai înainte; a facce mai bine iarŏ, este o crimă que nici mort nu 'ti o iartă quel que a făcut mai rĕu. Sunt ânsĕ şi excepţiuni la regule: sunt, voiu să ḑicu, bărbaţi generoşi sau înţellepţi que îşi cunoscu errorile şi mulţumescu quellor que li le arată; aqueasta ânsĕ e o raritate, è un grad înalt de cunoscinţă; quŏci è fórte mult quând începe omul a cunósce que îi lipse-

www.dacoromanica.ro

sce. Noĕ ânsĕ unora, bunióră, ni se pare quŏ le avem tóte, mai vîrtos daqua cum se ḑicea o dată, punnea Românul călimările la brâu. Attunci îşi mărginea Românul îngômfarea pînŏ la călimări; astăḑi a înaintat lumea, quei de astăḑi scriitori întrecu pe quei cu călimările: astăḑi scriem cu ţoţii, traducem, furăm, prădăm şi parodiem, massacrăm autorii; vorbim despre objete que nu cunóscem, tractăm despre materie despre quare n'avem nici primele noţiuni, ne întindem în sciinţe şi arte despre quare nu ne ammu occupat nici o dată; typărim la cărţi; ne punem în capul publicităţii, trecem de erudiţi, de litteraţi, de artişti, de lumini, de fenomene alle epochei nóstre; şi apoi cum să nu le scim tóte? şi mai vîrtos să nu scim o biată limbă românéscă que se învaţă fără dascăl d'a casă, şi apoi quând sciai o dată greceşcele şi acum 'ţi ai învĕţat françosescele? să nu scii de tóte, daqua scii o dată quă *emphase* se pronunţă *anfas*?

La unele cà aquestea am cugetat în tot d'auna, şi cu tóte quŏ *Currierul Român* intră în al doĕ ḑecilea annu, cu tóte quŏ în urma sa îşi póte numĕrà vre o 18 volume, tot m'am ferit de critică quât am putut; şi ori quând am intrat într'ênsa fóte puţin sau din dorinţa mai binelui, sau

www.dacoromanica.ro

quŏ cuţitul ne-a ajuns de multe ori pînŏ la os, tot d'auna ne-a părut rĕu: ammu ḑis quŏ nu è âncŏ timpul, n'a venit âncŏ epoch'a quând să încépă fiă-quare a dorì să scie que îi lipsesce, şi quând vĕḑènd quŏ se occupă lumea de noi, să vedem quŏ ammu eşit din obscuritatea în quare ne-ammu fost aflat; n'a venit âncŏ timpul quând din observaţiuni sau critice judicióse, să'şi facă Românul cunoscinţe, voitori de bine, amici.

Dupŏ mai multe stăruiri, ḑicu, dela atâţia bărbaţi pe quari îi stimăm de cunoscuţi între Români, cà nisce adevĕraţi voitori de bine ai limbei române, ne suppusserŏm infine a luà aqueastă sarcină.

Ânsĕ que să criticăm? — Quâte-va traducţiuni. — Atâta mai bine, quŏcì scăpăm de analysea operei, şi de pericolul de a încurcà mai mult fapt'a de quât a o analysà.

— Qua să nu dăm ânsĕ peste nemulţumirile que ammu avut în atâtea rênduri, ne punem înainte principele sau temeiurile următóre:

1° A începe maiântêiu dela pĕccatele melle cà scriitor sau cà omu;

2° Mai mult a facce de quât a vorbì;

3° A luà cărţile altor'a dupŏ ordinea

www.dacoromanica.ro

chronologică începènd dela 1847 înquà — Pentru quelle de mai 'nainte uitare;

4° A nu intrà în colónnele aquestei scrieri spre critică de quàt numai cărţile sau scrierile que merită consideraţiŏ şi stimă. — Pentru quelle lalte nu se va vedé de quât o tăcere profundă, şi o ferbinte rugă către Dumneḑeu spre a li iertà în eterna uitare, tóte pĕcateIe de voie sau fără de voie que vor fi commis şi elle cà nisce cărţi que sunt;

5° La traducţiuni a se facce numai observaţiuni la limbă; pentru quŏ originalul îşi are în sine dela autorul sĕu meritele sau defectele. Traducĕtorul este solidar numai despre limbă sau styl;

6° La versuri a se observà nu numai limb'a ci şi versificaţia.

7° Observaţiunile a fi mai mult cu semnul iar nu cu vorb'a; cum ammu ḑicce mai mult în pantomimă sau mutesce; adicŏ daqua s'ar' aflà în typographia nóstră de aquelle degite arătătóre, aşu fi foarte bucuros, fără a mai vorbì nimicu, a punne la fiăquare vorbă sau phrase sau vers sau rimă que ar' reclamà quâte o observaţiŏ. aşu punne ḑicu, quâte un degit de aquellea sau doĕ — unul în ainte ☞ ☜ şi altul în urmă qua să arate de tóte părţile queea que se cuvine autorul a mai peptĕnà sau dărăcì

www.dacoromanica.ro

singur (quŏ pricepu copii în ţioa de astăţi); ânsĕ fiind quŏ, din disgraţiă, ne lipsescu nisce assemenea arătători mai eloquenţi de quàt vorbele la assemenea împregiurări, mĕ voiu mărginì servindu-mĕ cu nisce notiţe mai innocenţi de quàt degitele indiscrete;

8° Qua să nu semene quŏ se caută errorile sau pĕccatele grammaticali şi litterali şi litterare cu lumînarea tot întorcènd la pagini, vommu reproducce din fiă-quare carte que se và adducce înaintea judicăţii publicului textul exact al primei pagini sau quel mult pînŏ la a doa; quând cartea và fi queva mai frumuşică cum se ţicce; şi ori-unde se và părè errŏrè, sĕ và pune o notiţă din jos, fără multe observaţiuni, de quât allăturând vorb'a sau phrasile sau versurile que ni se vor părè mai juste Autorul şi lumea và judicà apoi. Credem sau sperăm quŏ nu va fi condamnat autorul aquestei Critice daqua và semĕnà quŏ corrige cà şi professorii themele sau errorile de orthographiă şi de syntaxe alle scolarilor. Cată să mărturisim cù toţii quŏ pînŏ acum n'am scris âncŏ noi unii din autori românesce nici quât scriu sprè exerciţiu scolarii de prin collegiuri din altè părţi, sau de ammu scris, n'am avut pe nimeni de a ne corrige nici de a 'l avé de model. Mai è mult pînŏ quând Pa-

www.dacoromanica.ro

tria nóstră và producce quel puçin un Florian que a scris şi a murit aşà de june, şi quare quànd a început a scrie avea dejà în ainte o limbă cultă, autori de model, şi professori eruditi;

9º Basile sau principele dupŏ quari se vor facce observaţiunile nóstre nu vor fi altele de quàt principe generali de logică, de esthetică, de retorică, de grammatică generale, de grammatică română, în queea que intră în natur'a limbei şi è recunoscut de toţi quàţi au scris'o mai bine în ori-que timpu, şi în ori-que provinţie română;

10º De è quine-và ruginit or conservator exclusiv în alle limbei, de este moderat, de este radical în scrierea limbei, se va judică dupŏ credinţ'a sa, dupŏ legile salle: despre *religiunile* litterare se va vedé o tolerenţă întrégă în critic'a nóstră. Se va judică fiă-quine în limbagiul seu, în părerea sa, numai să aibă limbagiu sau limbă, numai să aibă părere. Quànd dicem *limbă* şi *părere*, appĕsăm assupra vorbelor şi credem quŏ ori-quare voiesce să trécă între litterati, quel puçin îşi và fi dat definiţia despre aqueste doŏ objete qua să aibă un principu de unde să plece.

11º Se và quere dela fiă-quare carte o orthografiă, şi dicènd iarŏ orthografiă, în-

www.dacoromanica.ro

țellegem o dréptă scriere pe regule adevĕrat grammaticali, sau mai bine logice. De va voì quine-và să îndoiască consónele unde se cuvine, sau să le desdoiască, sau să le întreiască, và avé să 'și dea cuvèntul către alții; iar de va fi neluător à minte să amestice verbul *voiu* cu pronumele *voi*, prim'a persónă a perfectului *càntaiu*, (eu) cu a doa persónă a imperfectutui *càntai* (tu), și alte assemenea; noi îi vommu facce numai de quàt notița; pentru quŏ numai aquei Domni le vor amestecà, quari, sau nu respectă publicul, sau nu sciu nici que è *perfect*, nici que è *imperfect*, nici que è prima, nici que è a doa persónă. Și quei d'àntèiu sunt mai neiertați. Quàt pentru vorbe cà quelle următóre. *Coppil* și *copillu*, *coppii* și *copii*, *cântă* și *càntò*, *spusse ellu* (perfect) și *vorbe spuse* (participiu), *disse* și *dise*, *dusse* și *duse*; pentru assemenea amĕnunte de și s'ar' cuveni să fim cu luare a minte, ànsĕ se va lăssà la timpu și la o erudițiŏ mai popularisată.

12. Nu vor scăpà din observațiuni assemenea, nici phrasi străine cà quelle următóre: «è multă vreme sau e mult timp de quànd» *(il y a long temps)* în locu de: *è mult de quànd*; "junele om sau tînerul om,, *(le jeune homme)*; «mai mult trăiesce omul, mai mult vede» în locu *de cu quàt... cu*

www.dacoromanica.ro

atàt... Puiă quine-và ori-que fel de vorbe và voi latine, grece, slavone, chinese... quŏ din partea aquestei critice và fi în pace; de và facce ànsĕ la phrasi francese, sau germane, attunci vommu querre voie a facce şi noi o notă quàt de mitutică.

13º La versurile que nu vor respectà urechiea cititorilor, sau la traducţiuni de versuri de speţia aqueasta, que vommu facce? Aquì è tótă nevoiea. Nu è à nevoie să vorbiască quine-và; şi quàt assudă pînŏ să facă! Pe Domnii poeţi darŏ, ĭi vommu respectà prin sudorile cu quare vommu contribuì şi noi. Vommu facce dar.

14º Într'un cuvènt tótă critic'a aqueasta nu va fi alt de quàt o curată comparaţiŏ, o vorbă allăturea cu alt'a, o phrase în parallel cu alta: o cacographiă allăturea cu o orthografiă; un vers mĕsurat cu altul, o rimă dànd bună dimineaţa unei alte rime, etc. cum ammu dicce un positiv cu un comparativ, adicŏ sau din bine mai bine sau din rĕu mai rĕu.

N. B. Vommu sci a dejudicà şi a trecce cu vederea errorile typographice quare fără greutate se cunoscu de ori-quine.

www.dacoromanica.ro

II.

Quea d'àntêiu carte cu quare am e-sit și eu în lume, fu Grammatic'a typărită în Sibii la annul 1827, la quare m'a rugat un doritor de nemurire să'i puiu numele quŏ s'a typărit cu chieltuiala sa, fărŏ să dea nici un obol. Aqueasta s'a lucrat dela 1820, și o didessem în manuscris scolarilor quând eram dascăl în St. Sava. Àmblam, chipul p'atunci, să facu și eu să 'mi dică și mie ómenii *professor*, ànsĕ onórea aqueasta fu reservată pentru alți timpi și pentru alte persóne mai procopsite de quàt mine. În aquellu period de 6 anni am dat tot aquellor scolari pe quarii conduceam din clase în clase, și traducția Arithmeticei, Algebrei, Geometriei și Trigonometriei lui Francœur; am dat àncŏ și o Geographiă politică și alta astronomică, cum și óre-quare regule despre compositiŏ, sau de styl.

Atàt Grammatic'a quàt și quelle lalte quàte-va sciințe aveà mai nainte de tóte o nomenclatură de termeni. Drumul erà mai de a se începe, și călĕtorul pe jos, fărŏ merinde, fărŏ adăpost, căță să appuce nisce căi neàmblate și nesigure. O vîrstă de 19 anni este fórte nematură și neîncercată, mai vîrtos într'o țérră sau în-

www.dacoromanica.ro

tr'o epochă unde omul îmbĕtrânesce şi remâne totu copillu.

Închipuiţi-vĕ acum peste tot locul mii de coconi Drăgani de tot felul, de tótă clasea şi de tótă vîrst'a. Aquestia quereà, pretindeà, daqua iau o carte romànéscă în mână, să o înţellégă din scórţă pînŏ în scórţă, şi fiă or grammatică, or sciinţe mathematice, or tractate philosophice, ori-que, şi ènsuşi medicină, pe quare n'o înţellegu nici ènsuşi medicii, ei pretindeà să o înţellégă, pentru quŏ de aqueea erà ea scrisă romànesce.

Prin urmare şi pe quàt m'aşu fi mai priceput pe attunci, cu tótă neîncercarea juneţii, să facu mai bine, ànsĕ tot nu cuteḑam.

O dată pe quând erà datina să facă dascălii publici *engeomion* la Pasce şi la Crăciun înaintea Domnului *în divan*, m'am cercat într'un engeomion să strecor şi vorb'a *virtute*; vĕḑuiu ànsĕ quŏ erà o marfă que nu se trecea. În materialismul aquella grosolan al chyverniselelor *virtutea* se ḑicea *faptă bună* şi virtuosul *îmbunĕtăţit*.

De quând există România, attunci àntĕia óră un dascăl, numit numai dascăl, îşi imaginò să facă ellu singur o clase de grammatica română, fărŏ să i o quéră ni-

www.dacoromanica.ro

meni de datorie. și să o dea în mâinile scolarilor. Atunci întâia dată în onórea Bucurescilor se începù o analyse grammaticale și analyse logică în limb'a românâ.

Que se puteà dar aşteptà în assemenea epochă, dupŏ cum se descrisse în tot adevĕrul și în tótă consciinţa, dela un june neîncercat, quare limb'a românâ o scià numai d'a casă, nefiind pînŏ aquì scóle române. Firesce numai o urdire, un que neperfect, o nomenclatură dibuită, nesigură, ephemeră.

Tot que se póte vedé în aquea grammatică, este un cuget constant al autorului à vedé o dată restabilite litterele strâbune și prin urmare sxpulsia atâtor slove de prisos pentru limb'a Românului; o distribuţiŏ methodică, și aşedarea elementelor la locul lor; punerea părţilor cuvêntului, scăpate din amestecul pedantismului grecu de atunci, punerea la locul lor dupŏ quererea unei grammatice universali, unei grammatice philosophice; analysea elementelor limbei, descurcarea articolului de substantiv, cu dreptul lui și dupŏ adevĕrat'a lui fiinţă, perirea aquellui *ul* que ne desnaturà limba și o făceà necunoscută, mutând pe *u* la locul lui în finalul substantivilor și lui *l* dându'i finalul quel adevĕrat *u* que 'l re-

www.dacoromanica.ro

clamă natur'a lui şi alte assemenea. Daqua aquestea sunt nisce adevĕrate servitiuri pentru limb'a română, suntem datori fiinţa lor atàt de timpuriă şi bine venită la ìnceput, methodului lui Condilliac, alle quărui opere philosophice 'mi a fost studiul copillăriei, cum şi Ideologia lui Trasy asupra quăria făceà leqţiuni în scóla hellenică D. Iatropolu. Ânsĕ pe quàt grammatic'a română, cuteqlu a qicce, a ìnaintat în method pe atàta a ìnapoiat în nomenclatur'a dată d'àntèia óră de nemuritorul Ienache Văcărescu.

Pìnŏ aquì vorbiiu şi eu cà tot omul de qualităţile salle, de bravurele salle, que quàte o dată nici nu le are; ànsĕ ia să venim la neajungerile D-lui Sarsailă autorul que citià la philosophi, şi prim'a condiţiŏ a numirilor o uitasse cu totul.

Este o qicĕtóre vechie română: „Nu è à nevoie a qicce bou breaz bìrlobreaz, ci è ànevoie a dìrlobìrlobrezì dìrlobìrlobrezitura boilor din vaccele Bìrlobrezénului.„

Aqueasta o auqiam quànd eram copillu şi ne ìntrecceam a o qicce fără a ne ìmpedică, şi aşu fi făcut mai bine quànd adunam şi ìnchiciam grammatic'a, să 'mi fi addus à minte de numele quelle adevĕrate alle lucrurilor, cum să se dea note

www.dacoromanica.ro

caracteristice a se destinge un objet de altul; se cuvenià adicŏ à se mai dîrlobîrlobrezì óre-cum aquelle sujete despre quare aveam a tractà.

Apoi mai clasicu sciam iarŏ pe dinafară: (ἀρχὴ φιλοσοφίας ἡ τῶν ὀνομάτων ἐξέτασις.) şi mie quànd am făcut grammatic'a, quam puçin, cum se vede, 'mi a trecut prin minte quŏ ar fi fost un que important şi serios numele objetelor cu quare veniam a înavuţi limb'a în nomenclatur'a grammaticei.

Să venim acum la aqueastă nomenclatură.

Mulţumescu lui Dumneḑeu quŏ fărŏ să mĕ sperîu de atàţia şi atàţia Drăgani am putut să am curagiul qua substantivului să'i ḑicu substantiv, pe substantivi iar să'i impart şi eu cà tótă lumea în materiali şi ideali şi să nu'i facu materialnici şi idealnici; pe quei materiali iarŏ să'i subîmpartu in communi, proprii şi collectivi, iar crestinesce şi fărŏ de pĕccate. Aquì să facu o observaţiŏ: Preoccupat de limb'a hellenică în quare aqueste vorbe sunt de genere neutru, am dat pe attunci şi eu character de neutru substantivului, şi la plural se vede: *substantive materiali, ideali*, unde acum ḑicu: substantivi materiali, etc. Quare è mai bine, và decide óre-quànd posteritatea, o Academie de bărbaţi competenţi

www.dacoromanica.ro

Cà tot grămmăticul, am spus biet și eu quŏ substantivul are doŏ numere: *singurit!!!* și *ĭmmulțit!!!*.. Frica de Drăgani óre m'a făcut să le dau astfel de nume, sau sarsailia mea? Nu sciu que să vĕ spuiu. Atàta sciu quŏ alta este ἑνικὸς și alta μονομένος alta *singulier* și alta *isolé*, și eu dicènd numĕr singurit este cà quànd așu fi dis în françosesce *nombre isolé*, și numĕr ĭmmulțit, cà și quànd așu fi dis *nombre multiplié; singurit* este un participiu al verbului *singurire* și *singular* este vorb'a que arată speçia în individualitate, în unime. Aqueceași differință este și la *ĭmmulțit* și *plural*. Quine m'a pus pe mine, sau dupŏ quine m'am luat să nu lassu termenii consacrați în limb'a mumă, regenerați prin Ienache Văcărescul, și să desbin pe Romàn, prin vorbele *singurit* și *ĭnmulțit*, de tótă Europa, a'l facce să nu se ĭntellégă cu nici unul din frații sĕi vorbind despre aquellași object?

Generele substantivului 'l am numit neamț și toți Drăganii 'mi a dis: bravo!

Ansĕ, Domnule Sarsailă, que are a facce generele lui Platon și Aristotele cu némul unguresc și cu boierii de némuri. Apoi, bărbat (cu bărbă) este participiul verbului bărbare, și *ném bărbătescu* este cà și cum s'ar dicce în limb'a francesă

www.dacoromanica.ro

raçe barbue. Finalul în *escu* este şi în limb'a romànă cà în tóte limbele surori un final, quare cultivânduse limb'a s'ar cuvenì a se audì fórte rar, pentru quŏ pute à provinţiŏ, à gergu jargon, à canallie: grotescu, soldatescu, burlescu, şi prin urmare, bărbătescu, femeescu, etc.

Prin urmare *genere masculin* şi *feminin* sunt termenii quei adevĕraţi prin quari limb'a romànă se cuvine şi dupŏ originea ei, şi dupŏ logicĕ a se exprinà în grammaticĕ.

Pe bietul *neutru*, cà un *neutru* que è, l'am lăssat tot neutru: iar daqua 'mi ar fi plesnit prin capu să 'i dicu *nici–unul–nici–altul–nicescu*, remànea cà dènsul tot aşà, în marea mea laudă şi suvenire şi în applaudele Drăgănali.

Acum deschisseiu grammatic'a la casuri şi vĕdùiu în marea mea mirare quŏ le-am numit tot *casuri*, şi ànceŏ: nominativ, genetiv...; iar nu *cădere* numitoare, nemuitóre...; şi m'am felicitat fórte quŏ n'am făcut şi un assemenea pĕccat, quŏ aşu fi meritat să mĕ ia de viu dracii şi să mĕ frigă pe cărbunii gheenii. Eu tot audiam mai ìnquà *cădere numitóre*, şi' mi tot puneam màinele la ochi qua cum eu 'i aşu fi fost naşul; ànsĕ iar bine quŏ m'a scăpat Dumneḑeu de aqueasta.

www.dacoromanica.ro

Declinaţia iarĕ rĕmasse tot *declinaţiŭ*; ànsĕ vĕdu. scii. cà pe nisce accusatori la judicat'a quea dupŏ urmă, şi bărbătesci şi femeesci în expresiunile: *declinaţiŭ de bărbătesci*, *declinaţiŭ de femeesci*; vine ànsĕ mai la urmă *declinaţiŭ de neutre* quare mai trage óre-cum în cupĕnă; ànsĕ tot pĕccate mai multe.

Pentru astă dată de ajuns pentru capitolul substantivilor. Să venim ànsĕ la o judicată mai dréptă. Bine, domnilor, eu cà om cu pĕccatele melle, cu epocha mea, cu neajunsurile melle 'mi am avut nevoile sau errorile; dumneavóstră ànsĕ que aveţi de vĕ ţineţi de dènsele cà orbul de gard? Mie mi s'ar cuvenì să vĕ fiu recunoscĕtor quànd îmi veneraţi cu atàta religiositate nisce pĕccate grammaticali aşà de mari; ànsĕ fiind quŏ sciu quŏ gloria şi onórea lumii aquesteia sunt deşertăciune dincolo de viaţă, cu quàt mĕ lăudaţi şi 'mi adoptaţi neputinţele trecute, cu atàt'a simţu quŏ mi se îngreuiadă suffletul. Vĕ mărturisescu în curăţia inimei neajunsurile şi neputinţele unui Sarsailă de 49 anni; pentru que Dumneavóstră să vi se facă o adoilea natură? Cunósceţi-le şi Dumneavóstră, şi aide să ne învoim qua să nu tragem pĕccatul cu toţii generaţiunilor fiitóre. Que rĕu ne-a făcut noĕ junimea şi posteritatea

www.dacoromanica.ro

qua să i legăm pĕccatele şi innoranţ'a noastră drept virtuti şi cunoscinte?

III.

Citind capitolul pronumelui vĕdu quŏ am făcut şi eu quecea que au făcut toţi grămmăticii, şi ăncŏ quevà mai pe d'asupra quŏ am scăpat grammatica romănă în capitolul aquesta de aquei adjectivi que pînŏ acum rĕu s'au pus şi se pun între pronume, şi am trecut tóte aquestea la locul que li se cuvenià, în dominiul adjectivului. Sciu quŏ quei de scól'a vechiă mĕ vor fi avut şi mĕ au de un grămmăticu que nu sciu nici que è pronumele nici que este adjectivul: adevĕrul ànsĕ è quevà mai sus de quat consideraţia dumnealor.

Am dis quŏ tot omul se cuvine a fi judicat dupŏ legea sa. Şi aquì se cuvine a fi şi eu judicat dupŏ a mea. Am ţinut un methodu analyticu, am vrut să puiu tot lucrul la locul lui, prin urmare de que nu am trecut şi pe *ellu, ea* la locul lor cà nisce adjectivi indicativi que sunt, iar nu cà nisce pronume de a treia persónă?

Pronumele se cuvenià a se pune astfel în symmetria lor:

Eŭ,	tu,	ènsu,	noi,	voi,	ènsi sau inşi
mie,	ţie,	sie,	noĕ,	voĕ,	îşi,
îmi,	îţi,	îşi,	ne,	vĕ,	îşi,
mine,	tine,	sine,	noi,	voi,	ènşi,
mĕ,	te,	se,	ne,	vĕ,	se.

www.dacoromanica.ro

Pronumele è un în locu de nume, sau mai bine mai nainte și de quàt numele, è un substantiv, fără quei doi generi; *ellu, ea* è în doi generi cà adjectivul: și daqua *aquellu (aqui-ellu) aqu-ea,* póte să fiă pronume personal, este și *ellu, ea.*

Ànsĕ cum am putut a mĕ strecurà în aquea epochă să potu dìcce pronume și nu *în locu-de-nume* după cum querea toți Christianomachii regenerațiunii limbei și naționalității nóstre? Dór' quŏ nu'mi scotea ochii unii, dicèndu'mi quŏ *persóna* pe romànie se dìce *obraz* și prin urmare pronumele personali, după tot cuvèntul cătà să se dìcă pe romànesce: *în locu-de-nume obrăznice.*

Observaiu ànchĕ quevà, quŏ la fiă-que parte de cuvènt dàndu'i definiția, mĕ exprim «substantivul este o *dicere,* pronumele este o *dicere.*» La vorba *dicere* recunoscuiu iarŏ pe D. Sarsailă grămmăticul. Vrènd a traducce ad litteram vorb'a grecéscă λέξις nu'mi a plăcut a dìcce *vorbă,* que è ènsuși aquecea que arată Francesul prin *mot,* ci din λέξις am făcut *dicere.* Pe lùngŏ un pĕcecat logicu, și altul grammatical quŏ *dicere* este τὸ λέγειν *dire, dicere),* apoi que galimatias s'ar mai facce și limbă quànd s'ar exprimà Romànul, *spune'mi o dicere* și nu *spune'mi o vorbă,* și iarŏ în locu 'i a spus numai o vor-

www.dacoromanica.ro

bă, 'i-a spus numai o dicere, etc? Cu tóte aquestea, din pĕccatele melle, iar vedu quŏ s'a legiuit şi aqueastă sarsailie, şi în tóte clasile de grammatică română dintr'un capĕt pînŏ la quellalt al terrei, *vorbele* s'au făcut *diceri*. Vedeţi astă và să dică a stricà limb'a, a o desnaturà, iar nu quànd îi dăm que è al ei, şi lăpĕdăm que è străin.

La adjectiv şi articol, vĕ rogu a'mi facce aqueastă graţiă să nu intraţi nici D-vóstră în critică, quŏ uite nici eu nu intru; aquì îmi vĕdu tot fortele cà grămmăticu.

IV.

Capitolul verbilor s'a tractat cu órequare merit dupŏ un method analyticu, bine înţelles: s'au împărţit verbii în substantivi şi adjectivi; quei adjectivi s'au subtîmpărţit în activi, passivi, pronominali şi uni-personali. S'au aşedat verbii auxiliari la locul lor şi dupŏ natur'a lor. S'a despărţit verbul activ *amu* din axiliarul *amu* şi *aşu*; verbul activ *are* din auxiliarul *ar'* şi *a; aveţi* din *aţi*, etc;assemenea activul *voiu* din auxiliarul *voiu* şi *oiu*, etc. S'au scos timpii din haosul quel vechiu al unor grammatice scrise din casă dupŏ scóle vechi şi nepuse în lucrare, etc. etc. Şi daqua are quevà neajunsuri şi capitolul a-

www.dacoromanica.ro

questa. quel mai mare este iar în nomenclatur'a terminilor.

Verbul se vede figurând iar în genere neutru, și la plural se vede *verburi*, unde astădi se dîce *cerbi*. De è mai bine într'un mod sau într'altul, sau de se vor consacrà cu timpul în amèndoŏ modurile và decide iarŏși posteritatea (poeții credu quŏ pot să se serve în amèndoŏ modurile).

La împărțirea verbilor, vrènd a eși din scól'a vechiă, se vĕdu verbi *activi* și *passivi*: fórte bine: ànsĕ se vĕdu și un fel de verbi *rĕsfrângĕtori!* Quare sunt aquei verbi? Aqueia que au pronumele, *mĕ, te, se*: cum: *mĕ ducu*, și altele. Aquì verbul *ducu* arată o acțiŏ, și dicènd *mĕ ducu*, acția se întórce asupra persónei que este în acțiŏ, quŏci và să dică *ducu pe mine*. Daqua întórcerea înapoi a acțiunii se póte dîce rĕsfrângere, judece-o și alții; iar daqua dela rĕsfrângere facem un adjectiv, și dicem *rĕsfrângĕtor*, rĕsfrângĕtor và să dică quel que rĕsfrânge, quel que face aquea acțiŏ și verbul *mĕ ducu* nu este ellu quell'a que rĕsfrânge acția, ci se póte dîce quel mult vĕrbu de rĕsfrângere. Nu è dar nici o logică a se dîce verbilor ἀντιμεταβατικὰ rĕsfrângĕtori, și drept și mai caracteristicu se pot numì și la noi verbi pronominali, pentru quŏ sunt însoțiți de pronumele *mĕ, te,*

www.dacoromanica.ro

se, ne, vĕ, se, şi se potu mai facil cunnósce şi de copii.

Verbii activi se mai împart în activi prin quare trece acţia dela sujet la un alt object, cum: professorul *învéţă pe scolari,* (acţia aqui trece dela professor la scolari); şi în alţi activi prin quari acţia nu trece cum: *professorul àmblă,* aquì e numai o mişcare que nu trece asupra altui object. Pe verbii cà quei d'àntêiu D. Sarsailă grămmăticul 'i a numit *strămutători,* şi pe quei cà quei d'aidoilea *nestrămutători;* ànsĕ *strămutător* iarĕ và să ţică persón'a que strămută, şi numai verbul nu è persóna que strămută aquí. La aquéstă denumire iarĕ se vede or sărăcie lucie de limbă, or lipsă de logică; şi cată să intre o dată şi grammatic'a romànă în drepturile salle, lăssându-o să se exprime numind pe assemenea verbi *transitivi* şi *netransitivi.*

Despre numerele verbilor quĕ s'au numit iarĕ *singurit* şi *îmmulţit* şi nu *sinyular* şi *plural,* nu mai vorbescu nimica, s'a vorbit despre aqueast'a la capitolul substantivului.

Să venim la timpi: presentul s'a ţis prin graţia Domnului tot *present* cu differenţă numai quĕ s'a schimbat *s* în *z;* şi s'a schimonosit în *prezent* cà atâtea alte vorbe que esu din gurele şi penele tutulor DD-lor Sarsaili.— *Passatul* nu sciu daqua s'a făcut

www.dacoromanica.ro

bine a se uumì *trecut* quànd verbul *passă* îl sciam de micu şi din Alexandriă: *Passă, Alexandre, înainte şi vei vedé pe Por împĕrat.*

Apoi lui *futur,* que 'mi a venit să'i ḑicu viitor? Viitor este quel que vine; şi bietul verb nici nu vine nici nu se duce; daqua limb'a nóstră este aşà de delicată quàt nu suffere vorbe bune de calamburg, încai să'l fi numit *fiitor* (timpul que và să fiă).

Imperfectului 'i-am ḑis *nesĕvêrşit,* perfectului *sĕvêrşit* şi plus-qua-perfectului *mai mult de quât sĕvêrşit.* Que am făcut de n'am lăssat numele consacrate în tóte grammaticele Europei în limbele surori, şi mi'ţi pusseiu nisce vorbe slavone que nici Slavonul nu le ar' luà în aquest înţelles, şi pe Román l'am făcut de ar' fi avut prostia d'a se luà dupŏ mine, pe de o parte a nu mai fi înţelles cu nimeni şi pe de alta ellu a stà să învețe alţi termeni quând và învĕţà alte limbe? Passatului indefinit 'i-am ḑis iarŏ *nehotărît? Hotar* sau *otar* è o vorbă unguréscă, de nu và fi mai mult grecéscă, şi apoi nu correspunde la nimicu cu queea que vor' să arate grămmaticele în aquest timp.

Modurile rĕmasserŏ iar moduri, fărŏ a le numi *chipuri, feluri,* sau quine scie cum. Le-a părut rĕu Drăganilor, de que au remas *moduri;* mie ânsĕ mi se bucură inim'a în

www.dacoromanica.ro

ḍioa de astădi. Cu tóte aquestea daqua am ḍis odată *modu infinitivu* chrestinesce cà un om dus la biserică, quine mĕ pusse apoi să ḍicu *modu hotăritor, poruncitor, poftitor și îndoitor, suppus*? Ellu otărasce? ellu porunceșce? ellu poftesce? ellu îndoiesce? Adevĕrat am perdut verbul *impero,* ànsĕ participiul *imperat* există, prin urmare se puteà ḍicce pré românesce și pré omenesce *imperativ*, cum și quellui d'àntêiu *indicativ,* și quellui d'al treilea *condiționat,* cu tóte quŏ îi ḍicu aquestuia unde și unde *condiționel*, făcènd o macarónă francesă. Quàt pentru suppus, và să ḍică *summis* și *mod summis* è o secătură, și cată să începem, Domnilor grămmătici, încai în grammatică a nu mai vorbì la secătură[1]. Modul subjonctiv să'l lăssăm în pace a rĕmànè *subjonctiv* și să nu mai facem ast-fel de glume albastre.

Conjugația nu'mi a plăcut pe atțunci s'o las tot conjugațiŏ și am făcut'o *conjugare* (conjuguer); ànsĕ alta è *conjuguer* și alta *conjugațiŏ.*

Daqua am arătat quŏ Romànii au patru conjugațiuni în *are, ire, ere* și *ĕre*, asta nu è un pĕccat atàt de negru și întume-

[1] Despre politica, nationalitate, progres, etc. etc., nu mai e vorba despre aquestea, tot vorbe mature se audu. Prin tote cafenrile tot Soloni aude quine va astadi

www.dacoromanica.ro

cos de innorantă pentru quŏ tot predomnmă aqueastă idee; spre a se facilità ânsĕ methodul, ar' fi bine să le reducem la trei în: *are*, *ire* şi *ere*, fiă lung, fiă scurt, şi de aquì să tragem apoi afarŏ pe verbii neregulari.

Îndreptarea grammaticei în capitolul aquest'a se póte vedé mai pe largu în parallelismu în mic'a grămmatică cu littere latine typărită în annul 184.....

ÎNSEMNARE.

La conjugaţia a doa în *ire* şi a treia în *ere*, vĕdu mulţi quŏ conjugă presentul *dormu*, *dormi*, *dórme*, *dormim*, *dormiţi*, *dormu*, adicŏ eu *dormu*, ei *dormu*, şi iarŏ *ĭntellegu ĭntellegi*.... *ĭntellegem*, *ĭntellegeţi*, *ĭntellegu*, adicŏ eu *ĭntellegu* şi ei *ĭntellegu*. Apoi mai sciu din pĕccate quŏ şi imperfectul grecu face ἐγὼ ἔγραφον ἐκεῖνοι ἔγραφον, şi să pun năpruii şi pe biata conjugaţiŏ ântèia a o conjugà: *sapu*, *sapi*, *sapă*, *săpăm*, *săpaţi*, *sapu* şi nu *sapă*: j*ocu*, j*oci*, j*ócă*: j*ucăm*, j*ucaţi*, j*ocu* şi nu j*ócă*, şi aide înainte cu *arătu*, ei *arătu*, eu *înfiinţedu*, ei *înfiinţedu*; eu *cântu*, ei *cântu*. Dar unde mergeţi, Domnilor, nu vedeţi quŏ faceţi o macarónă grecéscă? vĕdut-aţi vre o dată în cărţile Bisericei ast fel de conjugare? audit aţi

www.dacoromanica.ro

vre o dată din gur'a Românului ómenii *sapu*, copii *se jocu?* în locu de *ómenii sapă, copiii se jócă?* Vĕdut-aţi şi limb'a mumă cum conjugă cum şi limbele surori? que v'aţi pus să onoraţi limb'a cu pricopséla dumnévóstră de a distinge singularul de plural? Vedi, daqua am meritat şi eu un bravo! în aquea grammatică este quŏ am lăssat typii limbei aşà cum ne au venit dela moşi dela strămoşi, fărŏ să mai mĕ *arăt* şi eu atàt de procopsit cà Dumnévóstră. Uitaţi-vĕ la conjugarea primă, şi veţi vedé: eu *cântu*, ellu *cântă*, şi ei iar *cântă*. «Datu-mi-s'a mie însĕ, dice Apostolul, palm'a sau boldul Satanei, să mĕ lovéscă peste obrazu qua să nu mĕ màndrescu», şi în quàt pentru aqueasta, palm'a Satanei o am şi eu în quàte-va pĕcătóse de versuri.

Vĕ mai arăt iarŏ o modestiă a unui bĕeţoiu que încheià o grămmatică, şi verbului *vorbire* la imperfect îi punea typul *vorbià*, unde procopsél'a Dumnévóstră quea matură o ţine mereu cu *vorbeà, dormeà, simţeà*, etc. Audit-aţi cum vorbescu dincolo de Olt *înveĉtià, domnià, simţià?* Vĕdut-aţi vre o dată cărcărţile Bisericei quŏ sună tot ast-fel? Luat-aţi à minte vre o dată la finalul infinitivului quŏ este *i*, şi quŏ se cuvine a se conservà mai *mult* de dumnévóstră Cărturarii,

www.dacoromanica.ro

de quàt de nisce bieți Oltenași que nu scu nici carte? Ia să conjugăm d'a minune verbii.

Cànt-are,	dorm-ire,	ved-ere.
Cànt-am,	dorm-iam.	ved-eam.
Cànt-à,	dorm-ià,	ved-eà.
Cànt-aiu,	dorm-iiu,	ved-uiu.
Cânt-assem,	dorm-issem.	ved-ussemu.
Cànt-atu,	dorm-itu,	ved-utu.
Cànt-àndu,	dorm-indu,	ved-èndu.

Quare Sarsailă vĕ pune dar să scrieți pe dormiam, dormià, *dormeam, dormea?*

1847, Noembriu 13.

V.

Partițipiul se suppune la aqueeași critică la quare s'a suppus verbul și adjectivul. Nimica nuou nu este de spus aquì, de quàt iar assupra termenilor. Tótă limb'a în starea ei naturale are partea și sănĕtósă și stricată. Daqua art'a, gustul, logic'a, esthetic'a, geniul trece printr'ènsa și laboră, attunci se nasce, cresce, se întinde aqueea que devine *classicu*. Iar daqua din generațiŏ în generațiŏ, din revoluțiŏ în alta, din amesteeu în amesteeu, din relațiuni mai mult sau mai puțin păgubitóre se întinde tot que este mai stricat, mai fără gust și devine învĕțu, lege, din que în que aquea limbă devine gergu jargon\. Partea de gergu è mare în limb'a nóstră, pentru

www.dacoromanica.ro

quŏ şi historia ei è plină de calamităţi, şi despre aqueast'a se và vorbì airea. În aqueastă parte intră şi schimbarea generilor la vorbe clasice. Ajunsesse o dată limb'a gréc㠠a fi un gergu în gur'a popolului que căḑusse într'o îndoită sclavi㠠şi a corpului şi a sufletului. Începusserŏ Grecii a vorbi: αὐτὸ τὸ ψυχὶ, τὸ τραπαΐζι, şi alte assemenea; ànsĕ astfel de schimbare de generi din preună cu introducceri de vorbe şi sonuri barbare, făcea un gergu din limb'a lui Demosthene. Astfel făcurŏm şi noi din *evangeliu evangelie,* din *seminariu seminarie,* din *collegiu collegie,* şi apoi *partiţipie,* şi mai pe urmă póte şi *partisipie*; pentru quŏ ammu ajuns a ḑicce şi *secsie sivilă.* Din ast-fel de învĕţu rĕu şi autorul grammaticei dela 1820 şi typărită la 1828 a făcut şi pe participiu partiţipie.

Prepositia n'are alte observaţiuni de quàt daqua mai târḑiu se và adoptà în general finalul în *iune,* sau *ione.* và fi judicată de que nu s'a ḑis *prepositiune* sau prepositione. Aquì nu este alt-fel judicată de quàt de que să ésă la lume scălîmbată într'o ncorthographiă gergonale, ḑicèndu-se *prepoziţie,* şi nu *prepositiŏ.* Numai vĕrsatul quànd dă în ómeni adduce ast fel de ravagiuri şi fi fa-

www.dacoromanica.ro

ce necunoscuți, și numai innoranț'a quând dă prin littere produce ast-fel de prefaceri cum din *musă, musică, physică, positiŭ, miserie, poesie,* să facă *muză, muzică, fizică, poziție, mizerie, poezie.*

Capitolul aquest'a are ânc͡ŏ și o neajungere sau lipsă, or și mai multe: prepositia *de pe* s'a uitat a se punne și ea, cà o prepositiŏ que è, între quelle-l-alte; ânsĕ acum nu sciu să vĕ spuiu așà bine și curat, daqua nu s'a pus din uitare, sau din aquea nesciință de a se confundà cu quea-l-altă prepositiŏ *dupŏ*, ast-fel cum atâția și atâția scriitori cu pretențiuni mari la autorlîk le ammestică fărŏ témă de pĕcat.

Dumnealor tot una le este să dică și *dupŏ masă* și *de pe masă;* ânsĕ quând un lucru è pe masă și dicem quŏ *se ia de pe masă,* este una, și quând è din dosul mesei și ne servim cu *dupŏ*, este alta. Prin urmare alta este *dupŏ casă* și alta *de pe casă,* etc. De và fi venit aqueastă lipsă din uitare, gresala sciți quŏ se întórce dela Bagdat; iar daqua và fi venit din nesciință, vĕ rogu să mĕ iertați de pĕcatul aquesta și ânc͡ŏ și mai umilit vĕ rogu să nu cădeți și dumneavóstră în pĕcatul meu, mai vîrtos în epocha de acum, quând copii din scóle strigă numai de quât *tonpatera!*

---

www.dacoromanica.ro

Adverbul, în tot necazul Drăganilor şi pe tot neînţellesul lor, remasse tot adverb: s'a curăţit prin aquellaşi method analyticu de tóte phrasile adverbiali de scól'a vechie ca: *în dată, pe locu, de multe ori,* şi altele. se împărţi în adverbi, de *timpu,* de *locu,* de *qualitate,* de *quàtăţime* (citesce quantitate), de *tăgăduire,* de *îndoială,* de *întrebare.* În aceastâ nomenclatură se trag la tribunal termenii *quătăţime, tăgăduire, întărire.* Quànd o dată s'a priimit verb'a qualitate, aqueasta pretutindeni merge de mànă cu vecin'a ei quantitate. *Quătăţime* bine quŏ vine dela verb'a *quàtu,* ànsĕ finalul în *ime* la noi este collectiv sau pegiorativ, cum: boierime, negustorime, ţigănime, prostime, şi bietul philosophu anticu quànd a dis ποιότης şi ποσότης *qualitas* şi *quantitas* nici de cum n'a vrut să înţelégă nici pe *quare* nici pe *quàt* în collectiv sau în pegiorativ, ci în abstractul sĕu. Apoi, *quàtăţime* nu vine dupŏ regulele grammaticali, nici dela *quàt* nici dela *quàţi.* Fraţii nostri Moldavi, qua s'o mai drégă adiecŏ, au făcut'o *cătime;* ànsĕ tot jargon, tot lipsă de logică. Şi quàţi d'ai noştri veniră de prin Moldova, ne veniră şi cu aqueastă modă de *cătime.* De quàte ori vĕdu ast-fel de mode rococò, 'mi adducu à minte de fug'a de *zaveră* în Braşov, şi renturnarea de acolo. Fiă-quare venià cu quàte

www.dacoromanica.ro

o modă din Brasov, şi prin urmare şi fetele pe lùngŏ altele venisserŏ şi cu zulufi de borangicu. Borangicul è mai eftin de quàt pĕrul, precum è mai eftină innoranţa de quât sciinţ'a; şi din abondanţă mare de zulufi, ajunsesserŏ bietele fete nisce caricature. Puţin îmi pĕsà de altele, quàt de quelle que îmi erà consàngi: le tot ziceam cu binele să nu se tot încarce atàta, pînŏ quànd şi eu în copillăria mea le-am jumulit într' o zi de toţi zulufii, şi le-am săturat de mod'a Braşovului. Acum eu am trecut de etatea aqueea: lassu astădi pe mân'a copiilor să ia în respĕr ast-fel de mode ostrogote de *cĕtimi* şi de *cităţimi*, şi de *pingărimi*.

Adverbii de *tăgăduire*, îşi au ei numele lor în tóte grămmaticele; que 'ncape în grămmatic'a română vorb'a ungurĕscă? Quine nu înţellege astădi que este adverbul negativ, qua să mai zică de *tăgăduire*?

Adverbii affirmativi sunt iarŏ adverbi chrestinesci, logici, cum veţi vré să ziceţi; adverbi ânsĕ de *întărire*, este şi nelogicu şi neapprópe de ideea affirmaţiunii.

Conjugativul şi interjecţia nici nu avea aşà vre-o nevoie mare la tractat, şi nici greutate, şi mai vîrtos interjecţia, dupŏ que s'a vorbit atât de lămurit în introducţia

www.dacoromanica.ro

grămmăticeĭ unde se analysă tóte părţile cuvèntului.

În articolii următori se vă vorbì despre syntaxe, analyse logică şi despre orthographiă; ânsĕ nu vĕ speriaţi quŏ nu se vă vorbì aşà de mult; şi apoi şi daqua veţi căscà quam puçin, adduceţi-vĕ à minte quŏ dupŏ căscătură vine şi somnu bun. O cocónă o dată remăsesse din copillăriă cu urechile negăurite, cà mulţi autori fărŏ grămmatică, şi 'i-a venit rèndul să'şi găuréscă urechile la mare. Ânsĕ biata damă se tot ferià, se tot sfià quŏ a s'o dóră. O altă damă glumétă ĭi çisse: « ci lasă-te o dată, soro, quŏ puçină usturime, ânsĕ multă frumuseţe la urmă! » Tot que se póte çicce în contra, este a ne întórce glum'a de mai sus în viceversă: multă usturime şi puçină frumuseţe; şi attunci îmi vine să rìdu şi eu. Quŏ quàt am vorbit de vre-o 25 de anni, mult şi mult am vorbit, şi puçină 'naintare: Drăgani remasserŏ tot Drăgani şi Sarsailii tot Sarsaili.

1847, Noembriu 17.

VI.

Despre syntaxe.

Dela 1820 pînŏ la 1828 şi ânceŏ pînŏ mai înquà çiceam *syntaxu*; acum çicu *syn-*

www.dacoromanica.ro

taxe sau *syndasse*. Nu sciu și eu que să mai ḑicu despre aqueast'a, și întrebu pe toți litteratii nostri que să facem cu vorbele hellenice de genere femenin que se termină în *is* ca πρᾶξις, κλάσις, βάσις, σύνταξις, ἀνάλυσις etc.? Sciu quŏ la început le făceam de genere neutru, luându-mĕ dupŏ gergul de attunci romano-phanariot și dupŏ ènsuși limb'a typăritĕ; precum Constantinopol, Andrianopol, clasuri, catachrisuri, haruri [1]) (să am har) și prin urmare am făcut: *syntaxu*. Declinația aqueasta gréceă, dela întèia vedere n'o póte adoptà limb'a nóstră de quât în genere neutru. Quâți cunoscu însĕ limb'a hellenă nu se pot ținne de a nu taxà o assemenea schimbare de genere în rèndul quellor que facu dintr'o limbă un gergu (jargon). Prin urmare începurŏ unii a ḑicce: *baza, classa*, și dupŏ aqueasta catĕ a ḑicce și Constantinopola, catachrisa... Nu fu à nevoie a se ḑicce așà: este à nevoie însĕ a schimbà declinația în *is*, în quea în α și în η feminine; este à nevoie a schimbà *i* în *a*. Așà veniră quei quari își făcurŏ studiul în Italia și altii quari învĕțarŏ limb'a italiană, și dupŏ Italieni, óre-cum mai logicu, începurŏ a ḑicce o *basi*, o *catachrisi*, o *syntassi*, și prin urmare *Constantinopoli*,

[1]) Χάρις, de și este de altă declinațiŏ.

www.dacoromanica.ro

etc. Aquì ànsĕ iar se altă o difficultate: noi n'avem articolul înainte qua să scăpăm cà Italienii; şi întrebu: bine ar fi să ḑicem basia, clasia, syntaxia? Avem noi declinaţiŏ de feminine terminate în *i?* şi daqua nu avem, bine ar' fi să mai trecem una în grămmatică într'adins pentru aquest fel de vorbe hellenice que sunt fórte multe? sau să le romànim dupŏ idióm'a limbei romàne de a schimbà pe *i* în *e* şi vice-versa cà degit (digitus) sau şi luànd ablativul drept numinativ? De ammu facce aşà din σὐντάξις ammu ḑicce *syntaxe* şi apoi syntaxea cu articol; sau cà dela *dulcis, dulce* şi *dulcea;* dela *verdis, verde, verdea.*

La ìnceput darŏ qua să mĕ ţiiu şi eu dupŏ lumea de attunci şi dupŏ autorităţile precedenţi am ḑis sintax, şi mai la urmă qua să împacu pe quei mai erruditi am ìnceput a ḑicce *syntaxe, analyse,* etc.

Iar este o întrebare daqua unui *regim* se cuvine a se ḑicce *complinire,* sau *compliment,* sau să remàie în locu de *complinire drèptă, complinire nedrèptă, regim direct* şi *regim indirect* (drept şi nedrept se confundă cu just şi injust). Aquì è vorb'a de o împlinire d'a dreptul sau ne d'a dreptul or piezişu. Mai este iarŏ o întrebare,

www.dacoromanica.ro

regim nu miróse óre a macarónă *francesă*? n'ar fi şi mai bine à se ḑicce *regiment direct* sau *indirect* sau şi mai bine *regulă directă* şi *indirectă*?

Veniiu cu citirea grammaticei pînŏ la concordanţa adjectivilor cu substantivii, şi pusseiu mânele la ochi; quŏci vĕḑuiu o sarsailie mai grósă de quàt negrămmăticia *ofíciuvilor* que se ḑicu *ofisuri;* vĕḑuiu adicŏ *concordenţă* în locu de *concordanţă;* şi ḑĕu nu pré ìmi vine să creḑu quŏ a fost erróre a typarului: Dumneavóstră ànsĕ, cititori, faceţi bine şi credeţi quŏ a fost erróre a typarului, mai vîrtos dumneavóstră Domnilor autori, quŏ printr'o frăţie reciprocă quând vĕ voiu luà scrisele în critică, vĕ promit pe frăţia nóstră quŏ la quelle mai multe locuri a să ḑicu quŏ dumneavóstră sunteţi tare procopsiţi şi quŏ numai la typar se facu errori, quŏ aşà sunt dracii aştia de typographi; Dumneavóstră *serieţi de minune;* ànsĕ typographii sunt pĕcătoşi.

Mai vĕḑuiu tot aquì la syntaxea adjectivilor o vorbă *precedat:* ar' facce bine să se ia de mànă cu *concordenţa* şi să ne dea pace a rĕmânè noi cu *concordanţa* şi cu *precedut* sau *preces.* Sciu quŏ mulţi din DD. Autori or să me întrebe pentru que u-

www.dacoromanica.ro

nele nu sunt bune şi altele sunt mai bune? şi daqua n'or sci nici cuvèntul aquest'a, apoi urîte ḑille au ajuns bieţii Romăni, să nu scie autorii lor nici atàta lucru, mai vîrtos dascălii que îi învéţă carte[1]). Şi de aqueea nici eu nu le spuiu cuvèntul, quŏ îmi lungesce articolul. Voiu vorbì altă dată.

Pe ici pe colo printre exemple la regule aflaiu numele proprii *Socrat'*, *Aristid'*, *Ercul'*; şi ar fi bine să ne înţellegem. Vedeţi, Domnilor, quŏ fiă-quare dintr'aqueste nume au quàte un apostrof? şi tot cu apostrof sunt scrisse şi în grămmatică quŏ altmintrelea dam de rușine. Aquì è semnu quŏ lipsesce o vocale. Ansĕ quare vocale? Eu sunt sigur quŏ quei mai mulţi au să ḑică quŏ *ŭ*. Ferit'a Sàntul! lipsesce, Domnilor, *e*, şi sciţi de que? Pentru quŏ aqueste vorbe în limb'a hellenă se terminà în ης; şi η se face ε: Κωστάκης se face *Costache* şi nu *Costacu*; Μαυρογένης se facce *Mavrogene* şi nu *Mavrogenu*; *Ienache*, *Dumitrache* şi nici o dată *Ienacu*, *Dumitracu*, şi prin urmare Σωκράτης Ιπποκράτης, Αριστοτέλης, Δημοσθένης,

[1]) P'attunci, la 1847, în adevĕr quam așà erà dascălii; despre ieţii redactori de astaḑi nu mai ḑicem nimicu cu banarchia Dumnealor şi în littere.

www.dacoromanica.ro

se facu românesce curat *Socrate, Ippocrate, Demosthene, Aristotele,* etc: iar pe limb'a Sarsaililor şi a redactorilor de partitul *national* se facu Socrat, Ippocrat, Demosten, Diogen, ba şi Aristot [1]).

Vĕdurŏţi, Domnilor, quŏ *concordenţa* n'a fost erróre a typarului, pentru quŏ şi la *concordanţa* verbilor cu sujetul, tot *concordenţa* se vede cu tótă impertinenţa sa?

1847, Noembriu 27.

VII.

Ammu lăssat critic'a la partea syntaxii. Venissem pînŏ la verbi, şi abiá aflassem numai quàte-và vorbe de criticat: trecuiu dela verbi pînŏ în capĕtul părţilor cuvèntului, şi mai nu aflu despre que să mai întreţiiu pe cititori. Lips'a materiei la un om doritor de critică judiţiósă vine din doĕ cuvinte: sau dintr'o întrĕgă or suverană perfectibilitate, quare è fórte rară, sau dintr'o sărăcie lucie a objectului de criticat. Partea syntaxii fu

[1]) Astăţi cu *u* mutu este lecitu prin tóte scrierile a se facce şi *Socratu, Ippocratu, Demoshenu*, etc., ânsĕ aquesta este *u* mutu, şi este procopseală mare că şi *tune*; sa vĕ tacă gur'a *tonpaterilor* înaintea progresistilor de astăţi.

www.dacoromanica.ro

appĕrată de critică; şi să nu ţi trécă prin minte, cititorul meu, quŏ aqueast'a provine din perfecţia ei, ci din sărăcia quea mare. Nisce regule din grămmatic'a generale, din syntaxea que o querre mintea universale în tóte limbele se vĕdu şi în aqueastă grămmatică; regule ànsĕ de syntaxe *română* sunt fórte puçine, şi aquelle puçine, puçină occupaţiŏ dau firesce şi criticei. De nu făceam nimicu aşu fi fost mai sigur de ori-que critică. Ansĕ quare è caus'a de è aşà de sĕrăcuţă partea aqueasta? — Pentru quŏ şi mai sĕrăcuţă ne erà limb'a de autori, de cărţi. Tot typul limbei nóstre, tótă norm'a ei è în cărţile Biserice prin quare limb'a a luat o educaţiŏ hellenică, bună şi sănĕtósă. Quecea que s'a putut adunà d'acolo se vede pe ici pe colo şi în aquea grammatică. Que s'a mai scris în limb'a romànă dela 1828 înquà este tot que s'a scris mai rĕu de quànd au început Romànii a scrie în limb'a lor. Moşii nostri au tradus cu adevĕrat, ànsĕ au tradus dupŏ nisce limbe clasice quare se înţellege quŏ le cunoscea, şi qua să le cunóscă, se înţellege quŏ îşi făcusserŏ studiul. Aşà darŏ scrià cu temeiu. Instrucţia în timpii trecuţi erà rară, ànsĕ acolo unde erà, se făceà în limbele hellenă, latină şi italiană. Contimporanii lui Cantemir, lui Ienache Văcărescul ast-fel de limbe scià; àn-

www.dacoromanica.ro

cŏ trăiescu boieri que ast-fel s'au crescut în juneţ'a lor. Toţi 'şi adducu à minte quŏ rĕposatul vornicul Iordache Drăgănescul quànd a fost priimit în audienţă la generalul Kisselef, s'a adressat în limb'a latină. Puçini au scris cu adevĕrat în timpii trecuţi, ànsĕ au scris dupŏ logică, dupŏ grammatică, dupŏ tóte condiţiunile querute scriitorului. Dela 1828 înquà scriu toţi; şi quei mai mulţi nu sciu să scrie nici trei rênduri, à la *dictando* quel puçin din limb'a françesă, fărŏ să facă la tótă vorb'a quel puçin quàte un pĕccat de orthographiă; nu sciu darŏ nici o limbă, nu cunoscu grammatic'a limbei lor, pentru quŏ de o ar' cu nósce, o ar' respectà; n'au înainte nici un model de maestrii mari, de aquei maestri que au luminat Europ'a. Din limb'a romànă nu cunoscu de quàt gergul (jargonul) din casă, din cancellarii; şi fiind quŏ natur'a produce şi nu stă, produce prin urmare şi geniuri, capacităţi, que voiescu a creà. Esu aquestea, vor să se arate lumii; ànsĕ esu desbrăcate, desculţe, şi daqua nu din impertinenţă, quel puçin din ardóre întră ast-fel în sanctuariul Muselor şi vor a'şi înscrie numele în templul Mnemosynei; îşi dau singuri nume de litteratori, de poeţi, de fiii ai lui Apollon.

Eatŏ caus'a pentru que partea syntaxii

www.dacoromanica.ro

è stèrpă; ea nu póte să'şi facă singură materiă, cată a se basà pe autorităţi, cată a'şi tragge exemplele din autori. Autori nu are, autori nu sunt. Quei vechi ne dau o syntaxe sau construcţiŏ hellenică:

«*Càtre Corinthei a càrţii St. Apostol Pavel citire.*»
«*Citire a càrţii St. Apostol Pavel càtre Corinthei.*»

Bună, nervósă, concisă, ànsĕ nu romànă. Dupŏ scriitorii de acum nu se póte facce grammatică; pentru quŏ scriu limb'a romànă mai rĕu de quàt ar' scrie françosesce; şi vai de limb'a şi naţia francesă de ar' ajunge pe mànă de scriitori cà dumnealor: cu tóte aquestea noi ne ammu mulţumì quànd ar' scrie romànesce dupŏ cum scriu françosesce; pentru quŏ sau ar' scrie que-và mai binişor; sau n'ar scrie nici de cum, quŏ le ar' fi rușine.

Citind quine-và partea syntaxii, vede o lipsă totale de autorităţi în exemple: vede nisce phrasi din autorii françesi; vede exemple *create aproposito* şi într'o epochă de revoluţiŏ, într'o epochă de visare la un viitor mai bun. Reproducccem aquì quàte-và din *aquestea* spre a'şi facce quine-và o idee despre quelle ḑisse:

«Ammu vĕḑut, vĕḑut stăpâne, p' al tĕu fiu nenorocit
«Tîrrit de caii pe quari a sa mâna 'i-a hrănit.
«Voiesce ellu să'i oprésc'; dar fi sperie-al sĕu glas.

www.dacoromanica.ro

Aqui se arată usul timpului present în narrațiŏ pentru timpul trecut, și drept exemplu se face o traducțiŏ din poetul francesu.

La modul imperativ assemenea se pune o traducțiŏ în versuri către flori.

Quelle mai multe apoi exemple sunt făcute de autorul grămmăticei, que dă regule, și drept adeverire se adduce iar pe sine de mărturie! Are ânsĕ que-và que póte fi de óre-quare credit, quŏci limb'a è vie, o cunoscu toți, și fiă-quine póte vedé de sunt phrasi române și syntaxe română:

Pentru sujet sau nominativ quând se pune în urma verbului.

«Simță și Românii o dată gloria nației lor; — dea Domnul qua să însuffleţéscă în inimile lor aquest simtiment!»

«Libertatea pe quare o stingu tyranii și o renascu heroii.»

Despre imperfect.

«Românii erà mult mai fericiți și lăudați quând cu braçul lor arătà popórelor quŏ sunt națiŏ; ei scià mai bine a'și appĕrà drepturile în simplitatea aqueca.»

www.dacoromanica.ro

Imperfectul în locu de condițional.

«De românià mai din ainte Românii sciințele, fără îndoială Românul devenià *Roman.*»

Trecut condițional.

«De mult ar' fi cunoscut Românii callea luminării de 'i ar' fi lăssat străinele uneltiri.» — Și alte assemenea.

La capitolul VII la syntaxea prepositiunilor vorbinduse despre *à,* se dice quŏ este în usu numai înaintea infinitivilor și a substantivului *casă;* cum: «a facce, a scrie, à casă.» Ansĕ *calcă à popă, miróse à thĕmîie,* și altele multe s'au fost uitat.

Despre *a,* que se vede în capul infinitivilor è o mare întrebare daqua în limb'a română este propositiŏ—cà la francesi, italieni? Limb'a nóstră 'și-a conservat mai mult de quàt tóte limbele surori verginitatea antică a limbei popolului roman și pînŏ la Cantemir și mai înquà se vĕdu infinitivii terminați în *re: voiu faccere, voiu scriere,* iar nu *voiu facce, voiu scrie.* Quànd un verbu este activ transitiv se scie de toți quŏ în tóte limbele quere un cas accusa-

www.dacoromanica.ro

tiv sau regim direct. Să luăm o phrase şi să o analysăm: să luăm phrasi que după cum se ţiceà în secolii trecuţi se potu ţice şi acum: *Cutare s'a trimis spre cercetare.* Traducă quine-và aqueastă phrase în limbele que scie, şi và vedé spre exemplu în françosesce quŏ *spre* se và traducce cu *pour.* şi *cercetare* cu *examiner, rechercher,* etc. Aşà darŏ, *cercetare* è infinitiv; şi în ţioa de astăţi se ţice şi *a cercetà.* Se scie ânsĕ iarŏ quŏ infinitivul în multe limbe ia articol şi devine infinitiv substantival ὀνοματικὸν ἀπαρέμφατον · cà; τὸ λέγειν, τὸ γράφειν; *être, l'être; souvenir,* le *souvenir,* etc: *il cantare, il dormire,* etc. De aşu sci nemţesce, aşu punne lîngŏ un *das* quàţi-va infinitivi şi aşu dà şi de aquì exemple; prin urmare, noi puind articolul mai des în urmă, ammu ţis *cântare–a, vorbire-a,* etc. Dicem iarŏ «*Femee-a lui Petru* şi *a lui Petrŭ femee.*» Vedeţi quŏ *a,* în periphrasea a doa a trecut înainte de unde erà în urmă. — Aşà să venim acum la infinitivi cu articoli; *luĭ Petru îi place àmblare–a, cântare–a, dormire–a,* etc.: aici infinitivii sunt cu articol, sunt determinaţi. Tot a queastă phrase să o facem cà în timpii nostri cu infinitivul bercu (fără *re*) şi vommu trecce articolul dela urmă în ainte, şi vommu ţicce: «Lui Petru îi place *a* àmblà, *a* cân-

www.dacoromanica.ro

tà, *a* dormì» cum ḑiccem: *a lună, a masă.* Probă quŏ *a*, dela infinitiv nu è prepoşiţiŏ ci articol, este quŏ a *àmblà*, a *càntà*, a *dormì* sunt un sujet compus al verbului *placce*, sujetul è nominativ. Şi daqua *a*, ar' fi prepoşiţiŏ ar' facce un regim indirect, sau complinire indirectă, quare ar' fi absurdu.

Să luăm alt exemplu unde infinitivul nu nu è sujet; — *Popórele queru îndreptarea.... Popórele* sujet; *queru* verb, *îndreptare-a* regim direct. Să facccm phrasea alt-fel «Popórele queru *a îndreptà*....» A *îndreptà* dupŏ tótă mintea în analyse se vede quŏ este un regim direct; şi daqua ar fi prepoşiţiŏ şi nu articol de casul acusativ, ar fi un regim indirect quare ar' fi absurd. Aşà darŏ *a*, din aintea infinitivilor este articol sau în numinativ sau în accusativ dupŏ cum quere syntaxea. Numinativul apoi qua să se facă genetiv, dativ, ablativ, ia prepoşiţiunile *de, la, à, spre, dela, din.* Aşà, daqua verbul în regim quere accusativ, sau de cum-và infinitivul *è* sujet, infinitivul să se puiă cu *a:* cum *a càntà* è lucru plăcut (càntare-a è lucru plăcut); quere *dreptate* (accusativ), quere *a mâncà* (accusativ); capabil de minciune (genetiv sau ablativ) capabil *de a minţì* (assemenea); încetéḑă dela lucru (ablativ) încetéḑă *de a face* (ablativ); cugetă spre bine (regim indirect), cugetă spre

www.dacoromanica.ro

a face̦e (assemenea) — se duce̦e *à casă* (dativ) se duce̦e *à serie* (assemenea).[1])

1847, Dembriu 11.

VIII.

Venirŏm la capul VIII al Grămmaticei, adicŏ la deprindere assupra *analysului grammaticescu*. Despre *analys* ammu dis în quelle trecute daqua se cuvine a se ḑiece analyse; aquì ne este vorb'a de *grammaticescu*. Dela γραμμα se face̦e grammatică şi grammaticu, dela amèndoĕ pluralul se face̦e *grammatici* şi *grammatice*; iar grammaticescu vine sau dela una sau dela alta din aqueste doĕ, şi autorul grammaticei tot audind pe semne phrasi cà *comitetul doctoricescu*, *divanul politicescu* şi quàte şi mai quàte gìscănării de astea, dela *grammatici* ĭţi trìntì o vorbă numai bună *grammaticescu*. Aquì ànsĕ nu è vorb'a nici de grămmătici, nici de cocónele Dumnealor; è vorb'a de analysea dupŏ grammatică sau *grammaticale;* asta è vorb'a, şi feriţi-vĕ, Domnilor autori, quàt puteţi de finali cà *icescu*, quŏ daţi în tot chipul de

[1]) Daqua infinitivul este sujet cà numinativ, or ol jet regim direct sau cà accusativ, *a* este articol şi nu ia accent gravu; iar daqua infinitivul este regim indirect sau cà un dativu, ca la: se *ducce a scrie*, *à*, firesce é prepositiŏ ca *spre*, *la*, şi spre distincţiŏ o scriem cu accent gravu.

www.dacoromanica.ro

rușine că autorul *analisului grammaticescu*, Ansĕ ia spunne Domnilor professori de grammatică de una că asta, quŏ Dumnealor ținu una cu *analys grammaticescu* și *analys loghicescu;* și pînŏ vor ținne așà, sunt sigur quŏ copii. nu vor învĕță nici *analysea grammaticale* nici pe quea *logică*, ci o limbă *cicirícéscă* sau *păssĕréscă*.

Vine apoi partea a treia a grammaticei pentru construcțiŏ. Bună vorbă; și mai de toți termenii și exemplele aquestei părți nu prĕ are quine-và que ḑicce. Adicŏ construcția s'a construit que-và mai binișor.

Partea a patra è tótă și întrégă numai pentru analysea logică.

Se ḑice aquì quŏ fiă-quare propositiŏ are trei părți: subjet, verb și preḑis. *Sujet*, ar' fi mai facil de pronunțat de quàt *subjet*; *preḑis* è că un fel de traducțiŏ din vorb'a clasică și cunoscută în tótă lumea, *predicat* sau *attribut*. Ansĕ que vommu facce quànd vommu voì să arătăm quŏ un lucru è ḑisu de mai nainte? prin urmare să lăssăm vorb'a *preḑis* să însemnedze *ḑis mai nainte*, și *predicatul* să fiă attributul logicu al su-

www.dacoromanica.ro

jetului; să ne înțellegem și noi mai bine și să ne înțellégă și lumea.

Partea aceast'a a grammaticei este partea quare mài nu suffere nici o critică, nici în nomenclatură, nici în methodu, și cu adevĕrat se póte numì partea logică a grammaticei quànd ar' fi fost numită *analyse logică*, iar nu *analis logicescu*. Avù ànsĕ și ea nisce pĕcate dela nașu-sĕu, întocmai cà un om frumos, bine crescut, bine îmbrăcat și apoi să'l chieme Voinea or Drăgan! Eu m'am determinat să *puiu* alt nume finului meu; sau mai biae să'i traducu numele depe limb'a sarsailéscă pe limb'a română: *analyse logică*. Remàne acum să vedem daqua Drăganii vor vré să'și schimbe auri ul nu ne, sau quel puçin cugetele să 'și le *aibă* quevà mai romàne și să ne bucurăm și noi din preumă cu àngerii.

POSCRIPTUM.

Aproposito, eram să termin grammatic'a, și n'am vorbit nicăiri de diminutivi și de *superlativi*. Aquestia caracterisă. mai mult de quàt toți typii, starea unei

www.dacoromanica.ro

națiuni, și nu s'ar cuvenì a fi trecuți cu vederea.

Ori-que națiŏ, în vigórea sa, numesce tot lucru pe numele sĕu sănĕtos și bine pronunțat, cà și un bărbat cu mintea sănĕtósă și matură. Copillul tóte lucrurile le numesce în diminutiv, cà și bĕtrànul ajuns în starea pruncíei. Quànd o națiŏ è în pruncie sau în decrepitudinea sau în sclavia sa, lucrurile mai în general le numesce în diminutiv, precum și faptele ei sunt în miniatură. Să luăm spre exemplu pe țigan: pe ellu îl audi quŏ are a facce cu Rumànică, cu nășicul, cu cumetrașul, cu măgărușul, cu cortișorul, cu bordeiașul lui; numele lui è Dănciucu, Ionică, Andreiaș, etc. Să venim la Romàn. Să compare quine-và limbagiul lui din aintea regulamentului cu quel de acum: să fi audit quine-và pe un ciocoiu vorbind quànd își puneà la calle viață: «să intru într'o *slujbuliță*, sau pâinișóră, să căștigu la *părăluțe*, să'mi facu o *căscióră*, și să trăiescu bine cu *mescióra* mea, cu *vinișorul* meu, și daqua îmi và ajutà Dumneḑeu, să puiu mân'a și pe vreo *moșióră*, doĕ, etc...» Să fi audit pe un negucător: «omu cu *capitălașul* lui, cu *prăvălióra* lui, cu *mărfulița* lui, etc.» Quàt pentru sătean și pînŏ în ḑioa de astădi, ellu n'are casă, n'are plugu, n'are boi, n'are mă-

www.dacoromanica.ro

măligă; ellu are *căşcióră, plugulețu, bouleni, văcşóră, oiţe, mămăliguţă.*

Să fi auḑit quine-va pe Greci în aintea liberării μὲ τὸ σπητάκι του, μὲ τὸ ψωμάκι του, μὲ τὸ κρασάκι του, μὲ τὸ καπιταλάκι του etc.

Unde se audu dese diminutive, è semn de pruncie, sau de decrepitudine, de servitute.

Să venim iar la prunc: pruncul màngâie facil, se mînie şi mai facil. Quànd se mînie, plànge, ţipă, sparge, strică fără judecată. O naţiŏ prunc ă sau împilată de îmbĕtrànirea în viţiuri, sclavă în patimele salle, începe cu superlativele sau de veneraţiŏ sau de dispreţu. Să începem dela positive que au în sine óre-quare gravitate, que facu adessea mai mult de quàt superlativele. La Greci în timpul Leonidilor, Themistoclilor şi alţii, pe quànd erà faptele, ei făceà, şi puţin cugetà la vorbe; pe atunci vorbele *patriot* şi *patriotism* nu erà cunoscute: ei erà patrioţi şi nici nu mai cugetà que nume să şi dea. Quànd tunà Demosthene assupra lui Philippu, nu se auḑià nici una din aqueste vorbe; şi noi Romànii le învĕţarŏm dela sclavii din Fanar; şi acum n'ai unde să te mai întorci tot de patrioţi: — lui Platon îi venià cu ruşine de a se ḑicce şi λόγιος; şi quànd se stinserŏ luminele din Grecia, toţi dăscălaşii erà *loghiotati*, apoi *sofologhiotati*, apoi *pansofologhiotati!* —

www.dacoromanica.ro

Apostolii, martyrii, întemeitorii credinței, Părinții Bisericei, quând le ar' fi dis quineva în viață-le quŏ sunt *sfinți*, ar' fi avut'o drept o tentațiŏ sau insultă.— De quând n'a mai remas nici urmă de sfinție în cleru, începurŏ Byzantinii a se numì singuri pe sine *pré cuciosi, pré sfinți!* li se părèà quŏ tot le è puçin a se dicce *sfinți* numai așà simplu; ba ânceŏ și *panaghiotati*! Să audi pe Italieni; la dènșii *eccellenza* sunt toți; apoi *illustru, illustrissim* și *archillustrissim; poet, poetissim* și *archipoetissim*, etc. Superlativii dar sunt semnu de faliment al unei națiuni (de mofluzire). Să venim acum la mània mofluzilor; ei quând se insultă între sine nu dicu quecea que se póte dicce și se póte crede. Tóte sunt în gradul quel mai 'nalt. Quel quare vede vre un vițiu al mofluzului, sau îi împedică vre-o precugetare, aquella în ochii mofluzului, să dicem quŏ ar' puté trecce de omu rĕu; ânsĕ nu, nu è de ajuns a'i dicce numai rĕu; mofluzulul îi dicce vèndĕtor, spion, tîlhar, Iudă, diavol. — Să observe quineva spre exemplu între femei; să intre într'o casă de matrónă quare că fétă la părinți 'și-a onorat și 'și-a amat părinții, că femee la cas'a sa, a trăit întru curăție, și 'și-a cătat de casă, 'și-a crescut copii și mai vîrtos fetele cum să adducă onóre părinților și fericire la

www.dacoromanica.ro

bărbat; o matrónă quare a făcut bine quellor scăpĕtaţi, a adunat copii şi fete orfane şi le-a făcut tot binele que a putut. Să se ducă să vorbéscă quine-va cu o astfel de femee. N'a s'auḑă nici o dată quànd è vorb'a de casa sa pronunţànd vorbele *onóre*, *virtute*, etc. n'a s'o véḑă înfuriată quànd và auḑi quŏ a vorbit'o quine-va de rĕu; de và fi vorb'a de alte femei, de tóte a să vorbéscă bine, ori-que fel de opiniŏ ar' avé în sine despre dènsele. şi chiar de quelle pĕcătóse n'a s'o auḑă pronunţànd vorb'a *prostituată* sau altele assemenea.— Să intre ànsĕ quine-va în cas'a unei femei cu o viaţă quam equivocă, sau şi mai mult de quàt equivocă, quŏ îţi împuie urechile cu vorbele *onórea* şi *virtutea* dumneaei, (dupŏ jargonul que và avé, sau françosit sau slavonit); înaintea dumneaei tóte femeile sunt necinstite; tóte au quàte un supranume; eftină è la epithete que se dau femeilor din tină; şi quànd và auḑi quŏ s'a attins quine-va de *cinstea* dumneaei, se face focu, turbéḑă, să îndrăcesce şi nu numai dumneaei, ci şi nineculă-sa, şi băbăcuţu-sĕu, şi nenea, fraţi, surori, tótă ţigănia, pînŏ la al noĕlea neam.

Înaintea liberării Grecilor, erà o polemică mare între litteraţii lor pentru limbă, şi vedea quine-và nisce bărbaţi fórte

www.dacoromanica.ro

stimabili fiă-quare în parte, că Korai, N. Duca, Kodricà şi alţii; ómeni cu aquellaşi zel către naţiŏ; ómeni que 'şi au sacrificat pacea, veghierile şi averea pentru patrie. Cu tóte aquestea în certele lor litterare numai quel d'àntèiu erà moderat în personalităţi, şi tare, plin de urgie assupra viţiurilor generali, unde quelalţi se insultà unii pe alţii în *tótă puterea superlativilor*. Nu erà animal pe lume mai veninos, mai spurcat, mai tîrrîtor, mai tont; nu erà scelerat în historie, nu erà demon în Tartar quare, dupŏ ḑisa insultătorului, să se fi putut asseměnà cu adversariul sĕu; şi cu tóte aquestea fiă-quare erà om de omenie şi cu cugete laudabili. De unde venià aqueasta? Din starea de prunc ie sau de servitute a naţiunii. — D-na Girardin a făcut o comedie întitulată *scóla ḑiurnalistilor* în quare maltractă pe ḑiurnalisti. — Jules Janin o întèmpină, şi ĭi arată tótă necuviinţa în modul quel mai omenos, în termenii quei mai delicaţi, (şi nu pentru quŏ è o femee, quŏci o femee-autor, que îşi iartă mai vîrtos a attinge, ese din sphera sa, cată să se aştepte la tóte) nu pentru quŏ è o femee, ḑicu, ci pentru quŏ naţia è matoră.

Furia pretutindeni se vede în superlativ la naţiuni barbare sau corupte. Aşà vede quine và naţiunile în general cum

www.dacoromanica.ro

vede pe ómeni în parte. Unde è corrupţiŏ, acolo diminutivi şi superlativi; şi que lipsesce mai mult, aqueca se şi declamă mai mult. Audi iarŏ pe quàte nisce Domnişori, în vorbe, în scris, în prosă, în versuri, în adunări, pretutindeni declamând *libertate*, şi quine declamă aqueastă vorbă sacră, sau mai bine quine o profană? Oamenii quei mai mîndri, quei mai neappropiaţi, quei mai despotici, quei mai absoluţi, quei mai fărŏ principe, quei mai derăpĕnători şi ènsuşi de starea lor. Nu è libertate, Domnişorilor, unde nu è morală şi virtute. Învĕţaţivĕ a vĕ respectà părinţii, legea, religia: încetaţi de a mai calomnià, amaţi naţia în quelle mai sacre alle ei; învĕţaţi limb'a, datinele, historia ei, sufferiţi quel puţin pe quei quari vi le spunu; păstraţi-vĕ averea que v'au lăssat părinţii, qua să puteţi avé încai o indipendinţă quàt are un săţean quând are plugul şi pàinea lui; şi attunci, şi nici attunci, să nu pronunţaţi aquest sacru nume. Hebreii, de quând au perdut patria şi templul, şi limb'a, nici nu mai cutĕdă să pronunţe numele *Iehova!* [1]) Aşà, nu suntemi nimeni din noi demni d'a pronunţa numele *libertate*; s'o lăssăm în pacea ei, în sanctuariul ei. Bĕtrănii strigăm *patrie* şi *patriotism* quând

[1]) Aquella era Libertatea lor, aquella Domnul Dumneḑeu que 'i a fost exdus din cas'a sclaviei.

www.dacoromanica.ro

nu suntem în (ĸvvernisélă), junii *libertate quând sufletul* nè é plin de urdori şi sclavu patimelor. Patria şi libertatea sunt în gurele nóstre cà Iisus în gur'a Theocapililor de Iesuiţi.

Ànsĕ cată să'mi terminu articolul. şi cată să termin cum ammu ìnceput. Sunt sigur quŏ iar or' să ḑică unii alţii quŏ eu facu allusiuni, ìnţellegu adicŏ pe Stan şi pe Bran. Eu nu facu allusiuni; ìmi observ în general naţia, limb'a eĭ, datinele ei, limbagiul ei, purtările ei, faptele ei; que è bun, naţional adevĕrat, nimeni nu l'a lăudat, nu l'a adorat mai mult de quàt mine; que è rĕu, è cunoscut de toţi, şi toţi în parte criticăm şi avem drept de a criticà. Eu n'am vorbit aquì de quàt de tot que è rĕu; şi toţi ḑmenii de omenie, Romànii buni, lucrători iar nu vorbitori, sunt sigur quŏ vor ḑicce quŏ par' quŏ m'au învĕţat dumnealor, par' quŏ le-ammu luat vorb'a din gură. Quine và să fiă ferit, să caute mai din ainte a trecce în partea quea bună. în partea quea adevĕrat romànă. Eu aquì observu şi scriu cu inim'a deschisă şi cu ochii închişi. Sunt cà aquella que ḑice să stăm stràmb şi să vorbim drept. Iar daqua stă quine-va stràmb şi vorbesce stràmb şi face şi mai stràmb; attunci lumea nu è órbă, nu è mută; şi daqua nu eu,

www.dacoromanica.ro

vine altul şi închide şi ellu ochii cà şi mine cu aquea innocentă copillărésc̆ă şi începe: «M'a trimis orbul să culegu bobul, pe quine-oiu lovì *vina* mea n'o fi.»

1847. Decembriu 18.

IX.

Despre Orthographiă.

Partea aqueasta este a cincia şi quea dupŏ urmă a grammaticei. Ea este un resultat a analysii grammaticali şi a analysii logice, quŏci pînŏ nu và connósce quine-và bine părţile cuvèntului, typii întregi ai grămmaticei, adicŏ finalile casurilor şi numerilor declinaţiunilor; persónele, numerii şi timpii conjugaţiunilor şi modurilor, să nu se aştepte la o orthographiă adevĕrată.

Veţi vedé adesea pe quàte un Sarsailă făcèndu-vĕ la versuri şi mai mari şi mai mici, şi adducèndu-vĕ înainte nymphe, *Serberi* în locu de *Cerberi, Neptùni* şi *Plùtoni* în locu de *Neptuni* şi *Plutoni; fantome* în locu de phantasme; îl veţi vedé plin de *amfas*, de *enteres* şi de *ambleme* pe frunte, plin quànd de *antusiasmu* quànd de *intusiasmu* şi de quàte macaróne tóte françosesci, şi daqua nu và sci distinge un pronume dintr'un verbu auxiliar, îl veţi vedé dicu quŏ

www.dacoromanica.ro

vĕ trîntesce cu quea mai *amfatică impertinanță* un *voi.* în locu de *voiu.* scriind *voi scri* în locu de *voiu scrie;* îl veți vedé quŏ vĕ pune un inperfectu în a doa persónă în locu de perfectu în prim'a persónă, și viceversa: în *antusiasmul* sĕu sarsailescu, dumnealui îți scrie *càntai* în locu de *cantaiu;* și nu din systemă cà mulți eruditi que vor să reducă pe *cantavi* în *càntai* cà Italienii și ènsuși Francesii (lepĕdând pe *v* que la noi devine *u*, adicŏ ca *nave, naufragiu),* ci din lipsă de ori-que systemă, de ori-que grămmatică.

Îl, veți vedé *sans façon,* cum dicce Francesul, ammestecând la plurali și la genetivi în declinațiunea articolilor; cum:

Casi, casile în locu de *casei casele*
și d'a 'ndaratelea
Vespei și *vespele* în locu de *vespii* și *vespile*
Binile în locu de *binele*
Sfintile în locu de *sfintele*
Aquești masculin plural în locu de *aquestei* femenin în dativ.
Aquestia în locu de *aquesteia*
Oamenii *vorbesce* în locu de *vorbescu*
și d'a 'ndaratelea
Copii se *jocu* în locu de se *jócă*
A *scrì* în locu de a *scrie*
Voi scriți în locu de *voi scrieți.*

www.dacoromanica.ro

Şi daqua Domnului Sarsailă îi và plesnì prin capu să îndoiască şi la consóne, a să mi'l vedeţi quŏ scrie *înnalt* în locu de *înalt, înnapoi* în locu de *în apoi, înnainte* în locu de *în ainte; cullegere* în locu de *culeggere;* şi *colegiu* în locu de *collegiu.*

Daqua và audì quŏ è la modă sau è semn de procopsélă mare quànd se pune quàte un *u* mut pe unde se cuvine; daqua vede quŏ ómenii litteraţi scriu *Homeru, Pindaru, Herodotu* etc. cu *u* mut: ellu ne scrie şi pe *Socrate, Aristide, Euripide, Thucidide, Costache, Mavrogene* etc., Socratu, Aristidu..... par' quŏ ar dicce Romànul: *Mavrogenu, Costachu.....* Îţi pune *u* mut şi la *paru* în locu de *pare* sau *par'* şi la *pìnu* în locu de *pînŏ* sau *pìn'* şi la *iaru* în locu de *iarŏ* sau *iar'*, şi la *înu, dinu, quându*, şi la quelle terminate în *or* cà *directoru, făcĕtoru, autoru, arătoru!* etc.

Daqua a audit quŏ è la modă à avé vorbele quàte un *iune* în códă, ellu îţi scrie şi *graţiune*, şi *împĕrăţiune*, şi *amiciune* sau *amiciţiune*, şi *prefaciune*, în locu de *graţiă, amiciă* sau *amiciţiă* şi *prefacă.*

Daqua và fi vĕdut pe alţii quŏ pun quàte un apostrophu pe unde se cuvine, ellu ţi'l aruncă şi unde nici cu gòndul n'ai gòndi; dumnealui îţi scrie *face'ţi* în locu de *faceţi; vorbi'ţi* în locu de *vorbiţi;*

www.dacoromanica.ro

nu scie descurcà nici ènsuşi cunósce pronumele *iţi* din finalul plural al verbilor de a doa persónă.

Dela un timpu înquà începurŏ mulţi a distinge pronumele *se* din conjugativul *să* şi mi l vedi pe D. Sarsailă quŏ ïţi scrie: *am dis se facă!*

Rĕul ànsĕ quel mai mare sau quel mai micu este quŏ afarŏ de quàţi-va bărbaţi pe quari ne facem datoria a'i respectà şi pe quari îi cunósce Romània întrégă, avem nisce autori quari nu numai quŏ pĕcătuescu în toţi timpii physici şi gramaticali, adicŏ mai 'nainte, acum şi pe viitor. ci pĕcătuescu orbesce adicŏ fărŏ nici o conscinţă de quecea ce facu; atàt nescinţa sau innocenţa le è de mare în quàt nu înţellegu nici quàte spunemu noi aquì, şi nu potu descurcà nici ènsuşi exemplele que detterŏm mai sus. Pentru assemenea autori sunt iertaţi şi ènsuşi de vii: nici o lege, nici o religiŏ *nu* i condamnă, *quŏci* pĕcătuescu în beatitudine cà pruncii, şi de pe lumea asta numai un pas au să facă pînŏ în sînurile lui Abraham: de vii àncŏ n'au nici durere nici suspin, *quŏ* îi uită lumea.

E rĕu de noi unii alţii que scim quàte una doĕ, que venirŏm şi dela haghialîkul Parisului, şi nu ne putem desbărà nici ènsuşi de gîscănăriile (jargonul) dela

www.dacoromanica.ro

ţigancele de p'acasă cà: *am aflat–ărŏ, am vobit–ărŏ, m'am dusu–m'am, a scri*, etc. şi alte assemenea; ne dăm de doctori în sciinţe şi nu scim nici limb'a bisericească, ne facem publicisti să învĕţăm lumea, şi nu cunóscem nici încai buchile daqua nu litterele.

Apoi eu unul nu'mi caut de pĕcatele melle, quŏ voiu fi avènd şi eu multe; ci mĕ puiu de presentu nisce exemple que nu mai pot bieţii chrestini de autori, poeţi şi publicişti à le mai dà de căpĕtèiu: *Oamenii vorbesce* ḑicu quŏ nu è bine, ş'apoi *copii se jócă* ḑicu quŏ e bine! Astă nici Dracul, dupŏ cum ḑicu unii, n'o mai póte descurcà.

Dracul în adevĕr nu o descurcă, pentru quŏ meseria lui è de a încurcà şi ómeni şi lucruri. Grammatic'a ânsĕ pentru quine và voi s'o învete descurcă de minune nisce assemenea questiuni de terrêmul sau de coprinsul ei. Ea ne spune quŏ de ne vommu luà sau dupŏ limb'a latină, sau dupŏ limb'a bisericească sau dupŏ ènsuşi limb'a populară, cată să ḑicem *ómenii vorbescu*, şi *copii se jócă*, quŏci alt-fel se conjugă prim'a conjugaţiŏ şi alt-fel a doa şi a treia.

Din disgraţiă ânsĕ ni se pare quŏ autori, plini de macaróne françese plini

www.dacoromanica.ro

de *amfas* şi de *antusiasmu*, vĕdĕtori de *fantome*, nici conjugaţia nu sciu que este.

Apoi iarĕ partea punctuaţiunii quare este quea mai esenţialĕ a orthographiei, cum o và puté quine-va possede, de nu và cunósce mai ântêiu analysea logicĕ spre a distinge propositiunile incidenti explicative din quelle determinative?

Nu sunt eu culpabil, Domnilor autori, daqua se và întêmplà să nu cunósceţi que sunt *propositiunile incidenti*, quĕci aşà sunt toţi Ostrogoţii şi Cătcăunii aştia de litteraţi şi Poeţi mari cà Homeru, cà Virgilu, cà Dante, cà Tasso, cà Racine, cà Schiller; s'au appucat batăi nemurirea, de s'au instruit şi s'au procopsit mai ântêiu, şi apoi s'au pus pe scris. Scià o lume de lucruri, ş'apoi mai avea şi o esthetică de angeli! Nu vĕ legaţi de mine, ci de quei que au scornit atâtea sciinţe tributare la litteratură şi la poesiă. Ba mai de unădi se mai appucò un mare autor al Franţei şi dette definiţia Litteraturei, dicènd quŏ aqueasta este expressia ideilor şi sciinţelor fiă-quăruia secul: şi noi pentru pĕcatele nóstre eşirŏm la lume tocmai în al 19-lea secul; quare quere atâtea şi atâtea.

În numerile următóre vommu arătà que este *orthographia* şi que este *cacographia*

www.dacoromanica.ro

sau mai bine *stavrographia* la quei que vor avé ochi de vĕdut şi urechi de audit.

«Tot rĕul ânsĕ este quŏ mulţi ochi au şi nu vor să vĕdă; urechi au şi nu vor să audă; gust au, şi le remâne inim'a troncu pe tóte gîscĕnăriele.

(Currierul Român, 1847 Decembriu 29).

X.

Despre orthographie.

Partea aqueasta nu merită altă critică de quât în nomenclatur'a terminilor unde şi unde, despre quare s'a mai vorbit, cum şi în quât-và lipse. Iar despre quelle legiuite, pentru quŏ se întemeiă pe autorităţile recunoscute odată alle limbei Bisericei (que singură è dejà unitară), şi pe natur'a şi drepturile limbei în genere recunoscute de quei que o vorbesc şi o scriu mai correct, cum şi pe raţia sănĕtósă sau pe logic'a gramaticei generali. Quând và mai 'naintà cultur'a limbei (sau va mai înapoià prin anarchia în littere), va fi mult de criticat sau de împlinit.

Aquì o critică nu ne ar' dà alt folos, de quât, recapitulând quelle dise, a le împlinì cu quâte ar' mai querre starea de astădi a limbei sau gradul de cultură or de înapoiere în quare se află. (Urmeadă).

www.dacoromanica.ro

Toţi vorbescu de orthographiă, toţi dispută despre dènsa, fiă-quare îşi dă quâte o părere mai mult sau mai puţin demnă de a fi părere, cum â dat Dumneḑeu; ànsĕ disputele quelle mai multe şi quelle mai mari despre ori-que objet provin, pentru quŏ nu 'şi dau ómenii mai ântêiu definiţia despre objetul que se tractă, qua să pótă începe dela un principu. Quând ne-ammu întrebà mai ântêiu: que este orthographia? şi ne-ammu dà o definiţiŏ, disputele ar' încetà sau s'ar mai înpuçinà. Limb'a hellenă are şi aquest bun în sine, (dupŏ cum ammu ḑis de multe ori, quŏ quelle mai multe vorbe alle ei sunt o întrégă definiţiŏ: quând ḑice quine-va *theologiă, geographiă, logicĕ, psychologiă, ontologiă etc.* aqueste vorbe definescu objetul que arată: unde la noi în limbele moderne, catĕ să ne batem capul a pricepe întellesul adevĕrat al aquestor vorbe; şi quând nu le pricepem bine, catŏ-ne rĕtăcindune, şi de aquî începu părері divergenţi şi apoi dispute. Nu fărŏ cuvènt dar între cruditii sau litteraţii Europei, nimeni nu póte pretinde la titlul de sapient *(savant)*, daqua nu và scì quel puçin, între alte cunoscinţe necessarie, şi limbele hellenicĕ şi latină.

Qua să dăm definiţia vorbei *ortho-*

www.dacoromanica.ro

graphiă să procedem printr'un methodu analyticu pentru quàți nu cunoscu adevĕrat'a ei însemnare în limb'a hellenică.[1]

Quànd au început ómenii în quea mai 'naltă antichitate a scrie, attunci quànd nu erà inventată hàrtia și nici papirul, nevoiți d'a sgîrià sau d'a scobì pe petre și pe table de aramă, de ferru și de plumbu, dela *scri, scri*, făcurĕ vorba *scriere:* și dela *gra, gra*, făcurĕ γράφω. Fiă-quine dar vede quŏ *scribere, scriere*, γράφειν este un fel de *scirța scirța*, spre a ne arătà, ideile nu către quei que sunt de façă quŏci aqueia ne întellegu, de le vommu vorbì, ci către quei que nu sunt de façă cu noi sau în locu sau în timp, adicĕ către quei fiitori, către posteritate sau către contimporanii nostri que se află în alte părți.

Quànd avem să ne communicăm ideile la quei que sunt de façă, vorbim, or facem semne, dăm din mâini, din cap, din picióre; facu unii cu ochiul, sgîrcescu din nas; și quànd vorbim iar, ne modulăm vocea dupŏ quàte simțim în noi, o înălțăm quàte o dată, o prelungim, o asprim sau o

[1] Orthographia va să dică dreptă scriere: și dreptul ca și adevĕrul unul este, ca și linia drépta dela un punct la altul una este; liniele strambe sunt în nemarginit de multe. Orthographia dar unei limbe una cată să fie, iar quelle lal'e sunt systeme, sau strabographii scrieri nedrepte, imperfecte.

www.dacoromanica.ro

îmmuiem, facem que putem, şi reuşim în fine a face să ne pricépă quel que ne aude. Quând ànsĕ quei către quari ne adressăm nu sunt de façă, attunci scrisul numai singur sau alte semne nu sunt de ajuns de a ne facce înţelleşi, de nu và ajunge scrierea la o perfecţiŏ de a întèmpinà tóte greutăţile. Quând dar detterŏ ómenii peste atàtea difficultăţi, quei quari îşi făcurŏ o speçialitate cu art'a scrierii, se pusserŏ a inventà semne şi à regulà scrierea ast-fel cum să întèmpine tóte nevoile. Ast fel din observaţiŏ în alt'a, dupŏ o experienţă de anni şi de secoli, prin concursul al mai multor geniuri, se formarŏ regule basate pe raţia sănctósă şi pe natur'a limbei, şi aqueste regule que perfecţionarŏ art'a scrierii ast-fel cum în tot d'a una să fim înţelleşi de quei que nu sunt de façă, aqueste regule adunate la un locu le numirŏ *orthographiă*, adicŏ scriere justă, dréptă, perfectă, capabile de a întèmpinà tóte difficultăţile. Scopul aquestei arte este qua în tóte împregiurările să înţellégă quei que nu sunt de façă, ènsuşi aqueea que cugetăm noi quând scriem, să pronunţe cu aquellaşi muvment, cum ammu fi pronunţat noi quând ne ammu fi communicat ideile către quei de façă. Scopul aquestei arte este âncŏ de a fixà symbolurile ideilor şi de a

www.dacoromanica.ro

formă o limbă unitară din mai multe dialecte alle unor popoli de aqueceaşi origine.

Sciinţa, arta, şi ènsuşi măestria nu è întrégă, nu è perfectă pînŏ quànd nu satisface tóte necessităţile, nu preìntêmpină tóte difficultăţile relative la dènsele. Despre arta scrierii să adducem din limba nóstră quàte-va exemple spre a fi mai înţelleşi.

Nici un Romàn nu è în stare de a devinà (ghicì) cugetul scriitorului prin vorbele şi phrasile următóre, de nu vor fi îndeplinite cu óre-quare semne; spre exemplu:

forma	càntare
minţi	mai
copiĭ	sau
copii	neam
mei	care
voi	aquestia
càntai	nai
cer	naibă, etc.

Şi iar: «copii, fiţi înţellepţi fiţi cu minte cà litteraţii sau jurnaliştii noştri inmoranţi şi nebuni să nu fiţi.»

Quànd m'ar audì quinevà cum pronunţu sau cum declam eu aqueste vorbe sau phrasi, la quelle mai multe m'ar înţellege dupŏ repaosul în vorbire: scrise ànsĕ nu sunt înţellese de nimeni, nimeni nu póte devinà quecea que am vrut să dicu de nu se vor adaoge óre-quare semne din-

www.dacoromanica.ro

stinctive la vorbele de sus; spre exemplu, una este *coppilu,* şi alta *copillu;* una *coppii* şi alta *copii;*

Una substantivul *miei* sau *'ynei* şi alta pronumele *mei,* cum şi:

ceru bolta cerească, *cerru* arbure, şi *queru* verbul;

quîntare 100 livr. şi *cântare* verbu;

neam substantiv, şi *ne–ammu* pronume şi verbu;

voi pronume şi *voiu* verbu;

carre substantiv şi *quare* adj. relativ;

sau conjugativ şi *s'au* pronume şi verbu;

naiu substantiv şi *n'ai* verbu în negativ;

cântaiu eu şi *càntai* tu;

mai (plus) si *màì* (presque) şi *m'ai* pronume şi verb;

form'a substantiv cu articol şi *formà* verbu;

minţii sau *minti'i* substantiv şi *minţì* verbu.

Naibă substantiv şi *n'aibă* verb în negativ.

Iar în quàt pentru phrasea que urmeadă mai sus, eu am vrut să înţellegu quelle următóre: «copii, fiţi înţellepţi, fiţi cu minte cà litteraţii şi jurnalistii nostri; innoranţi şi nebuni să nu fiţi.» şi fiind quŏ mai sus lipsià semnul (;) la locul unde se

www.dacoromanica.ro

cuvenià să arate cugetarea mea, póte să se afle ómeni sau innocenți sau dintre quei que judică dupŏ fapte, și să înțelleagă altfel, adicŏ: «copii, fiți înțellepți, fiți cu minte; cà litteratii și jurnalistii nostri innoranți și nebuni să nu fiți.»

Veți de aqueea, Domnii și confratii mei, litteratori și mari jurnalisti, veți de aqueea ținu eu mult la orthographiă sau la drépt'a scriere, qua să ne pótă înțellege lumea cugetele; iar nu să i se dea mănușă să ne păcălească pe bună dreptate. Deh, eu stricu acuma daqua vre un profan din quei que nu se uită la vorbe și declamațiuni, ci judică dupŏ fapte, eu stricu daqua un assemenea tîlhar de păgubașu cuteadă de a ne numì *innoranți* și *nebuni*?

Greutăți cà aquestea se pot întêmpinà mài în tótă linia la scris, quari facu de a nu fi înțelleși de quei que nu sunt de față qua să ne audă cum pronunțiăm; și quànd se cultivă o limbă, drépt'a scriere sau orthographia vine spre a le ușurà; și numai attunci se póte numì orthographiă quànd dă nisce regule nu arbitrarie, ci dictate de ènsuși natur'a limbei: Numai observatorul și cunoscĕtorul unei limbe îi póte dà adevĕratele regule de a se scrie drept.

Mai de unădi se sunà tare în tóte părțile prin capitală quŏ se adunà o comissiŏ

www.dacoromanica.ro

din partea associaţiei litterare qua să determine orthographia limbei. Fapt'a sau cugetarea associaţiunii este onorabile, occupaţia commissiunii laudabile;*) cată ânsĕ să ne înţellegem în vorbe şi în cugete. Vorb'a în genere este: «*quŏ se adună commissia qua să determine orthographia.*» Suntem ânsĕ siguri quŏ nici associaţia litterară întreagă (de scie que ţice), nici membrii commissiunii, n'au putut fi atât de arroganţi spre a cugetà una cà aqueasta; quŏci quine sunt Dumnealor sau quine le-a dat însărcinarea spre a determinà orthographia limbei?

Tot que putem facce noi unii alţii este *să determinăm fonctia litterelor romane*, şi aqueast'a este cu totul alt queva; quŏci aqueste littere, de şi sunt tot aquellea la mai multe naţiuni que le-au adoptat, ânsĕ la fiă-quare multe, din aqueste

*) Aquestea se scriă pe la 1848 Ianuar. 1. Pe attunci se formasse ânc͡ŏ din annul 1847 o associaţiŏ litterară preparată de mai 'nainte din Paris din piaţa Sorbonei. Noi, după semne nu vedeam în aquĕa associaţiŏ de quât nisce iesuiţi în iniţiatori, şi nisce dupe sau victime în quei mai mulţi din iniţiaţi. Capul aquestei soçietăţi de pe attunci pretindĕa să'şi impuiă innoranţa despre alle limbei drept regulă sau lege, vrêndu a'şi fixà strabographia. N'a putut attunci. Acum D. Sarsailă iesuitul se făcu omu cu putere, şi dă porunci la lume să'i adopte stravaganţele qu'apoi îi ia Dracul.

www.dacoromanica.ro

littere au altă fonctiŏ şau pronunţiaţiŏ. Spre exemplu:

ce, ci, la Italieni se pronunţă cà şi la noi; unde la Germani se pronunţă *ţe, ţi,* şi la Francesi *se, si.*

ge, gi, la Italieni se pronunţă cà şi la noi; unde la Germani se pronunţă *ghe, ghi,* şi la Francesi *je, ji.*

sce, sci, la Italieni se pronunţă *şe, şi;* la Francesi *se, si;* la Germani *şte şti;* şi la noi se cuvine a se pronunţià *şte, şti.*

u, la Italieni, germani şi alţii se pronunţă cà şi la noi; unde la Francesi se pronunţă quam cà *iu.*

en in, em im, la Francesi se pronunţă *an en* şi *am em,* unde la alţii se pronunţă cum sunt scrise, şi la noi mai adessea se pronunţă pe nas cà la *întrare, vestmênt,* şi alte assemenea.

Acum este întrebare: alle nóstre sunt litterele *romane* sau suntem nisce pĕcătoşi cà Tsiganii, cà Arnăuţii que ammu vorbit o glossă şi neavênd littere, ne au remas inim'a la *slovele* lui Cyrillă, pînŏ la un timpu, şi dela un timp înquà allergarŏm la quelle *romane* cà Ungurii, Germanii, Englesii şi alţii? Daqua dar ne servim astădi cu litterele *romane* cà vechii străbuni ai nostri, cată să facem şi noi cà Grecii şi Italienii, nu putem adicŏ să dăm litterelor străbune

www.dacoromanica.ro

aită fonc̦ţiŭ de quât tot aqueca que au a-vut'o şi la dènşii din capul locului. Obje-tul perdut, de se află, è tot aquella: litte-rele perdute sau abandonate, nu le putem a-doptà de quàt pe fiă-quare cu natur'a sa, cu fonc̦ţia sa.

Suntem dar siguri quŏ DD. membri ai com-missiunii, de vor avé consciinţ'a sarcinei lor, n'au să determine orthographia, ci fonc̦ţia litterelor străbune, a se servì adicŏ cu dènsele cà Romanii iar nu cà Go̦ţii şi Ostrogo̦ţii.

Dupŏ que o dată se determină fonc̦ţia litterelor dupŏ originea şi natur'a limbei, despre orthographiă nu mai încape nici o dispută. Quŏci quine scie, cum se ḑice, carte, şi are o minte sănĕtósă, un simţu com-mun, în tóte limbele scrie pe înţelles şi du-pŏ regulele limbei în quare scrie, dupŏ au-torităţile precedenţi şi respectabili.

Noi nu începem cà popolii que n'au avut carte; possedem àncŏ de mai mult tó-tă bibliothec'a Bissericei în limb'a nóstră. Făcut-ammu noi que ne numim litteraţi queea que au făcut părinţii nostri? Luat'a quine-va à minte să véḑă quàte cărţi possede Bisse-ric'a nóstră şi prin urmare limb'a? Studi-at'a quine-va cărţile aquellea şi limb'a lor que fu limb'a popolilor romàni? Quine a tradus cărţile aquellea que coprind littera tur'a Hebreilor şi litteratur'a Byzanţiului în

www.dacoromanica.ro

flórea lui? Que, traducĕtorii aquellor opere de mult preţu, n'au sciut românesce? n'au fost eruditi que cunoscea şi limbele din quare au tradus, şi limb'a în quare tradusserŏ? Ei nu erà eruditi que cunoscea hellenic'a, latin'a, slavon'a, italian'a, şi multi şi hebraic'a şi arab'a *); şi noi quei dela 1830 înquà eşirŏm mai sapienţi, noi quari nu cunóscem nici una din limbele que cunoscea părinţii nostri, şi quari pe quea română n'am învĕţat'o de quàt dela servii din casă, şi mai înquà dela nisce pĕcătoşi de professori în uniforme? Cuţo-françosiţii astădi a să viiă să ne determine orthographia?

Să nu ne mai disputăm, Domnilor, pe orthographiă: aqueasta există de o dată cu limb'a; numai să o studiem. Am recunoscut o dată fonctia litterelor romane? veniţi acum să traducem sau să prefacem orthographia cărţilor scrise cu *slovele* cyrilliene în quea cu litterele *romane*, sau să facem o equatiŏ între *slove* şi littere, şi veţi vedé cum ese adevĕrata orthographiă, şi veţi vedé în dată quŏ numai suntem buchieri or Sarsaili, ci începem şi noi a semĕnà à ómeni litteraţi.

*) Scólele orientalistilor din Moldova ne învedereadă aquest adevĕr, aquelle scóle din quari eşirŏ dascălii Russici şi ai lui Petru quel mare (vedi Issachar pag. 71 şi 72).

www.dacoromanica.ro

În limb'a bisericească s'a scris: ѧмпѕрѧцıѧ; slova ѧ este equivalente cu diftongul *ea*: aşà dar ѧмпѕрѧцıѧ = împĕrăţiea. Vedeţi dară quŏ părinţii nostri scriind ѧмпѕрѧцıѧ şi nu ѧмпѕрѧцıа, ei nu uità quŏ substantivul fără articol crà *împĕrăţie* şi cu articol împĕrăţica, sau *împĕrăţi'a*, iar nu *împĕrăţia*.

In cărţile Bisericei se vede scris вор-вıѧ = vorbià, iar nu ворвеа.

Acolo se vede scris: кѧсеı = casei, iar nu casii.

Acolo вєснıı = vespii; iar nu vespei.

Acolo кѧсєѧє = casele iar nu *casile* sau dupŏ D. Sarsailă cu iataganul la brâu *cassile*).

În cărţile Bisericei se vede scris: ѳєолоrıѧ = theologia; ѳѡмѧ = Thoma; Єѵфрєм Сѵрѕ = Euphrem Syru; Мѧрıѧ Єгѵпт'ѧнка = Egypteanca, iar nu teologia, Toma, Efrem, Siru, Egipteanca etc.

Pe lùngŏ aquesca, luaţi à minte Domnilor, şi luaţi fórte bine à minte quŏ unul din objetele quelle mai principali alle orthographiei este şi de a conservà şi perpetuà adevĕrata pronunţiaţiŏ a limbei. Moşii nostri şi pe aquest'a nu 'l a trecut cu vederea, ei servinduse cu *slovele* cyrilliene (que mai în genere nu sunt de quàt quelle hellenice majuscule spre înţellesul popolilor

www.dacoromanica.ro

primitivi de stirpea slavonă şi necaligraphiate, moşii nostri ţicu, servinduse cu dênsele, adoptarŏ şi accentele que Grecia în declinul sĕu le a fost inventat spre a conservà prosodia limbei que începea a se corrumpe. Noi adoptând din nuou litterele *romane*, uităm accentuaţia sau prelungirea vocalilor, que la Romani se însemnà nu prin accente ci prin îndoirea consónelor. Moşii nostri quând începurŏ a scrie cu slovele que crà mai grecesci (adicŏ quelle cyrilliene) accentuarŏ grecesce. Noi que adoptarŏm din nuou pe quelle *romane*, pentru que, daqua numai accentuăm *grecesce*, să nu accentuăm nici *romanesce*? De am lepĕdat *oxia* (accentul ascuţit), sau daqua ’i am dat altă fonctiŏ, que punem în locul ei?

Un autor bisericescu scrià vorbele următóre cu oxia la locul cuvenit, adicŏ astfel: *famílie, batálie, butélie, comísie, literă, bátere, trimítere...* Noi reluând litterele *romane* nu mai accentuăm cà Grecii, qua să nu facem un amalgam sau un chaos de elemente; cată ânsĕ să accentuăm cà Romanii, să substituăm adicŏ în locul oxiei o consónă mai mult, spre a arătà quŏ vocal’a următóre è lungă, şi ast-fel să conservăm prosodia; să scriem adicŏ în locu de *famílie famillie*, şi aşà mai în colo *batallie, butellie, commissiŏ, litteră, battere, trimit–*

www.dacoromanica.ro

tere, etc. Moşii nostri, servinduse cu slovele cyrilliene sau grecesci prefăcute, se serviă şi cu *oxia*, se purtà adicŏ cum le erà vorb'a, şi vorbià cum le erà portul.*) Noi nu facem nici un'a nici alt'a. Daqua reluăm litterele Romanilor, cată să accentuăm cà dènşii, cată quel puçin să accentuăm cà noi ênşine, să pronunţiăm vorbele cà toţi Romànii pe românesce; quŏci è o mare differinţă şi în pronunţiaţiŏ, şi adessea şi în înţelles între *coppilu* şi *copillu*, între *coppii* şi *copii*, între *batallie* şi *bătălie;* între *am făcut eu* şi *ammu făcut noi, (avem făcut)*; între *dusse ellu* şi objete *duse*, între *disse* şi *dise, etc.* Prin urmare cată să ne purtăm dupŏ cum ne è vorb'a, sau să vorbim dupŏ cum ne este portul; adicŏ daqua ne numim litteraţi, autori, poeţi, bărbaţi ai sci-

*) Ei scrià *cámăta*. D. Sarsailă cu iataganul de brâu scrisse într'o di *camăta*, şi dette unui subaltern să citească. Aquesta erà mai aşà de pĕcătos la scris şi la citit cà şi D. Sarsailă (pentru quŏ: *tel maître, tel valet*, dice Francesul). Vorb'a le erà despre crisea finanţiale şi despre crescerea dobîndelor sau a cammetei; pe hârtie erà scris: «se întinde forte mult camăta...» Subalternul citi: *se întinde forte mult cà măta.* — Ba cà măta, strigŏ înfuriat D. Sarsailă. — Nu te supĕrà Excellenţă, se rugŏ bietul logofeţel, quŏ aşà è scris. — Unde? prostule! — uite Excellenţă.... Attunci D. Sarsailă vĕdù quŏ se cuvenia sau a pune un accent la *a* scriind *cámăta*, sau a îndoi pe *m* scriind *cammăta*. De attunci speräm quŏ va fi perdut Excellenţia sa D. Sarsailă ianicearul *sevdaoa* de a mai dictà legi de orthographiă.

www.dacoromanica.ro

inţei, cată să scim, quel puţin din quâte se cuvenià să învĕţăm quŏ fiă-quare sciinţă, şi artă şi meserie possede un întregu complect de regule quari o întregesce, şi dela quare nu se póte abatte quine-va, fără a perde ellu ènsuşi şi fără a facce şi pe alţii a perde. Perfecţia unei sciinţe sau a unei arte este perfecţia amĕnuntelor.

Afară de aquestea, vommu vedé în cărţile vechi bisericesci pe aquel *u* mut sau d'alĕturea sau d'assupra la finalul vorbelor. Cu atàta religiositate a fost recunoscută fiinţ'a aquellui *u* mut dela finale, în quât, după que venirĕ nisce timpi mai de innoranţă îl prefăcurĕ bucherii în *iricel* (ѵ), şi tot nu lăssarĕ substantivii, adjectivii şi verbii a se terminà numai în consónă.

Pe lîngŏ aquestea vedem în cărţile Bisericei, quŏ precum se conservà la numele proprie şi la termenii sciinţifici orthographia clasică cà la Ѳѡма = Thòma, Тѵрѕ = Tyru, etc. assemenea tot pentru aquellaşi cuvênt se vede îndoirea consónelor, nu numai după etimologia limbei nóstre cà la *înnegresce*, ci şi după etimologia limbei hellenice cà la tyrannià que se scrià тѵранніе etc. După aquellaşi cuvênt daqua ci scrià cu *slove* іаософіе фѵсікѣ ф grecu sau cyrillian nu correspunde cu f sau F roman, quŏ aquest'a este o digam-

www.dacoromanica.ro

mă, un fel des aspiraţiŏ. ф hellenicu sau cyrillian corespunde cu *ph* roman; şi prin urmare φιλοсοφια = philosophia; şi φγсικα = physica. Vommu vedé infine în cărţile Bisericei tótă clasicitatea addusă între noi şi respectată. Şi daqua Romanii au scris atâţia secoli, şi dupŏ dènşii popolii Europei respectând clasicitatea; daqua moşii noştri scrisserŏ peste doi seculi cu *slovele* cyrilliene respectând clasicitatea în cărţile Bisericei, noi de que să nu o respectăm, cum şi limb'a nóstră şi pe noi ènşine? — Pentru qua să simplificăm ţicu unii. Simplificaţia ânsĕ stă întru a ne instruì spre a cunósce binele, justul, clasicul, verul şi frumosul quât se và puté mai fără greutate, quât se và puté mai facil, iar nu întru a desfiinţà binele, justul, clasicul, verul şi frumosul, sau perfectul cu un cuvênt.

Nu credu să se afle ómeni atât de cerbioşi quari să'mi oppuiă objecţiuni la quâte ţisserŏm despre limb'a şi orthographia cărţilor bisericesci, şi quari au o sorginte nu numai clasică şi sacră, ci şi naţionale. Cu tóte aquestea tot se cuvine a mĕ explicà mai bine spre a se întregì quâte am a ţicce.

De và ţicce quine-va: «étŏ eu îţi adducu înainte o carte bisericească, în quare vorbe cà quelle arătate mai sus cum si altele nu sunt scrise dupŏ etimologiă» şi alte

www.dacoromanica.ro

assemenea que ar' învederà o anarchiă sau o innoranță în littere.

Nu Domnule, 'i aşu respunde; cărțile Bisericei que au format pînŏ acum litteratura română, în general sunt scrise şi typărite dupŏ cum arăt; şi Dumneata îmi adduci înainte nisce excepțiuni commise de innoranți, de ómeni necompetenți. Eu vorbescu şi scriu astădi într'o epochă mai de lumini, într'o epochă quând avem mai mulți bărbați quari sciu que và să dică o ediție bună şi o ediție rea sau pĕcătósă. Ori-que carte se cuvine a fi prețuită în adevĕrat'a ei valóre, numai quând s'a typărit, în epocha în quare s'a scris, şi subt correctur'a sau revisia autorului ei sau a unui editor erudit. De'mi và adducce quine-va, spre exemplu, un psaltiriu în quare îmi và arătà o strabographiă sau vorbele quelle mai multe cacographiate, eu îi voiu punne în ainte altul în ediție mai vechie, typărit în epoch'a în quare s'a tradus pe românesce, şi và vedé într'ènsul o orthographiă clasică; şi tot assemenea se potu arătà Vechiul şi Nuoul Testament întregu şi tóte cărțile typărite de 100, 150 şi 200 de anni. Să nu ia quine-va de model cărți typărite, cu mult mai în urm'a autorului sau traducĕtorului, de editori *precupeți* şi innoranți que retypărescu la *ceaslóve* şi la

www.dacoromanica.ro

psaltirie numai pentru speculaţiŭ, şi alle quăror corectori au fost mai innoranţi şi de quàt paracliserii. Intre sapienţi, quànd è vorb'a de cărţi, se dă fiă-quăriia ediţiuni valórea sa, dupŏ timpul în quare s'a typărit; şi ediţiunile pĕcătóse nu pot servì nici o dată de normă sau de model.

Và ḑicce iar altul: «daqua sunt bune quelle vechi, que mai âmblăm dupŏ invenţiuni nuoĕ?»

— Nimeni ànsĕ cu mintea întreagă nu àmblă să strice sau să desfiinţeḑe progresele trecute sau faptele bune alle quellor vechi, ci să le împlinească de se póte cu progresuri nuoĕ. Quelle vechi sunt multe în adevĕr bune şi respectabili, ci nu potu fi într'ènsele tóte quàte sunt necessarie unei naţiuni sau unei limbe (pentru quŏ timpul nu stă şi cu dènsul naintea₫ă umanitatea). Moşii şi părinţii nostri 'şi au împlinit datoria şi missia; noi să împlinim pe a nóstră în quelle que sunt astă₫i necessarie naţiunii. Missia moşilor nostri erà mai'nainte de tóte de a facce religia cunoscută sau pricepută pe quàt se póte poporului, de a întinde *Nuvell'a quea bună* sau Evangeliul, făcèndu'l cunoscut sau înţelles pe quàt se putea Românilor, de a mântuì pe Român de *gosporodit* (dupŏ cum se ḑicea), de a'l mântuì de citirea în slavonesce fărŏ

www.dacoromanica.ro

a pute să înțelleagă. Quine scià carte pe attunci dintre Romàni, cunoscea numai *slovele* cyrilliene, precum în ḑilele din urmă alle Phanarioților, cunoscea numai litterele hellenice. Prin urmare prin *slovele* cyrilliene începură a scrie limb'a romànă cà și Romànii din Macedonia, que își scriu limb'a romànă prin littere grecesci cà și Grecii catholici que învĕțând limbele europene, și închinânduse latinesce, își scriu limb'a greceascĕ cu littere latine. Așà scopul moșilor nostri erà să facă cunoscut Evangeliul pe limb'a populară. Au făcut'o aqueasta; au făcut àncŏ și tótă liturgia, tóte cântările, tóte rugele, tot Testamentul Vechiu și Nuou, toate scrierile St-lor Părinți și Dascăli ai Bisericei, tóte viețele Sànților, cu un cuvènt tot thesaurul Bisericei 'lau descoperit Romànilor cu miḑlócele que avea la 'ndemână, cu organele cu quare se putea servì qua să ajungă mai răpede la cugetul lor: *slovele* le erà organul, cu dènsele s'au servit (pentru quŏ aquestea erà attunci cunoscute între Romàni), 'și au împlinit missia, fărŏ a fi salariați de nimeni, fărŏ a așteptà laude, fărŏ a aspirà la laure de autori*) fărŏ a se crede quŏ

*) Farŏ a aspirà să sbore cu numele de Național de o dată la ministere, precum vedem pe Sărsailii, și Dulcamarii din ḑilele nóstre.

www.dacoromanica.ro

sunt quevà; fără a şi pune nici ênsuşi numele qua să scim noi posteritatea lor cui să fim recunoscĕtori, noi aquestia quari animu sărută cu lacrime nisce assemenea nume, şi le-ammu adorà în genuchie. Eatŏ missia lor. Ei n'au cugetat la cultur'a limbei, (sau la un evu de aur al litteraturei romàne pentru quŏ nu crà timpul), ci au cugetat firesce la prim'a necessitate. Iar limb'a, de şi ne-o scrisserŏ cu *slove* cyrilliene, ne-o scrisserŏ ànsĕ întreagă, dupŏ natur'a ei, ne detterŏ o formă şi materia quea mai multă clasică şi nobile. Ei 'şi-au împlinit, cum mai qisseiu, missia lor. Noĕ ne remasse a facce àncŏ mult, quea que ei nu avurŏ timp de a terminà.

Noi avem înainte càmpul quel întins al Sciinţelor, al Litterelor, al Artelor, al Măestrielor, domeniuri mari, fecunde; şi aquestea queru studiu, veghieri, sudori; şi a'şi împlinì quineva missia cu consciinţă, nu va să qică a nu cugetà nimicu, a rumpe sau a încurcà firul, a distruge tot que au lăssat părinţii nostri; ci a începe oper'a de unde au lăssat'o ei; a conservà şi utilisà progresele que ei ne lăssarŏ de moştenire, şi a veghià, laborà, cà şi dènşii' şi a producce mai mult de quât dènşii; quŏci ei au început cu mai puţine miqlóo

www.dacoromanica.ro

ce, póte şi cu nimicu, unde noi avem atâtea thesaure înaintea nóstră.

Cugetaţi Domnia vóstră, Domnilor, quŏ quei d'ântêiu traducĕtori ai cărţilor Bisericei que au vorbit şi au scris:

servii Domnului	în locu	robii Domnului
descindere	în locu	coborîre
curcură	—	tolbă
învestire	—	îmbrăcare
matrice	—	sgău
mystere	—	taine

vergine şi vergură în locu de fecióră, olliu în locu de unt de lemnu*)

şi alte assemenea, cugetaţi quŏ ei ar' fi de părerea aquellor que stăruescu de a se ţicce astăţi nisce assemenea vorbe, nu cum le au ţis ei, ci cum se arată contrariu în faţă? — s'ar învoì ei quând near' vedé scriind: teologie, Tir, Babilon, Toma, etc. şi nu Theologie, Tyr, Babylon, Thoma... dupŏ cum le-au scris ei cu slovele cyrilliene sau mai bine hellenice?

Credeţi, dumneavóstră quŏ quel quare a scris ântêiea dată cartea liturgielor şi a typărit'o în typographia Snagovului, şi în a quăriia prefaţă dice: quŏ a tradus aqueastă carte în *limb'a românéscă vorbi-*

*) Vedi Psaltiriul în versuri al Metropolitului Moldovei Dositheu.

www.dacoromanica.ro

tóre, credeţi quŏ ḑicênd *vorbitóre* nu înţellegea şi altă limbă a Românilor scrisă? Citiţi aquea prefaçă şi veţi vedé quŏ înţellegea şi alta scrisă quare erà latin'a precum la Greci erà hellenic'a. Aquel Român atàt de erudit, şi atàt de umil (pentru quŏ nu 'şi a dat afarŏ numele) se plânge în aquea prefaçă, quŏ deprinderea Românilor de quâţi-và seculi cu *slovele* cyrilliene, şi cu termeni theologici slavoni, 'l au forţat de a mai lăssà în traducţia sa mulţi din a quei termini, quând dorià să aibă o limbă mai curată de vorbe slavone. Credeţi óre quŏ un assemenea bărbat, quând ar' fi astăḑi între noi, n'ar' fi applaudit la mântuitórea idee de a luà din nuou litterele străbunilor şi de a ne curăţi limb'a de străinismi? — Daqua simtu reposaţii, daqua sciu ei que facu vii, nisce assemenea reposaţi que în viaţ'a lor au laborat pentru cultur'a naţiunii începênd dela religiŏ spre a'i îmblânḑi mai întêiu inim'a, nisce assemenea reposaţi nu vor fi binecuvêntând óre salutaria idee de cultură a limbei de unde và resări o adevĕrată naţionalitate? Şi daqua Dumneḑeu exaude rugele dreptilor şi alleşilor sĕi, credeţi quŏ nu ne và mântuì peste currênd de tot que ne ameninţă, quând suntem inspiraţi de nisce idei atàt de naţionali, şi

www.dacoromanica.ro

patronaţi lùngŏ thronul Divinităţii de nisce bărbaţi que atàt au scris, atàt au veghiat, atàt s'au uitat pe sine, atàt s'au umilit, atàt au ars în zelul pentru binele publicu, şi pentru mànturrea sufletelor fraţilor lor?

(Currierul Român, 1848 Ianuariu 5).

XI.

Daqua critic'a và să ţlică judicat'a rĕului, injustului, neadevĕratului, urîtului, bassului firesce quŏ în sine cată să coprinţlă arătarea binelu, justului, verului, frumosului, sublimului...

Binele, justul, verul şi frumosul sunt eterne; şi fiă-quare limbă cată să'şi aibă verul sĕu, frumosul sĕu, binele sĕu, justul sĕu.

Se pun aquì nisce regule parte universali şi întemeiate pe raţia umană dupŏ quari s'au regulat şi s'au cultivat tóte limbele, şi parte trase din natur'a limbei nóstre, din usul consacrat de atàţia seculi între anticii *Romani*, şi între Romànii moderni, părinţii şi instructorii nostri.

Nu dau eu regule, nu puiu eu legi limbei romàne, ci adunu aquelle regule, studiu limb'a, ascult vocea ei, şi aqueste regule aflate, adunate prin labóre de mai mulţi anni, le spuiu, le arăt junimei studióse, cum

www.dacoromanica.ro

să le véḑă, să le cunóscă de o dată, fără a 'şi mai perde timpul atâta pînă să le afle.

Quâte voiu eu să spuiu şi quâte am spus, nu sunt nisce inventiuni, sau părţi alle unei systeme arbitrarie; elle au existat de o dată cu limb'a, şi există. Alţii şi eu nu putem dà de al nostru de quât aflarea quellor que există dejà, şi methodul prin quare arătăm quelle aflate. Daqua pe de o parte nu voiu fi aflat tot thesaurul que limb'a nóstră coprinde în sînul său, daqua pe de alta, quelle aflate nu le voiu arătà printr'un method lămurit; aqueea và provenì din neputinţa mea, din nesciinţa mea; neajunsurile melle n'au nimicu d'ammesticu cu bunul, cu verul şi frumosul, qua să se revolte quineva în contra adevĕrului, vrênd a se sculà assupră'mi. Va re'mpinge quine-va ideile melle eronee, iar nu legile eterne alle verei orthographie que parte sunt universali pentru tóte limbele, parte alle limbei române que există într'ênsa pînă và existà ca. Fiă Romàn, fiă străin quel que se và attinge de dênsele, nu le póte respinge fără a se expunne de rebel în contra raţiunii şi a adevĕrului, cum şi d'a trecce de innorant sau de cerbicos şi înţestat înrĕutăţit.— Cerbicos và să ḑică gros la cerbice, cu cerbicele ţépene că Taurul, că Lupul; înţestat và să ḑică cu ţést'a capului dură că

www.dacoromanica.ro

Asinul.— Pentru quine nu scie, póte a se instruì, de voiesce a aflà adevĕrul; iar pentru quel neînţellegĕtor cu din adinsul, din systemă, pentru quine è cerbicos şi înţestat, pe aquell'a nici un adevĕr nu'l póte îmmuià. La unii cà aqueştia, bunul meu cititor, catĕ şi passă; adicŏ te uità şi treci înainte, fărŏ a'ţi mai perde timpul spre a'l convinge. Ellu scie adevĕrul cà şi Diavolul, ânsĕ nu'l póte mărturisì.

Principe.

1. Scrierea este spre a ne arătà ideile către quei que nu sunt de façă în locu sau în timpu.

2. Scrierea dréptă sau orthographia este a scrie aşà de just şi aşà de distins, în quât quei que nu sunt de façă în tot-d'auna să înţelleagă ênsuşi aqueea que ammu cugetat noi quând ammu scris.

3. Fiă-quare vorbă pronunţată este un semn al unei idei (veḑi exemplele următóre la Numĕrul 1).

4. Fiă-quare vorbă *scrisă* este imaginea unei idei (veḑi exemplele următóre la No. 2).

5. Litterele de rădĕcină sau *radicali* prin quari se arată o idee se pot ḑice *materie* sau *rădĕcină*.

www.dacoromanica.ro

6. Litterele finali sau quelle dela capĕtul din urmă alle unei vorbe şi prin quari se arată casurile numirii sau împregiurările în genere alle unei idei, se ḑicu *formă* sau *typu*. (veḑi exemplele No. 3).

7. Tótă vorb'a scrisă are o *materie* şi o formă.

8. Materia cată să arate o idee.

9. Form'a cată să arate o împregiurare a ideii, adicŏ genere, cas, numĕr (la substantivi şi adjectivi) şi modu, persónă, numĕr, timpu (la verbi).

10. Materia se ḑice *justă* sau de ajuns quànd determină sau distinge fără confusiă adevĕrat'a imagine a ideii; este falsă sau nesatisfacente quând nu determină de ajuns o idee. (veḑi exemple corresponḑĕtóre la No. 4).

11. Form'a iar este justă quànd determină sau distinge exact o împregiurare; este falsă sau neexactă quànd ne facce a nu pricepe bine sau a devină aquea împregiurare (veḑi exemplul No. 5).

12. Materia este homogenă sau *nobile* quànd è de aqueeaşi natură sau origine cu întregul sau fondul primitiv al unei limbe; este barbară quànd este heterogenă sau de un element străin de fondul limbei. (veḑi exemplele No. 6).

13. Form'a, assemenea este nobile

www.dacoromanica.ro

quànd este de natur'a limbei şi dupŏ regulele que pot eşì ènsuşi din sînul aquellei limbe şi conforme cu gustul şi esthetic'a que conducu tóte artele; este iar barbară, sau quànd este străină materiei limbei, sau quànd degradă limb'a în stare de gergu sau gîscănărie (vedi exemplele No. 6).

14. Materia este mixtă sau monstruósă quànd este compusă de părţi heterogene (vedi exemplele No. 7).

15. Litterele sunt elementele din quari se compun şi materia şi form'a.

16. *a, e, i, o, u* sunt vocali deschise sau pure.

17. *ă, ĕ, ŏ,* sunt vocali închise şi confuse (quŏci se ammestică sau se ia una drept alta în pronunţaţiŏ pronunţànduse quàte trelle màì cà *e* mut frances sau cà ъ cyrillian.

18. *ĭ, ŭ,* sunt vocali închise, ànsĕ pure neconfuse.

19. *à, ê, î, ô, û* sunt vocali nasali confuse, quŏci se pronunţă pe nas mai vîrtos înainte de *m* şi *n*, cum şi înainte de *i* que este o îmmuiétură a lui *n* cà la *punu puiu, àntèiu antenu*; şi quŏci se confundă luànduse una drept alta.*)

20. *m, n* sunt consóne nasali.

---

*) Tote au aqueeaşi pronunţaţiŏ nasale cà la *fòntână vêna* sau vîna, *sunt, socrŭ-meu, etc.*

www.dacoromanica.ro

21. l, r, sunt consóne palatinali que se pronunţă cu limb'a prin cerul gurei, pe lângŏ quare se adaoge şi nasalul *n;* la pronunţiaţia lor producènd o umiditate, se îmmóie în tóte limbele schimbànduse în *i*, sau pronunţànduse cà *i*; cum: valle, vălli sau văi; *themeliu, themeiu*; *sărire, saru, saiu; punnere, punu, puiu; strigonu, strigoiu; nasonu, năsoiu, etc.*

Exemple.

1. Quànd scrie quine-và: *copil, cer, care, cîntare, voi, cîntai, acele etc.* voiesce în adevĕr a'şi arătà idei alle salle sau queea que cugetă; ànsĕ noi nu 'l pricepem, daqua nu è de façă spre a ne spunne ellu ènsuşi cugetarea sa.

Quànd ànsĕ scrie:

coppil şi copillu;

ceru şi cerru substantivi şi *queru* verbu;

Cerere ḑeea agriculturei, şi *querrere* verbu;

carre substantiv, şi *quare* relativ;

quîntare substantiv, şi cântare verb;

cine adicŏ *cina* în plural şi *quine* interogativ;

acele substantiv şi aquelle demonstrativ

voi pronume şi *voiu* verb, cum şi *voì.*

Cântai tu imperfect, şi *câmtaiu* cu perfect, etc. attunci îşi arată ideile distinct, şi

www.dacoromanica.ro

noi îl pricepem fără a fi de faţă. Modul d'ântêiu se ḑice *scriere* simplu; şi quel de al doilea *scriere justă*, întrégă, perfectă, satisfacente; modul d'ântêiu se ḑice *strabographie* sau *cacographiă*, modul d'al doilea se ḑice *orthographiă*.

2. Quând allătură quine-va lûngŏ consón'a *b* şi vocal'a *o*, şi mai adaoge finalul *u*, vorba scrisă *bou* ne dă aqueeaşi idee que ne ar' dà şi un pictor quând ar' zugrăvì un animal cu patru picióre, cu córne şi quare quând muge face *bo!* — Tot assemenea littera O este o figură, o imagine a unui objet rotund şi dàndu'i form'a sau finalul neutrului *u*, face *ou;* vorb'a dar scrisă este imaginea unei idei.

3. In vorb'a *bo–u*, syllab'a *bo* este materia sau rădĕcin'a vorbei, şi *u* este finalul sau form'a de masculin. Assemenea în vorb'a *mierl-ă* litterele *mierl* sunt materia sau rădĕcin'a que arată ideea, iar finalul *ă* este form'a de feminin; în vorb'a *mierl–u* sau *mierl–oiu* este aqueeaşi materie que arată aqueeaşi idee sau speţie, şi *u* sau *oiu* este form'a que arată ideea sau speţia în genere masculin. Prin urmare tótă vorb'a scrisă are o materie şi o formă. A scrie *bun,* arăt o materie fără formă; a scrie *bun–u* arăt bunĕtatea attribuită sau applicată pe o fiinţă masculină; assemenea a scrie *bun-ă*

www.dacoromanica.ro

arăt aqueeaşi idee prin aqueeaşi materie cu o formă feminină. — A scrie *fac* arăt o materiă fără formă; a scrie *fac–u*, arăt aqueeaşi materie cu formă de prima persónă a presentelui, arăt adică quŏ *eu facu*. A scrie iar:

fac-u, fac–i, fac–e, făc-em, făc–eai, etc. arát aqueeaşi idee prin aqueeaşi materie sau rădĕcină, şi nisce forme que arăt persóne, numere şi timpi. Se strică ânsĕ imaginea ideii quât se vor schimbà litterele materiei sau rădĕcinei, de voiu stricà adică symbolul ideii, scriind cum s'au scris cu litterele străine de limb'a română şi inventate sau adoptate pentru limbele slavone, de voiu scrie adică ѳак-ъ, şi apoi la ѳач-і şi ѳач-е schimbànd pe к în ч; quŏci materia, rădĕcin'a, imaginea nu mai remâne tot aqueea.

Quând scriem cu littere străbune, que s'au inventat şi adoptat pentru limbele romane, nu se schimbă nici de cum materia sau imaginea ideilor: étŏ exemple de ajuns:

www.dacoromanica.ro

fac-u	ѳак-ъ	fug-itu	
fac-i	ѳач-ї	fug-indu	
fac-e	ѳач-е		
fac-emu	ѳъч-емъ	laud-u	лаѵд-ъ
fac-eți	etc.	laud-i	лаѵз-ї
fac-u		laud-ă	лаѵд-ъ
făc-eam			
făc-uiu		bat-u	bat-ъ
făc-ussem		baț-i	baц-ї
făc-ut		bat-e	bat-е
făc-èndu			
		es-u	es-ъ
fug-u	ѳѵг-ъ	eș-i	em-ї
fug-i	ѳѵц-ї	es-e	es-e
fug-e	ѳѵц-е		
fug-imu	etc.	nasc-u	nasк-ъ
fug-iamu		nasc-i	naiц-ї
fug-iiu		nasc-e	naiц-е
fug-issem			

Din aceste exemple se învederează quŏ slovele cyrilliene nu sunt inventate pentru limbele romane, și cu atât mai vîrtos spre a face quine-va printr'ènsele un curs de philologie sau de grammatic'a universale. Slovele cyrilliene desfiguràndu imaginea ideilor sunt fórte à nevoie, mai vîrtos pentru surdii-muți que nu audu pronunțiația vorbelor, ci numai vĕdu imaginea ideilor; *facu* arată o idee în tóte modurile,

www.dacoromanica.ro

persónele şi în toţi timpii şi numerii, unde ѳак-ъ̆ se se schimbă la ѳач-ĭ şi se schimbă şi mai mult la ѳѣч-eam; assemenea se vede o schimbare şi la дазд-ъ̆, дазг-i, дѣзд-ѣмъ̆ şi încŏ şi mai mare la пазк-ъ̆, пащ-ĭ; пазк-ъ̆, пащ-i şi apoi пѣш-ъ̆пе.

A scrie dar cu titterele străbune putem ajunge la orthographia veră a limbei, a scrie cu alte littere este cà şi quànd ar' scrie Grecii cu litterele arabe. Prin buchile slavone, cum ammu mai ḑis n'ajungem nici la orthographiă nici la litteratură, ci stăm locului cu *bucheria*, cu cacographia.

4 Quànd scriu кînt-are sau şi *cînt-are* arăt cu adevĕrat o materie şi o formă; materia ânsĕ è confusă pentru quŏ nu arată precis queea que am vrut a arătà. Iar quànd scriu quînt-are arăt în adevĕr o idee que este cu totul clară şi distinsă de *cànt-are*. În exemplul d'àntèiu am dat o materiă falsă, confusă; în quel d'al doilea am dat nisce materie juste, precise.

5° Quànd scriu *voi* mĕ încercu a arătà quevà, ânsĕ cititorul nu scie bine que. Iar quànd scriu *voi*, şi *voì*, şi *voiu*, fiă quine pricepe prin vorb'a d'àntèiu pe tu în plural cà la *boi*, *molli* sau *moi*; prin vorba a treia pe *voire* în present prima persónă. Prin modul àntèiu dau o materie justă, şi o formă falsă confusă; iar prin modul al doi-

www.dacoromanica.ro

lea dau și o materie și o formă justă si clară.

6° Quând scrie sau ḑice quine-va: «*omu, Român, peptu, braçe, sânge, cugetu, înțellegere, armă, lance, óstea întrégă, România tótă a eșit la* (rasvod); tóte vorbele de sus sunt de materie homogenă, romană; și vorb'a din urmă din parenthese este de materie heterogenă sau barbară în quât pentru limb'a romànă (nu pentru quŏ è slavonă quŏci la locul ei è fórte nobile, ci pentru quŏ grammaticalmente străinismii se ḑicu barbarismi). La vorba *rasvod–u* iarŏ, materia fiind străină, forma *u* este română. Prin urmare: *Rom–a, Rom–ei*, materie nobile, formă nobile; *slav–a slav–ei*, materie barbară, formă nobile; *curat–u curăț–ie* materie și formă nobili; iar *curăț–enie* materie nobile, formă barbară; assemenea și dela *stare stat*, și *stat–ornicu* materie nobile formă barbară.

7. Quând scriu *con* scriu o prepositiŏ din limbele romane; quànd scriu *glas* arăt o materie străină slavonă în quare prepositia *con* se arată prin *so*; allăturànd ânsĕ pe *con* cu *glas* și făcênd *conglăsuire*, dau o materie mixtă sau monstruósă și o formă *ire* romană.

www.dacoromanica.ro

Aşà *form*-are, formă şi materie nobile

materie nobile { form-arisire / form-ăruire / form-uluire } forme barbare

assemenea şi la

public-are
public-arisire
public-uire
public-ăluire etc.

(Idem. 1848 Ianuariu 15).

XII.

Observaţiuni.

1. Din vocali, *a, o, u*, se pronunţă cu gur'a rotundă adicŏ sunetul sau vocea ese printr'o uvertură rotundă. — *e* şi *i* se pronunţă oval, esu adicŏ printr'o uvertură ovalĕ. Aşà pe *a, o, u* le vommu numì vocali rotunde şi pe *e, i*, *ovali*.

2. Din tóte vocalile, *a* este quea mai lungă; şi este equivalente cu un *o* şi jumĕtate, la pronunţiarea ei gur'a se deschide mai mult de quât la tóte. — Spre a se pronunţià *o*, gur'a face un cercu; *u* este o jumĕtate de *o*, şi la pronunţiarea lui circonferinţ'a gurei se strînge pînŏ unde se póte.— La *e*, ovalul gurei este mai largu; la *i* se strînge pînŏ devine màì egal unei linie sau unei crĕpături.

3. *a, e, o*, sunt vocalile quelle mai mari adicŏ quelle que se pronunţă cu gur'a mai

www.dacoromanica.ro

deschisă; de aceasta sunt şi mai favorabili la cântare; *e* este egal lu *o* la *timpu*; *a* este un *o* deschis.

4. *a, e, o* devenind închise, adică *ă, ĕ, ŏ,* ţin locul tot de o syllabă în vorbă, sau de un *timpu* în musică şi în poesie; pentru că din natur'a lor având o quantitate mai mare de son, ori-cât s'ar' restrînge nu pot perde valórea de un timpu.

5. *u* şi *i* fiind de sine restrînse sau jumĕtăţi de vocali, (căci *u* este o jumĕtate de *o* şi *i*, o jumĕtate de *e*) dacă devin închise adică *ŭ* şi *ĭ*, nu mai pot ţine locu de syllabă sau de *timpu.**)

Exemple.

Lun'a	doĕ	syllabe	*lună*	iar	doĕ
dela	doĕ	syllabe	*dĕla*	iar	doe
locuire	patru	syl.	*lŏcuire*	iar	patru.
oul	doĕ	syl.	*oŭ*		una
ca'i	doe	syl.	*caĭ*	una.	etc.**)

*) *u*, şi *i* finali la substantivi si verbi, tot d'auna sunt închişi, şi n'au nevoie de a mai fi însemnaţi cu semnul scurtării, adică de a se scrie aşà *ŭ ĭ:* spre exemplu, *bou=boi, boŭ=boĭ, callu, cai='allŭ* sau *cal, caĭ; faci=facĭ, vo = voĭ facu=facŭ* sau *fac, etc.* Quând se pronunţă întregi atunci iau accentul gravu cum *făcù, vor;* sau întervine un apostrophu că la mint'i in locu de *mintii.*

**) Aproposito de *timpi* la musică. Oamenii îşi pot exprimà ideile şi prin semne că muţii şi că sĕlbaticii: quât ânsĕ 'şi le exprimă prin sonuri or cu gur'a sau limb'a, chipul aquesta de exprimare intră in domi-

www.dacoromanica.ro

6. Din vocali, *e* este nu numai o vocalĕ, ci şi mólle sau umedă; *i* este ăncŏ şi mai umedă, şi de aqueea consónele *c* şi *g* înainte de *e* şi *i* se îmmóie sau se umedĕscu, păţind modificaţia la noi şi la Italieni într'un fel, pronunţiându-se cà *dj*, şi la Francesi altfel, pronunţiânduse ca j.— *d*, *t*, *s*, fiind mai dure sau mai tari de quàt *c* şi *g* au nevoie de mai multă umiditate spre a se îmmuià; de aqueea înainte de *e* remân mai adessea neschimbate, iar în ainte de *i* que este mai umedu se îmmóie şi devin *ţ*, *d̨*, *ş*,

---

niul Musicei, şi tótă syllab'a è un *timpu*; tótă vorb'a e o mĕsură, de doi, de trei, de patrŭ...timpi sau syllabe. Nu è omu quare să nu aibă mai mult sau mai puţin instinctul musicei, quel puţin al mesurei sau al tactului. Póte să nu cunoscă quineva music'a, îi place ânsĕ harmonia şi accordele, şi îi desplace desharmonia şi desaccŏrdele. Săteanul quel mai necult, quând se pune în danţu, danţă bucuros daqua lăutarul ţine mĕsura sau tactul; şi quât perde musicantul tactul, perde şi dănţuitorul pasul; şi de şi nu cunosce music'a, îl auqi quŏ strigă: *cântă bine jupâne*! Queea que face pe tot Românul de a strigà: *cântă bine jupâne!* aqueea îl face de a şi modulà limb'a şi a prefacce şi consónele şi vocalile fără scirea lui ênsusi. Nu grămmatica sau regulele îl facu a vorbì românesce şi musicalmente, ci Grămmatica sau regulele cată a se facce observând limb'a lui. Să luăm spre exemplu quâte-va vorbe şi dupŏ dènsele vommu vedé quât e de delicată şi consequente urechia Românului şi prin urmare limb'a lui.

Vorba *pe–ne* are doe syllabe, sau un tact de doi timpi; a qice ânsĕ *pe–na*; *pe*, este un timp sau o syllabă şi *nă* o jumĕtate de timpu. Que s'ar' face în mu-

www.dacoromanica.ro

7. *l*, *r* şi *n*, fiind consóne limbali sau palatinali, şi prin urmare umede sau moi, de se vor îndoì devin şi mai umede; şi de vor fi înainte sau în urmă de *i*, quare este din natură mai umed, atunci *l*, *r*, *n*, se îmmoie de tot, pronunţânduse cà *i*, cum:

---

sică quând un tact ar' fi de doi timpi şi altul de unul şi jumètate? Aqueastă anomalie ar' împedicà şi ênsuşi mersul la mai mulţi ómeni quând s'ar pune în mişcare pe sunetul tobei. Unii din Românì disserò *pé-nă* sau *pea-nă*, simţind quò vorb'a *pe-nă* strică tactul; ânsè *pé* sau *pea* preţuesce cà doi timpi, cà o notă albă fiind difthong, şi prin urmare *pea-nă* este egal a doi timpi şi jumètate şi tactul iar este rupt; venì dialectul nostru şi mutând pe *e* în *a*, făcù *pa-nă*: aşà *a*, fiind quât o vocalè şi jumètate, étò equaţia (pe = 1 + ne = 1) = 2. (pa = 1 ½ + nă = ½) = 2. Assemenea devenì în dialectul nostru şi *pere* = *pară*, *vede* = *vadă* şi alte assemenea. Aqueasta fu caus'a quò la tóte limbele limb'a cultă şi unitară se formò printr'un eclectismu din mai multe dialecte; şi poeţii în tóte limbele antichităţii se servirò din quâte patru dialectele que natur'a produce între toţi popolii que se întind într'un coprins mai spaţios, cum să aibă diverse clime sau zone.

Din aquestea dar se vede quò a scrie quineva pénă, péră, védă, etc. scrie regulat dupò etimologiă; eufonia ânsè sau music'a suffere, de nu se vor pronunţià aqueste vorbe *pară*, *pană*, *vadă*. In prosă póte scrie quineva limba unitară, în poesie ânsè este nu numai iertat, ci şi necessariu de a se servì de dialecte, quòci cum vă rimà un poet vorb'a *rada* cu *véda*, de nu va scrie sau nu va pronunţià pe quea din urmă *vadă*?

www.dacoromanica.ro

valle,	vălli	= văi	l
callu,	calli	= cai	l
gollu,	golli	= goi	l
queru,	queri	= quei	r
saru,	sari	= sai	r
peru,	peri	= pei	r
punu,	puni	= puiu, pui	n.
remânu,	remâni	= remâiu, remâi	n.
ţinu,	ţini	= ţiiu, ţii	n.

8. *l,* fiind limbal şi palatinal se póte schimbà în vecinul sĕu *r,* que este de aqueeaşi speţie; cum: *saluto sărutu, sale sare, sole sóre, quale quare etc.; ll,* ânsĕ nu se schimbă în *r,* ci sau se pronunţă tare cà la *calle, valle, mólle,* sau se îmmoie apprópe de *i* cà la *călli, vălli, molli* = *cai, văi, moi.*

9. Din vocalile închise şi confuse *ă* şi *ĕ* se pot distinge sau cunósce, or în originea sau rădĕcin'a lor cà la *mărire* dela *mare;* or în pluralul substantivilor şi adjectivilor, cum: *mĕru mere, numĕr numere* sau *numeri;* or în a doa persónă a presentelui indicativ, cum: *lăudare laudi, părere pari, învĕţare învĕţi, appĕsare appeşi, legĕnare legeni, împĕnare împeni, înşĕllare înşelli.*

10. Toţi substantivii şi adjectivii, daqua prin decădérea limbei au ajuns la sin-

www.dacoromanica.ro

gular a se provinţialisà sau a se jargonà or gìscănări, sau a formà dialect, la plural revin la originea lor; cum:

pană	pene,	que a fost	pena
Mĕru	mere	—	— meru.
Stea	stelle	—	— stella.
Ea	elle	—	— ella.
grâu	grâne	—	— granu.
frĕu	frêne	—	— frenu.
Cal	cai = calli	—	— callu.
Pele	pei = pelli	—	— pelle.

Ammu ḑis quŏ fiă–quare vorbă cată să aibă în sine şi *materia* şi *forma* sa; — pentru quŏ nici o materie nu è fără formă. — Prin urmare, vommu împărţi orthographia în trei părţi,

1° Partea que tractă despre formă.

2° Quea quare tractă despre materie sau rădĕcină;

3° Şi infine quea despre puntuaţiŏ.

Din tóte, form'a şi punctuaţia sunt quelle mai esenţiali, fără de quare scrierea nu'şi póte împlinì scopul, de a fi înţelleşi de quei que nu sunt de façă. Observarea materiei sau a rădĕcinelor este necessariă quellor que se ḑicu eruditi; finalile vorbelor ànsĕ sau form'a lor cum şi puntuaţia sunt de rigóre necessarie

www.dacoromanica.ro

la ori que scriitor. Prin lipsa puntuaţiunii, s'a vĕḑut din exemplele arătate, quŏ fărŏ voica nóstră s'au păcălit nisce persóne que jócă un rol mare în Romania de astăḑi.

DESPRE FORMA.

REGULE.

1. Masculinii şi femininii de prim'a declinaţiŏ se termină în *ă* cum: *tată, papă, popă, paşă,* masculini, şi *cas-ă, lun-ă, alb-ă frumó-să* etc. feminini.

2. Femininii terminaţi în *ă* la plural, în genetiv şi dativ singular se termină în *e*, cum:

Romă Rome, anticei Rome.
Musă Muse, homericei Muse.
Casă case, vechiei case*

Aquestea luànd articol facu:

Muse-i Muse-le, şi nu Musi Musile.
Case-i case-le, şi nu casi casile.

---

* Daqua aqueastă speçie de *e* s'ar scrie cu æ, declinaţia ar' fi şi la vedere cà şi la auḑu întregă latină; *Roma Romæ, Musa Musæ,* şi daqua ammu adoptà şi un *m* mut ,sau symbolicu ammu ave *Musa, Musæ, Musam,* que s'ar citi cà şi la Romanii antici tot *musa*.

www.dacoromanica.ro

Observaţiŏ.

Sunt unele que se termină în *bă, mă, nă, lă, ră* şi altele, cà: *limbă, lacremă, vacă, stângă, vînă, cicală, véră* etc; aquestea la plural şi genetiv şi dativ terminânduse în *e*, scurtéḑă sau îmmóie pe *e*, unele din caus'a consónelor labiali *b, p, f, m* que se pronunţă lipind buzele, şi prin urmare facu şi pe *e* de a se pronunţià cà *i*, altele din caus'a consónelor palatinali *l, n*, şi *r* que, pronunţânduse în cerul gurei prin limbe, îmmóie pe *e* şi prin urmare îl adducu întru a semĕnà cu *i*, şi quelle din urmă, *că* şi *gă* îmmuinduse în ainte de *e*, se pronunţă mai facil, dânduse lui *e* assemĕnarea lui *i*. Prin urmare mulţi pronunţă nisce assemenea vorbe: *limbi, limbile* în locu de *limbe, limbele*; *lacremi*, în locu de *lacreme*; *vaci* în locu de *vace*; *stângi* în locu de *stânge*; *vini* în locu de *vine*; *veri* în locu de *vere*, etc. Nisce assemenea urîte deprinderi, sunt cà la *binile* în locu de *binele, sfintile* în locu de *sfintele, căşi căşile* în locu de *case casele*. — Tot que s'ar puté iertà la nisce assemenea vorbe este în poesie cà dialect, quând versul ar' quere o syllabă mai puçin. Attunci mai preferabil ar' fi de a se scrie *limb'*, *vac'*, *lacrem'*, *ver'* de quât *limbi, vaci, lacremi, veri*, pe quare grammatic'a sau logic'a lim-

www.dacoromanica.ro

bei le quere a se scrie *limbe, vace, lacrĕme, vere.*

3. Feminii que se terminină în *e,* la plural şi în dativ se terminä în *i,* cum:

Minte minţi, sănĕtósei minţi;
Vespe vespi, veninósei vespi;
Femee femei, frumósei femei;

Aquestea luând articol, facu:

Minti-i minţi-le, şi nu minţei minţele.
Vespi-i vespi-le.
Femei-i femei-le.

Insemnare.

Femininii în *ie,* de şi se terminä cà dialect în *e,* ânsĕ, în originea sau în natur'a lor sunt terminate în *ă* scurt; cum: *philosophiă, Mariă, geographiă;* ă şi ŭ precedute de *i* sunt quam difficili în tóte limbele de a se pronunţià *ă* şi *ŭ,* adicŏ: *Georgiu, Mariă,* şi venì mai commod de a se mutà sau a se pronunţià în *e, Georgie, Marie.* Assemenea schimbare cà dialect s'a făcut şi la Françesi şi Germani: *philosophie, geographie, Marie.* Prin urmare aquestea, de şi se pronunţă cà în *e,* ânsĕ aquel *e* fiind în adevĕr un *a* pur şi brev, la dativ şi la plural nu se pot terminà în *i,* ci în *e* dupŏ natur'a lor: şi prin urmare, *philosophiei, Mariei, geographiei,* şi nu *philosophii, geographii; philosophiele, geographiele,* şi nu *geographiile.*

www.dacoromanica.ro

4. Masculinii şi femininii que nu se termină în *ă* şi *e,* cată a se termină românesce în *u;* ântèiu pentru quŏ alt fel, dupŏ cum s'a vĕḑut ar' presentà o materie fărŏ formă, queea que nu există în natură; (quŏci ori-que materie îşi are o formă) şi a doilea pentru quŏ ast-fel în *u* s'au terminat dela începutul limbei nóstre; ast-fel se vĕdu scrişi în cărţile vechi, şi pentru quŏ o mare parte de Români cà quei din Macedonia pronunţă pe *u* final întregu şi deschis.

Să luăm spre èxemplu materia *bo;* de'i vommu dà formă de singular masculin, face *bo–u,* şi de'i vommu dà formă de plural masculin face *bo–i.* Materia aquì è tot aqueea, şi ideea è tot aqueea; form'a numai *u* şi *i,* differe: una arată ideea în singular şi alt'a în plural. — Să luăm assemenea materia *lup,* aqueasta cu form'a *u,* facce *lup-u,* cu form'a *i,* facce *lup-i,* cu form'a *ă,* facce *lup-ă,* cu form'a *e,* facce *lup–e.* Ideea în quăte patru formele è tot aqueea pentru quŏ materia sau symbolul *lup* è tot aquella; şi formele differind arată speţia sau în masculin singular şi plural, sau în feminin singular şi plural.

Mic-u mic-i, mic-ă mic-e.
Blând-u blàn-ḑi, blând-ă blând-e.
Lung-u lung-i, lung-ă lung-e.
Frumos-u frumoş-i, frumós-ă frumó-se.

www.dacoromanica.ro

Înţellept-u înţellepţ-i, înţellépt-ă înţellept-e.

Românesc-u românesc-i, românésc-ă românesc-e.

Turturell-u turturell-i, turturell-ă turturell-e.

Aqueste exemple, de se vor scrie alt fel, li se schimbă materia, şi este o contradicţiŏ cu definiţia orthographiei, cu scopul ei, cu principele nemutabili que tóte limbele sunt datóre a observà şi a ţinne quând esu din chaosul, qua să ḑicu aşà, al glosselor. Cerce quine-va a scrie verbele de sus, (despărţindu-le în materie şi formă) cu slovele cyrilliene sau şi cu litterele romane schimbând aquestora antic'a şi natural'a lor foncţiŏ, quŏ va vedé quŏ la fiă-quare schimbare de formă, và schimbà şi materia, şi schimbânduse ast-fel symbolul sau icóna ideii, scrierea ar' fi o strabographiă şi nu o ortographiă, cum spre exemplu:

Mik-ъ miч-i sau mic-u mitch-i.

bлъnd-ъ bлънz-i sau blând-u blânz-i.

лънг-ъ лънџ-i sau lung-u lundj-i.

romънesk-ъ romънeщ-i sau românesc-u românesţ-i, etc.

Exemplele aquestea luând articoli la plural facu:

www.dacoromanica.ro

Mici-i, micii sau mic'i or mici' şi nu mici.

Blânḑi-i, blânḑii sau blând'i or blânḑi' şi nu blânḑi.

Lungi-i lungii sau lung'i or lungi' şi nu lungi, etc.

Cititorul póte quŏ s'ar' îngreuià de multele melle exemple; ànsĕ a cătat să arătăm limb'a în tóte formele şi modurile qua s'o cunóscă o dată scriitorii nostri şi să ne desbărăm de atâtea gîscănării que ne-au devenit un învĕţu d'a casă de pe la Şolcan şi Călin sau de pe la Marica şi Păuna que ne-au fost primii maestri de limbă. În tóte naţiunile scie astăḑi, pînŏ şi vulgul, que este un articol; şi la noi aqueia que singuri se numescu *fii ai lui Apolon,* litteraţi, poeţi, autori mari, luceaferi ai Ţĕrrei, nici un biet articol nu'l pot cunósce şi distinge; quŏci de 'l ar' cunósce, 'l ar' punne unde se cuvine, cum 'l au pus toţi scriitorii români din aintea nóstră.

Insemnări.

I. Sunt substantivi feminini que se termină în *u* mut cà şi masculinii, cum şi în consonă: cà *suroru, nuroru* sau *suror, nuror.* Aquestia, luând articoli, quei terminaţi în *u* mut lépĕdă pe *u* şi se scriu: *suror'a nuror'a.*

www.dacoromanica.ro

II. Sunt assemenea substantivi proprii feminini şi străini de limb'a Română cà *Babylon, Rachel, Ierusalem*, etc. Aqueştia luànd articol, cată a se scrie aşà: *Babylon-a, Ierusalem–a, Rachel–a.*

Forme de pronume.

5. Pronumele *eu*, schimbànd forma *u* în *i*, nu è de ajuns spre a formà pluralul; cată să schimbe şi materia, ḑicènd *no–i.* În tóte limbele se urmeaḑă tot aşà: Pentru quŏ pronumele din singular făcênduse plural, nu mai arată aqueeaşi idee; quând ḑice quine-va *noi,* se înţellege şi *eu,* şi *tu* şi póte şi *ellu* şi *ea* şi *ei* şi *elle* la un locu.

6. *Tu,* făcènd *voi* la plural, schimbă iar şi form'a şi materia pentru aquella'şi cuvènt.

7. *Ell–u, ell–i,* que se pronunţă şi se şi scrie îmmuiat *ei,* schimbă numai form'a; intră adicŏ în regul'a commună, pentru quŏ arată tot aqueeaşi idee adicŏ tot a treia persónă în plural: — assemenea se urméḑă şi cu *ell–a* îmmuiată în *ea,* quând face la plural în *elle.*

8. Cu *mĕ, te, se,* que să facem, Domnilor, quàţi pretindeţi qua numai un ъ să aibă limb'a română, representat adicŏ numai printr' o vocale, şi mai vîrtos numai

www.dacoromanica.ro

prin *ă* şi lepădaţi pe *ĕ* şi pe *ŏ?* Vine cuivà bine să scrie *mă, te, să* sau *sĕ?* Nu devine limb'a şi mai difficilĕ şi mai neregulată pentru quŏ devine mai nelogică şi mai neconsequente? Eatŏ dar quŏ începe a mai eşi şi altă vocalĕ închisă şi confusă adicŏ *ĕ*. Apoi lui *mĕ* puindu'i form'a masculină *u,* face firesce *meu mei,* iar nu *măi;* lui *te,* adăogindu'i *u,* face *tĕu tĕi* iar nu *tău tăi,* şi lui *se,* adăogindu'i *u,* face *sĕu sĕi,* şi nu *său săi.*

[Idem 1848, Ianuariu 19.]

XIII.

9. *Aquest-u,* scriinduse la plural **ачеıŋ-i,** schimbă fără nici un cuvênt materia *s*, în **ıŋ.** Scriind ânsĕ *aquest–u aquesti,* se regulă limb'a pentru quŏ se representă prin adevĕratele ei littere.

Să lăssăm ânsĕ de o quam dată litterele *romane;* şi de vommu scrie cà părinţii nostri cu quelle cyrilliene, cum se vede în cărţile Bisericei, avem adjectivii demonstrativi în modul următor:

Ачestŭ, ачеıŋı̆, ачеıŋi-a.
ачеAт, ачеı̆, ачеi-a.
ачeasta, ачeste, ачesteı̆, ачestei-a.

Aquesta è typul limbei, ânsĕ Domnişorii autori atăţia şi atăţia credură quŏ pot devenì autori fără a învĕţà nici o limbă, fă-

www.dacoromanica.ro

rŏ a avé de model pe maestrı predecesşori şi scriu:

aqeiŋiĭ femei în locu de aqesteĭ femei.
femeii aqeiŋia în locu de femeii aqesteia.

Alţii scriu şi femeii aqeiŋiea
şi alţii şi femeii aqestiea
şi alţii: vin pînŏ la absurditatea de a scrie: aqeĭ femei.

Aquì ànsĕ nu è nici o greutate: facă quine-va, cà la toţi substantivi şi adjectivii feminini, din singular plural, şi din plural are îndată typul genetivului şi dativului: cum facem adicŏ dela *Musă, Muse, Musei;* assemenea facem dela *aqueastă aqueste, a–questei,* şi adăogind pe indicativul *a,* avem *aquestei–a,* fărŏ a cădé în necuviinţ'a de a'l confundà cu masculinul plural *aquest–u aqueşti, aqueşti–a.* Assemenea este şi cu *aquea aquelle, aquellei aquellei–a* que nu se póte confundà cu *aquellu aquei, aquei-a.*

Par' quŏ este un făcut, quŏ tot que nu scie omul mai mult, aqueea pretinde quŏ o scie mai bine, şi ţice quŏ è sigur de dènsa. Aşà quam vine şi cu aquesti adjectivi demonstrativi. Ei sunt nisce vorbe cu quare arătăm un objet sau mai de apprópe sau mai de departe. Arătăm şi tot arătăm par' quŏ animu sci quevà, şi apoi ênsuşi vorb'a cu quare arătăm nu o scim cum s'ar' cuvenì. Se vĕdù mai sus quât de urît se

www.dacoromanica.ro

scrie atât în plural quât şi în genetiv şi dativ. Să mai vedeţi ânsĕ şi alta: *aquesta aquella* iau adessea dupŏ dênşii şi pronumele personal *îşi*, qua să arate quŏ este *aquesta* sau *aquella ênsuşi*; şi ast-fel facu *aquesta'şi aquella'şi*. Sciţi, cu tóte aquestea, cum se scriu de autorii nostri quei faimoşi şi celebri? Fărŏ nici o témă de pĕcat şi ruşine de ómeni, excellenţia lor litterară le scriu *acestaş acelaş!* (şi de quând aquel *u* mut începù să fiă semnu de erudiţiŏ mare, se scrie şi mai impertinent: *acestaşu acelaşu!!!*)

10. *Quare*, este şi ellu un adjectiv cà toţi adjectivii que se termină în *e;* o vorbă cà tóte vorbele cu materia şi cu form'a sa; precum sunt şi vorbele: *mare, dulce, tare,* etc. ânsĕ:

mare la plural face mari
dulce — face dulci
tare — face tari;

quare pentru que să nu facă *quari,* dupŏ cum a făcut de quând sunt limbele romane.

Moşii nostri au scris: *omul quare, ómenii quari;* autorii nostri de astădi scriu omul *quare,* ómenii *quare.**

* Alţi Sarsaili şi mai moderni, nisce dihanii de Sarsaili îmbaieraţi şi officiali scriu şi *omul quari.* Dar ii vomnu dà noi într' o di pe mân'a Rumânellului nostru, cum să ni'i facă a rupe binişor pe românesce.

www.dacoromanica.ro

Se mai face încŏ un abus fórte *sophologhiotat,* qua să nu ţicem sarsailescu, cu aquest relativ *quare.* Se scie quŏ în multe limbe aquest relativ ia şi articol cà şi la noi: *quare quarele*; cà şi la Italieni *quale il quale*; cà şi la Françesi *qui, lequel, laquelle, lesquels lesquelles*; ânsĕ quând o dată vorb'a precedente la quare se reduce relativul are articol, un al doilea articol la relativ este fórte de prisos. Françesii ţicu: *l'homme qui,* iar nu *l'homme lequel;* la *femme qui,* iar nu *la femme laquelle.* La noi ânsĕ sunt mulţi quăror nu le lipsesce, cum se ţice, quâte o dógă, ci le prisosescc quâte una şi doĕ; aqueştia nu se mulţumescu a ţicce *omul quare, femeea quare* sau *que;* ci îţi punne de doĕ ori articolul, ţicènd *omul quarele, femeea quarea.*

11. Precum *ellu,* dela quare elidènd pe *el* remâne articolul *lu,* face dativul plural *ellor* sau *lor,* assemenea şi *un* face la dativ plural *unor,* assemenea *aquesta aquestor, aquella aquellor, atât atâtor.* În aquestea se vede la uncle materia *l* şi formă *or=lor;* în altele materia *un* şi formă *or=unor;* materia *aquest aquell* şi formă *or=aquestor, aquellor;* materia *atât* şi formă *or=atâtor;* materia *mult* şi formă *or=multor, alt altor.* Ânsĕ la *totu tuturor, amêndoi amênduror,* materia e-

www.dacoromanica.ro

ste *tot* şi *amêndo* şi rĕu se face din *tot, tu-tu-ror, din amêndo amêndu-ror,* quŏ se falsifică şi form'a şi materia; şi quŏ *ror* nu figură între formele române, nici *tutu* şi *amêndu* între materiele sau rădĕcinele române. Este ânsĕ aquel articol plural în dativ *lor;* şi ţicênd quinevà *tutulor* se mai appropie de *totilor* sau *tutilor;* assemenea şi la *amênduror* se mai póte ţicce *amêndulor.* Tot assemenea se vede şi în ediţiunile quelle mai bune alle cărţilor Bisericei.

Atât, la plural face *atâţi,* şi prin urmare cu particula *a, atâţia.* Autorii ânsĕ de astădi scriu *atâţea,* par' quŏ ar' fi pluralul *atâţe* şi nu *atâţi.*

Doi, iarŏ se vede şi dupŏ forma *i* şi dupŏ înţelles quŏ este plural; pentru quŏ que è *doi* nu è *unul.* Ânsĕ form'a *i* masculină la feminin face *e,* cà la *buni bune* etc. şi daqua voiţi să aibă limb'a românà numai o vocalĕ închisă confusă, adicŏ ă, cum ammu facce din *doi doă* şi nu *doĕ.*[1])

---

[1]) Întrebă adicŏ băeţii, Domnule Sarsailă official şi cu iataganul de brâu qua să scie şi ei unii alţii spre a *nu'i scotte din funcţiuni.*

Hei! Faraóne, Baraóne
Cearlatan de progresone
Din turcesce, sfrançosesce
Şi 'nsuşi chiar din muschicesce
Ò s'o rupi pe românesce.

www.dacoromanica.ro

13. Lûngŏ *doi, trei,* de vommu allăturà form'a numerilor ordinali *lea* şi indicativul sau articolul *al, a,* face *al doi–lea, a doi–lea, al trei–lea a trei–lea.* Sunt ânsĕ mulţi procopsiţi şi ènsuşi din quei que au venit dela hagialîcul Parisului quari scriu al *doe-lea* al *treelea.*

La *doi* şi *trei* quând se allătură form'a de verb *escu,* unii scriu: *doi–escu, trei–escu,* şi alţii *do-escu tre-escu.* Dupŏ părerea mea şi unii şi alţii au cuvênt; quei din urmă ânsĕ mi se paru şi mai consequinţi, quŏci lûngŏ materie nu allătură doĕ forme. Materia sau rădĕcina aquì este *do, tre,* pentru quŏ *i* este form'a pluralului, şi prin urmare *do–escu, tre–escu* coprind o rădĕcină sau o materie şi o formă, unde *do–i–escu, tre–i–escu,* coprind o rădĕcină şi doĕ forme. Aşà este şi la *patru,* rădĕcin'a fiind *patr,* verbul face *pătr-escu,* şi nu *patru–escu.*

1848, Ianuariu 22.

XIV.

Form'a verbilor.

1. Tótă prim'a persónă, în toţi timpii şi numerii are form'a sau finalul *ŭ*[1]) de vi-

[1]) Ammu mai arătat quŏ *u* şi *i* finali sunt tot d'auna

www.dacoromanica.ro

góre: *rogu rogu-te, rugămu rugămu-te** şi prin urmare:

Cântaiu, rugaiu, vorbiiu, scriseiu, făcuiu; şi nu *cântai, rugai, vorbii, scrisei, făcui.*

Mulţi scriu astăţi după typul sau form'a a doa (n'a scris ânsĕ nici un Român pînĕ la 1830), şi unii scriu ast-fel din nesciinţ'a grammaticei şi alţii din systemă, spre a reduce adicĕ typul la quel anticu latin sau la modernul italian şi françes: *cantavi, cantai,* je *chantai.* După părerea mea aflu mai logicu sau mai raţional typul limbei Bisericei; ântêiu, pentru quĕ are characteristica *u* de prima persónă; al doilea, pentru quĕ *rugai* eu, perfect se confundă cu *rugai* tu, imperfect; al treilea, quĕ pronunţiaţia română ne facce a preferi pe *rugaiŭ* din *rugai;* al patru-lea, quĕ è un typu consacrat în atâţia secoli de bărbaţi quc se vĕdu quĕ au avut şi minte şi eruditiĕ, şi

---

muţi şi nu mai è nevoie de a fi însemnaţi cu semnul scurtării adicĕ *ŭ ĭ,* que mai mult însulta pe cititor considerându'l de *buchier.* Vin ânsĕ împregiurări quâte o dată, quând după *cr, gr. cl, pl, bl,* adicĕ după *l* şi *r* precedaţi de alta consona, sa se pronunţe întregi *u* şi *i* finali cà la: *lucru, templu, agru, sócru, ámblu ámbli, áflu afli* etc.

* Imperfectul *cântam,* mai nu presuppune un *u* final, fiind *cântat-am,* şi pentru quĕ de aqueasta nici nu s'au putut deprinde Românii d'a ţicce *rugamu-mĕ,* după cum ţicu *rogu-mĕ.*

www.dacoromanica.ro

pentru quŏ limb'a cu form'a *u* la prima persónă que representă pe *e–u,* în general devine nu numai mai regulată, ci şi mai logică; şi infine pentru quŏ de voiescu unii a readducce form'a antică latină, acolo se vede *cantavi, rogavi* iar nu *cantai, rogai;* şi cum ammu mai arătat *littera v* din laţinitatea clasică, strămoşii nostri au shimbat'o fórte natural în *u* cà la *naufragiu* dela *nave,* cà la *au* dela *av–ere* şi altele.

2. A doa persónă a verbilor în toţi timpii şi numerii are timpul sau forma *i*; cum: *rogi, rugaţi, rugai, rugaşi, rugarŏţi, irugasseşi, rugasserŏţi.*[1]

Excepţiŏ.

Prim'a conjugaţiŏ la imperativ singular şi la quàţi-va verbi neregulaţi nu au forma *i,* unde şi se presuppune a doa persónă. Pentru quei neregulaţi cà *fă* (tu) *du, vino* n'avem a dà cuvèntul, quŏci neregul'a n'are alt cuvènt de quàt capriciul sau facilitatea de multe ori; iar pentru quei regulaţi, caus'a este quŏ imperativul è sau un infinitiv sau un subjonctiv; spre exemplu, din *a cântà,* imperativ face *nu cântà, non cantare,* şi apoi de aquest'a mai apprópe este *cântă tu;* din *a dormì* im-

1 Tot d'auna *i* final este mut, afarŏ numai de va fi în urma lui *l* şi *r* precedaţi de o consónă, cà la *ámbli afli, lucri.*

www.dacoromanica.ro

perativul facce: *nu dormì, non dormire*, şi de aquesta mai apprópe este *dormĭ*; din a *vedé* imperativ facce *nu vedé, non vedere*, şi de aquesta nu e departe *veḑi*, fiind iertat sau natural de a schimbà pe *e* în *i*.

---

3. A treia persónă a presentelui indicativ de prim'a conjugaţiŏ are form'a *ă*, fiă singular, fiă plural; cum *ellu ar–ă, ei ar–ă, ellu cântă, ei cântă*. Dela un timpu înquà, se întrodusse un neologismu, nu numai inonorant, ci şi contrariu limbei nóstre, făcènd mulţi paradă de a scrie *ellu ară* şi *ei aru, ellu cântă* şi *ei cântu*. Ânsĕ, cum ammu mai arătat, un assemenea typu de plural la prim'a conjugaţiŏ nici nu s'a mai auḑit în gurele Romànilor nici s'a mai vĕḑut prin cărţile que s'au typărit pînŏ la 1830. Un assemenea typu viţios è în contra tutulor limbelor *romane;* ĕtŏ quare a fost typul legiuit al aquestor limbe, în presentul indicativ dela prim'a conjugaţiŏ:

latina

canto, cantis[1]) canta–t[2]], dela aquest'a plural facce:
— — canta–nt

---

[1]) Nu se scie de se pronunţià *s*, sau de crà mut cà la Françesi.

[2]) Nu se scie de s'a pronunţiat *t*, sau de a fost numai

www.dacoromanica.ro

italiana

canto, canti, canta; dela aquest'a plural face:
— — canta-no.

romàna

cântu, cânţi, cântă dela aquest'a plural ântêiu făceà:
— — cântă-nu şi cântăn[1] şi mai la urmă lepĕdând pe *n* făcù *cântă*.

Quât pentru form'a que are a treia persónă la plural dela a doa şi a treia conjugaţiuni, se và arătà demonstrânduse la locul sĕu.

4. A treia persónă a imperfectului singular în prim'a conjugaţiŏ are form'a *â; ellu cânt–â, ellu ar–à, ellu lucr-à.* Accentul gravu cată a se punne pentru quŏ îl quere prosodia, şi pentru quŏ s'a ḑis quŏ nu se póte numì orthographiă un modu de scris que nu conservă, şi nu arată adevĕrat'a prosodiă sau pronunţiaţiŏ a limbei; şi pentru quŏ vin' împregiurări unde vorbe cà *formă, form'a* şi *formà, fiinţ'a* şi *fiinţà* să se ia una drept alt'a, şi quei que nu sunt de faţă să nu ne priceapă.

Mulţi scriu şi pronunţă a treia persónă a pluralului dela imperfect; *formau, cântau, arau ei,* în locu de *formà, cântà, arà*

---

distinctiv şi mut cà la Françesi, que îl pun fărŏ a'l pronunţià, cum şi la noi, şi Italiani şi alţii que 'l ammu lepĕdat.

[1]) Veḑi cărţile Bisericesci, ediţiunile quelle mai vechi.

www.dacoromanica.ro

ei. Credem quŏ aqueste doŭ forme şi una şi alta sunt bune, şi remâne la gustul scriitorului mai vîrtos la versificaţiŏ.

5. Pînŏ quând se scriâ limb'a cu slovele cyrillene, scriâ Românii a treia persónă singulară a presentelui, a imperfectului şi a perfectului, în modul următor:
adicŏ: ellu аръ, ellu апà, ellu ап҃.

Să venim acum a scrie aqueste trei împregiurări distincte cu littercle romane:

аръ = ară
апà = arà.

Quât pentru ап҃, de 'l vommu scrie *arà* se confundă cu imperfectul; şi pronunţia nu se representă justă; de'l vommu scrie *arĕ,* tot o assemenea nevoie, quŏci prosodia nu se arată; de'l vommu scrie *arè;* de şi se conservă prosodia, pronunţiaţia pate ast-fel quât nu se appropie nici de cum de quea românâ; suntem nevoiţi a'l scrie *ară'*. Ânsŏ şi ochii au nisce drepturi în regulele gustului assupra objetului que se vede; ochii quer frumosul cà şi urechile harmonicul, cà şi nasul aromele, etc., o vocalĕ cu trei ţepe în sus înţépă la ochi. Alergăm darŏ la quelle-lalte vocali şi cercămu:

arì nu se appropiă de ver'a pronunţiaţiŏ românâ

arù assemenea.

www.dacoromanica.ro

Arò se mai appropiă, şi cu modul aquesta de scris, quând và trecce o dată şi Music'a cum se cuvine prin limb'a nóstră dupŏ cum trecù prin quea italiană, d'a o mai desrăguşì, îi vommu facce un mare serviţiu, dàndu'i o vocalĕ rotundă que se póte cântà cu gur'a mai deschisă în locul lui ъ, la quare artistul và fi nevoit a mai închide gur'a, şi a scóte jumĕtate sonul pe nas.

Aqueastă difficultate eu aşà ammu împăcat'o cu mult mai 'nainte de a cunósce în quevà limb'a italiană. Quând mai apoi trecuiu de curiositate prin typii aquestei limbe surori gemine cu a nóstră, remăsseiu mulţumit de instinctul meu.

Cată ânsĕ a arătà şi modul dupŏ cum D. Laurianul applană aqueastă difficultate. D-lui recunósce doi ъ unul brev şi altul lungu, pentru quŏ şi sunt în limb'a nóstră adicŏ ъ = ă, ĕ, ŏ; şi pe ѣ îl facce egal lui â, adicŏ аръ = ară, şi аръ́ = ară.

Étŏ şi cuvèntul que credem quŏ are, şi quarele este fórte logicu: Să aşternem typii conjugaţiunilor în timpul perfect persón'a a treia:

ellu vorbì, ei vorbi-rŏ, conserva pe *i*;
ellu făcù, ei făcu-rŏ, conservă pe *u*;
ellu arò, ei ara-rŏ, nu conservă pe *ò*; şi prin urmare.
ellu arâ, ei ara-rŏ a cătat să fiă.

Ânsĕ que faccem lui *â* cu circonflex

www.dacoromanica.ro

que din fatalitate că şi quelle-lalte *vocali* s'au adoptat dela început ăncŏ dela antenaţii nostri de a se pronunţià nasal iar nu închis şi confus? que facem culturei limbei quând mai târdiu và trecce music'a prinr' ènsa? que facem quând se và desrăguşì limb'a quŏ *arò* se và confundà cu *arà*. Eu m'am deprins a scrie pe ap*ŕ* =arò, iar nu egal lui *arâ*. Nu pot ànsĕ ḑicce nimicu în contr'a modului adoptat de D. Laurianu, pentru quŏ, dupŏ cum se vĕḑù, eu mĕ făcuiu avocatul şi appĕrătorul aquestui mod puind în ainte logic'a lui.

6. Doi *aa* unul dupŏ altul se assorbu devenind unul singur lungu, sau se elidu, cà la *casă, casă–a= cas'a, lună, lună-a = lun'a*. Prin urmare din *arare,* lepĕdând pe *re* şi remânènd *ara,* de vommu adăogì la aqueastă rădĕcină form'a *à* a imperfectului de a treia persónă, facce *araa=arà*. În quàt ânsĕ pentru *e* şi *a,* aquestea, quând se întêmpină, devin un diftong în quare se simtu sau se aud amêndoĕ vocalile; assemenea se întêmplă şi quând se întêmpină *i* cu *a*. Aşà darŏ la *vedere,* lepĕdând finalul *re* şi allăturând form'a imperfectului *à,* se facce *vedea,* şi *ea* cà diftongu fiind lungu, numai are nevoie de accent; assemenea se urmeaḑă şi la *dormire, dormi, dormià*. Aquest'a, de se pronunţă analysat

www.dacoromanica.ro

că peste Oltu, ia accent; de se va pronunția ànsĕ o dată că diftongu legat ia, n'are nevoie de accent adicŏ *dormià* sau dormia.

[Idem 25 Ianuariu 1848].

XV.

Ammu vĕdut din quelle de sus quŏ a treia persónă singulară a perfectului are în genere drept formă sau final o vocalĕ lungă sau accentată; cum: *ar–ò appropi–ò, dorm–ì, fŭc-ù* etc. La vorbe ànsĕ că *spars-e mers–e, rups–e, tins–e, smuls-e*, etc. quare este caus'a de nu se pronunță sau nu se întónă că *sparsè, rupsè, tinsè, smulsè*, etc.? Caus'a este quŏ vocal'a din aintea lui *e*, adicŏ quea dela penultim'a are doĕ consóne dupŏ dênsa și făcèndu-o lungă, mută tonul și facce pe *e* final brev sau scurt; spre exemplu în vorb'a *sparse* pronunțiànduse *spar–se*, se mută tonul de pe *e* pe *a*. Tot așà se urmĕdă și la vorbele *rup-se, tin-se, vins–se, cóp–se, sug–se* etc. Ânsĕ în aqueste exemple consónele fiind differinți se simt sau se audu fiă-quare; iar quând consónele sunt tot aquellea sau gemeni, fiin'ța lor se demonstră prin mutarea tonului sau lungirea vocalii penultimiene sau quea din aintea lui *e*: ast-fel sunt vorbele; *pusse, dișse, trimisse, înțellesse, allesse* și altele.

www.dacoromanica.ro

quare de nu s'ar' scrie cà în originea lor îndoind consón'a, ar cătà a se pronunţià dupŏ regul'a generale; *pusé, ḑisè* etc. sau, qua să scăpăm de aqueastă necuviinţă, a allergà din nuou la modul hellenicu cum se scrià cu slovele cyrilliene scriind: *ḑíse, púse, dúse, trimíse.* Cuvintele pentru quare se preferă în împregiurarea aqueast'a excepţionale a perfectului îndoirea consónei sunt: ântêiu, pentru quŏ aşà o quere originea aquestor vorbe; al doilea, pentru quŏ îndoirea consónei è mai natural de à ardicà tonul de quàt accentele que sunt conventionali; a treilea, quŏ îndoirea consónei ne scapă de nevoiea de à se confundà participii feminini plurali cum: objecte *puse, adduse, trimise, allese,* cu perfectul *ellu pusse, ellu addusse, ellu trimisse,* etc.

Aqui curat se vede quŏ limb'a romănă din tată în filiu a conservat vocal'a din penultimă să fiă lungă, a cătat să precédă doč consónc, fiă differinţi fiă gemene. Apoi a appĕsà quinevà uşor assupr'a unei vocali este a avé o limbă copillărească sau mólle; a appĕsà mai pronunţat este a avé o limbă mai bărbată sau mai vigurósă; să ia quinevà à minte la toţi quàţi din fire vorbescu mai curat, mai sănĕtos, mai bine romànesce quŏ aqueast'a que ḑicem şi facu, appasă adičŏ unde se cuvine qua să

www.dacoromanica.ro

dea nuanţ'a quea mai clară şi mai distinsă consónelor; quând ḑice: objecte *duse, trimise* etc., appasă mai uşor, face adicŏ a se auḑì *s* mai uşor; şi quànd ḑice ellu *dusse, pusse, trimisse;* facce a se auḑì vorb'a pronunţată mai cu vigóre.

Pe lângŏ aquestea, pentru copii facilitatea este de a'i facce quât se và puté mai mult a distinge un objet de altul prin semne characteristice. Fărŏ aqueastă distincţiŏ confundànduse participiul *ḑise* cu perfectul *ḑisse ellu,* fórte târḑiu sau póte nici de cum, ar' distinge pe unul din altul; quŏci se quere o judicată matură la o assemenea dejudicare, unde prin îndoirea lui *ss* la perfect, faccem a se pricepe numai din vedere. Limb'a hellenică, şi dupŏ dèns'a latin'a, è plină de assemenea distincţiuni, şi de aquea prin studiul lor devine quinevà în adevĕr grammaticu şi philologu, unde prin limbele moderne, şi ênsuşi prin stăruinţe mari, abià ajunge la mediocritate. Se învĕţà limb'a romànă (dela 1825 pînŏ la 1848) în schóle quàte mai mult de ḑece anni, şi tot se făceà analyse grammaticale şi analyse logică, şi cu o stăruinţă consciinţiósă din partea professorilor, şi cu tóte aquestea elevii que eşirŏ din schólele române àncŏ nu conoscu grammatic'a, àncŏ nu'şi cunoscu limb'a; abià pot distinge la o rigurósă în-

www.dacoromanica.ro

trebare un nominativ din accusativ pentru quŏ n'au aquestea nici un semnu characteristicu, unde quànd se învaţă limb'a hellenică şi quea latină, dela quelle d'àntèiu lecţiuni se cunósce accusativul pentru quŏ au destinctivul ν şi *m*: μοῦσα. μοῦσαν, *musa musam*, (în limb'a romànă, italiană, françesă *musa* şi nominativul şi accusativul). Fórte puţini ellevi din schólele romàne pot *distinge* auxiliarul *aşu* (cum aşu facce) din particula *a* allăturată la pronumele *îşi* (a'şi); sunt assemenea fórte mulţi que nu pot distinge pronumele *se* din conjugativul *să*, dativul feminin *aquesteia* din pluralul masculin *aquestia*, infinitivul *trimittere* a *trimitte* din presentul indicativ *ellu trimite*, perfectul *allesse*, din participiul *allese*; şi pentru que? pentru quŏ se scriu cacographiate fără semne characteristice.

Unele cà aquestea şi altele în limb'a hellenică sunt fórte distinse, şi se pot cunósce de copii dela prim'a vedere fără multă frĕmêntare a cugetării, spre exemplu:

onóre nominativ, τιμὴ
onóre accusativ, τιμὴν,
se scrie verb pronominal, γράφεται,
să scrie subjonctiv, ἵνα γράφῃ ἵνα γράψῃ
scrisse ellu, ἔγραψε γέγραφε
scrisse participiu, γραμμέναι

Aşà darŏ, pe quàt limb'a ne offere de

www.dacoromanica.ro

sine dela moşi dela strămoşi assemenea facilităţi, grammaticii şi philologii, sunt datori a nu le trecce cu vederea, ci a le adunà, a le complectà, a întregì şi facilità art'a scrierii cum să correspundă adevĕratului ei scopu. Ammu dis şi mai 'nainte quŏ facilul nu stă în puçin, pentru quŏ attunci facilitatea quea mai mare ar' stà în *nimicu*, quŏci nimicu nu è mai commod şi mai facil de quât a nu facce omul nimicu. Facilul stă întru a cunósce quinevà întregul şi perfectul unei arte sau unei sciinţe în quel mai scurt timpu *possibil*.

Scrieţi cum' pronunţiaţi, strigă mulţi şi ênsuşi professorii, quŏ este mai facil, şi învaţă elevii quâte opt şi dece anni prin schólele romàne ênsuşi limb'a lor, şi nu sunt în stare de a distinge un pronume *se* din conjugativul *să*, un perfect din participiu.[1]) Cerce quinevà a le arătà limb'a în tot adevĕrul ei ast-fel cum ni s'a transmis din tată în filiu dela străbuni, şi và vedé quŏ junii vor începe a o cunósce şi a o amà dela primele lecţiuni.

[1]) Tot dicènd la toţi a scrie cum pronunţă, Moldovenii începurŏ a scrie: *vorbăscu, Dumnedzăule, giudicu* etc.; Munteanul: *unt dă lemnu*, şi Olteanul: *fussassem;* şi pelticii toţi: *ţinti sase, faţi, zudiţi*, etc. A scrie cuni vorbesce! attunci ânsĕ la quo mai puneţi pe aquel *u* mut şi pe unde nu se cuvine? cum şi pe bădăranul de *iune?* A scrie cum se pronunţă clasicul, cum pronunţă bărbatul cu organele întrege,

www.dacoromanica.ro

8. Timpul *perfectul anterior* sau mai mult de quât perfectul în limbele greco-latine se face din perfectul definit: γέγραφα, ἐγεγράφειν, *amavi amavi-ssem*. Assemenea şi în românesce aquest timpu, que mai din ainte nu erà în usu de quât cà condiţional passat, se formă din a treia persónă a perfectului, adăoginduse forma *ssem, sseşi, sse;* adicŏ din *vorbì vorbi-ssem,* din *făcù făcu-ssem,* din *allesse allesse-ssem.*[1] Prin urmare, determinată o dată form'a perfectului, se póte determinà şi a perfectului anterior.

Étŏ ânsĕ în que stă quea que se ţice euphoniă, iar nu întru a scrie cum vorbesce fiă-quare şi tot gîngavul, fonful şi pelticul.

ar-arăm, ar-asserăm, ar-arŏm, ar-asserŏm
ar-arăţi, ar-asserăţi, ar-arŏţi, ar-asserŏţi
ar-ară, ar-asseră, ar-arŏ, ar-asserŏ,

Quând acum ar' lipsì semnul scurtării de pe d'assupra vocalilor şi s'ar' pronunţà vorbele curat cum sunt scrise fărŏ a mai închide vocalile; quare din doĕ moduri este mai euphon sau mai plăcut urechiei; *arara* sau *araro? arassera* sau *arassero.* Nisce assemenea întêmpine de sonuri s'au numit de artisti, de bărbaţii Estheticei *eu-*

---

fórte bine: nu ânsĕ cum pronunţă pelticul, gîngavul; şi barbarul corrupt, quŏci a perpetuà corrupţia limbei nu se chiamă cultură.

[1] Dela *arò* nu face *aro-ssem* ci *ara-ssem;* mai étŏ ânchŏ un cuvênt al D-lui Laurianul.

www.dacoromanica.ro

phonie și *cacophonie,* și aqueasta a forțat în tóte limbele pe artiști de a facce excepțiuni la regule în favórea euphoniei.

8. Mulți perfecți de prim'a conjugațiŏ au vocal'a finale sau forma *â* sau *ò* precedută de *i.* S'a vorbit ânsĕ quŏ dupŏ idioma română *ă, ŏ, ŭ* precedut de *i* se pronunță mai facil cà *e,* devenind dialect; cà *Mariă = Marie, Georgiu = Georgie, naţiŏ naţie.* De aquì darŏ perfecți cà *înviò* sau *înviâ*; *appropiò* sau *appropiâ,* sau *preveghiò,* se pronunță cà *înviè, appropiè, preveghiè.* Quànd ânsĕ din perfect trecu aqueste vorbe la perfect anterior și la participiu passat, attunci se vede curat etimologia lor, quŏci ḑicem *înviasse, appropiasse, preveghiassem; înviat, appropiat* iar nu *înviesse, appopiessem, înviet appropiet.* De o ḑicu așà Moldovenii și alții, este un provințialismu cà și la noi *înviè, appropiè.*

10. Toți sciu quŏ passatul indefinit la noi se face cà și în limbele surori, din auxiliarul *avere* și din participiul passat; ânsĕ *avere* se conjugă: *amu* și *aşu, ai, are* și *a; avemu, aveți, au* și *ar'*; prin urmare passatul indefinit se înțellege quŏ se cuvine a facce: *am făcut, ai făcut, a făcut; avem făcut, aveți făcut, au făcut.* Usul ânsĕ a lepĕdat dela *avem aveți* syllab'a *ve* și a remas *a–mu, a–ți;* și limb'a, cum ammu ḑis,

www.dacoromanica.ro

fiind cà şi Musica, fiă-quare syllabă è cà un *timpu*. Quànd în Musică se tace sau se lépădă o notă *négră*, timpul neappĕrat cată a se numerà şi nota remasă, de unde erà négră cată să deviă albă, adicŏ să preţuiască quàt doŏ negre; şi not'a legată o dată devine liberă şi preţuesce quàt doŏ legate. Aquest calcul s'a făcut în tóte limbele şi la vorbire cà şi la cântare, quŏci almintrelea, nu è calcul, nu è logică, nu è cadenţă în vorbă; este limbă necultă.

Moşii nostri scriind cu slovele cyrilliene que sunt, cum ammu dis hellene, cunoscea mai bine de quàt noi, şi legile musicei, şi alle litteraturei, şi natur'a limbei: ei quànd dela *voim* lepĕdà o syllabă *i*, simţià, cunoscea quŏ vocal'a *o* cătà să deviă lungă şi scrià ѡѹ de o puteré cu *vommu* sau cu *vhomu*; tot assemenea quànd din *una* numeral ḑicea *o*, adicŏ quànd spre exemplu în locu de *una sută* ḑicea *o sută*; *una*, avènd doŏ syllabe, *o*, nu puté să deviă de quàt lungu şi prin urmare îl scrià ѡ sută. Tot assemenea vorba *homo* latină que în françesa devine *homme* pentru quŏ *o* este lungu, moşii nostri îl scrià ѡмѣ. Assemenea pe *loru* (leur) îl scrià ѡр. Litterele *romane* nu au w şi datina lor spre a lungì vocal'a a fost şi este de a îndoì consóna, sau de a adăogì pe *h* mut; ast-fel dar:

www.dacoromanica.ro

voimu egal cu vommu
avemu — ammu
una — ho sau ô

Ammu fi putut arătà vocalile lungi şi prin circonflex, adicŏ *â, ê, î, ô, û,* daqua aquest semnu nu s'ar fi adoptat din disgraţiă spre a arătà vocalile nasali.

Françesii, quànd se lungesce vocal'a sau pentru quŏ s'a scos afarŏ o syllabă, sau pentru quŏ s'a lepĕdat o consónă, o însémnă cu circonflex cum. *teste = tête; estre = être, apostre = apôtre, epistre = epître;* şi iarŏ *parlarŏmu, dormirŏm = parlâmes, dormîmes; chantarŏmu = chantâmes,* etc.

Pe attunci pe quànd se formà limbele neolatine; pe quànd Ronçardii (que nu erà de quàt Marăcineni) învederà o eruditiŏ profundă, contimporanii Bassarabilor nu se vĕdu nici de cum mai jos. Noi quei de astădi numim aquei timpi, timpi de barbarie şi de innoranţă; şi venirŏm spre a facilità tóte pînŏ în ultim'a facilitate, pînŏ la nimicu, que è mai facil din tóte: Moşii nostri învĕţà qua să înveţe, qua să afle fiinţ'a şi natur'a ori-quărui objet que voià a studià; noi învĕţăm qua să nu cunóscem nici o dată objetul despre quare tractăm şi ne occupăm; şi numim apoi epoch'a nóstră, epochă de progres!

www.dacoromanica.ro

Să lăssăm, domnilor, unii cerbicĭa şi alţii ironia, şi să ne occupăm serios spre a puté ne presentà limb'a dupŏ originea ei, dupŏ natur'a ei, dupŏ regulele nemutabili alle estheticei şi philologiei universali, şi ast-fel a'i dà tóte notele characteristice, reclamate de natur'a ei, prin quare dela prim'a vedere să se cunóscă şi de străini şi de copii (pentru quŏ şi ei daqua sunt de curènd veniţi în lume sunt cà nisce străini în alle limbei, Artelor şi Stiinţelor) să se cunóscă mai àntêiu cu ochii, quŏ è mai facil, şi apoi prin cugetare părţile cuvêntului cum şi modificaţiunile lor, daqua voim să avem grammatică şi limbă; iar daqua nu, încai ducă-se în colo, măturaţi-o, ştergeţi-o de prin schóle.[1]

Spre exemplu să punem înaintea unui copil, expressia: *am făcut*, şi să'l întrebăm: singular este sau plural? Ellu qua să pótă respunde, cată să aibă mai ântêiu o etate quevà mai 'naintată; a doilea o minte mai ageră şi a treilea să fiă preparat prin regule şi apoi să judice în sine: *quine am făcut? eu sau noi?* şi daqua sujetul *eu* sau *noi* nu se află în text, să citească phrasile de mai sus sau de mai jos; şi abià să pótă respun-

[1] La aqueasta din disgraţiă fuiu ascultat. Grammatic'a română, sau mai bine analysea de limba română è de mult de quând nu se mai aude prin Collegiuri.

www.dacoromanica.ro

de; şi pînŏ se deprinde a respunde drept, quâte insulte şi pedepse nu mai suffere! quâte bătăi de capu! Pune'i ânsĕ în ainte: *am făcut* şi *avem făcut* sau *ammu făcut*, quŏ îndată dupŏ form'a que vede îţi và respunde just. Şi aqueastă formă nu è coveņţionalĕ, nu arbitrariă, nu dupŏ vre o systemă óre-quare; ci eşită din natur'a din adevĕrul limbei pentru quŏ (vo+imu) = (vom+mu) (a+vemu) = (am+mu); (u+na) = (u+a) = ω = ho.

Và întrebà ânsĕ quine-và: daqua din *avem* cu drept cuvênt se face *ammu*, tot assemenea din *aveţi* cată a facce *aţţi*. Întrebarea este logică: ânsĕ în regulele generali alle litteraturei la nici o limbă nu se îndoescu îndoitele consóne, pentru quŏ attunci se împătrescu. Aşà la helleni ζ, ξ, ψ = δς, κς, πς, nu se îndoescu; la latini *x* = *cs* nu se îndoiesce; aşà la noi ḑ, ş, ţ = ds, ss, ts nu se pot îndoì pentru quŏ se împătrescu, adicŏ *aţţintare* = *atstsintare*, *aţţi* = *atstsi*, *aş-şeḑare* = *asssseḑare* (*v*, iarŏşi nu se îndoiesce pentru quŏ è mai mult vocal'a *u* sau υ sau de quàt o consónă).

11. Fiitorul al doilea se scie quŏ se face din fiitorul verbului *fire* sau *a fi*, adicŏ din *voiu–fi*, *vei-fi*, *và-fi*, şi din participul passat, şi prin urmare *voiu–fi făcut*. Aquì nu è nici o greutate despre orthographiă, da-

www.dacoromanica.ro

qua s'a determinat typul fiitorului ântêiu. Avem ânsĕ a satisfacce quàte-va întrebări que ni s'au făcut de mai multe ori de bărbaţi pe quari îi stimăm.

Ne au întrebat unii, pentru que timpul aquest'a *voiu fi făcut*, que are un înţelles de trecut, să se numească de toţi grammaticii *fiitor*? Spre respuns ţicem quŏ grammatic'a nu se occupă de înţellesul vorbelor ci de form'a şi de rădĕcina lor. Înţellesul vorbelor este de dominiul dicţionarelor; şi raţionarea de dominiul logicei; grammatic'a se uită numai la formă; şi daqua ve de: *munte, munţi* cà *şérpe şerpi*, daqua vede: *paru pomu, pari pomi* ţice quŏ è de genere masculin, fără a cercetà daqua muntele şi parul è mascule sau nu; assemenea daqua vede scris: *verbi*, ţice quŏ è de genere masculin, şi daqua vede *verburi*, ţice quŏ este de genere neutru. Tot aşà quànd vede scris *lună, fereastră* etc. ţice quŏ è de genere feminin, fără a mai cercetà să scie daqua lună şi fereastră sunt femei sau nu, sau daqua dupŏ înţellesul logicu sunt neutre. Tot assemenea quànd vede expressia *voiu fi făcut*, vede o formă de fiitor în passiv, şi îi ţice fiitor al doilea: putea ânsĕ a'i ţicce şi fiitor în trecut, dupŏ cum ţioa de ieri este fiitóre pentru alaltá-ieri şi trecută pentru quea de a

www.dacoromanica.ro

stăți. Quànd vine ànsĕ logic'a sau judicata, vede quŏ *voiu fi făcut* nu se ia de un fiitor passiv, ci de un trecut activ.

12. Se scie quŏ condiționalul nostru modernu se face din auxilierul *avere* și din infinitiv, cum: *ai facce* și *faccere–ai, ați facce* și *faccere–ați*. Ânsĕ vorbele își au și elle începutul lor, historia lor cà și națiunile, cà și individele. Vorba *avere,* în historia ei a fost un timp quànd la indicativ present s'a ḑis *habeo;* alt timpu, quànd s'a ḑis *abbo;* apoi alt timpu quànd în Italia s'a ḑis *aggio* (sau póte quŏ aceste trei moduri să fi existat d'allăturea în aceiași timpi în Italia cà dialecte); venì mai la urmă un timpu quànd se ìmmuiò și *b* și *g,* și lepĕdànduse *a* se transformò în *o* lung și se ḑisse *ho.* Ajunse iar în alt locu (în França) unde se ḑisse *j'ai;* apoi alt timpu și alt locu la noi quànd din *abbo,* ìmmuind pe *b* s'a făcut *aio,* și apoi dupŏ idiom'a nóstră *aiu,* de unde a doa persónă tu *ai;* apoi din *aggio* rusticu făcènd *aggiu* și schimbànd pe *gi* în *ș* pentru asemĕnarea și facilitarea pronunțiațiunii ajunse *așu* și prin urmare *dormir'aggiu* rusticu devenì *dormir'așu;* venì apoi un timpu quànd *aiu, ai, așu, ai,* devenirŏ, nu sciu cum,

www.dacoromanica.ro

*amu, ai.** Aqueasta è historia şi prefacerile que sufferì verbul *avere* străbătènd atâţia seculi şi atâtea locuri.

Vorbiam ànsĕ de modul condiţional quare cà timpu este fiitor; şi fiind quŏ timpul fiitor arată o faptă que *are* a se facce, de aqueea în multe limbe şi mai vîrtos în quelle *romane*, fiitorul se face sau este compus de verbul *avere* şi din infinitiv sau din rădĕcin'a verbului que se conjugă: din *abbo* scurtat în *abo* sau în *bo* şi din *am–are* se face fiitorul latin *ama–bo* (am a amà), aşà se face şi *mone–bo* (am a însciinţà.**

Tot assemenea din *aggio* rusticu, se făcù fiiitorul quel mai anticu italian: *dormir-aggio* (am a dormì); şi mai în urmă din *ò ài à* se făcù fiitorul modernu *dormir–ò, dormir–ai, dormir–à.*

Tot assemenea din *j'ai, tu as, il a,*

---

* Daqua fiitorul se facce din verbul *avere*, aquesta face la indicativ present nu numai *habeo abbo*, şi prescurtat *bo*, şi apoi *ho* şi *ò;* Se vede quŏ a făcut din quea mai nàltă antichitate latină şi *am* cà şi *aggio* cà şi *aşu* în diverse diallecte alle Italiei antice sau Ausoniĕi; şi étŏ de unde deducem:
1º Pentru quŏ *a* imperfectul *ama–abam* se face din rădĕcina *ama* şi auxilierul *abam* (am).
2º Quŏ daqua *amo* face la fiitor *amabo*, şi *moneo mone–bo, lego* face *leg–am*, şi *audio audi–am* (am a auḑì).

** Tot aşà face, dupŏ cum se vĕḑù mai sus: *lego leg–am*, [am a cìti].

www.dacoromanica.ro

franţes se făcù fiitorul aquestei limbe : je *dormir–ai, tu dormir-as, il dormir–a,* — Tot aşà din *hei, has, ha,* portughes, se făcù fiitorul *vender–ei, vender–às, vender–à.*

Ètŏ formarea fiitorului în tóte limbele romane; şi tot aşà fu şi fiitorul quel mai anticu al limbei nóstre, adicŏ: *dormir'aşu, dormir–ai, dormir-ar',* iar nu *voiu dormì;* aqueastă formă de fiitor se întrudusse mult mai în urmă dupŏ imitaţia fiitorului grecu modernu que se serve cu auxiliarul θέλω (voiu). Am ţis şi altă dată quŏ limb'a nóstră prin traducţia cărţilor bisericesci şi prin regimul phanariot de mai mult de un secul 'şi a luat o speţie de educaţiŏ hellenă sau gréca, şi aqueast'a fu caus'a de avem astădi fiitorul, *vei vorbì* dupŏ θέλεις δμιλεῖ sau δμιλησει în locu de *ai a vorbì* sau *vorbir'ai.*

Ar' fi de dorit a se facce un tractat de historiă a limbei nóstre în modul aquesta; pentru quŏ historia limbei è quea mai adevĕrată historiă a naţionalităţii.

Nu quŏ dórŏ aşu voì să mĕ încercu a mai întórce acum anticul nostru fiitor, la locul lui, dându'i fonţia de condiţional, de şi condiţionalul este tot un fiitor, ci a căutat cu aqueastă occasiŏ să mĕ abat puţin în historia şi evenimentele lui.

Aşà aflaiu limb'a, aşà o lasu, în quà

www.dacoromanica.ro

pentru aqueast'a; şi cugetul meu aquì este de a arătà errorile în quari cadu scriitorii nostri în scrierea modului condiţional: *cântar'aşu dormir'aşu.* S'a ţis quŏ form'a sau typul primei persóne a verbilor este *u* şi a persónei a doa este *i*. Autorii nostri ânsĕ, cu quàt vor avé fumuri mai multe, cu atàta pe *aşu facce eu,* îl scriu mai înţestaţi: *aşi facce;* şi quei quari au auţit pe ici pe colo quŏ se află un chîrligel que se numesce apostrophu, împingu eruditţia Dumnealor pìno şi la a scrie: *a'şi facce eu.* A nu punne apostrophul unde se cuvine, póte să fiă un semnu de uitare; a'l punne ânsĕ şi unde nu se cuvine este o sarsailie curată.*

Insemnare.

Terminând articolul despre form'a verbilor, 'mi adduce à minte quŏ s'a uitat quevà despre passatul şi trecutul nedefinit. Ammu arătat şi altă dată şi se repetă şi acum dupŏ cum se scie de toţi quŏ aquest timpu este format din auxilierul *am, ai, a; ammu, aţi, au* şi din participiul passat: *am făcut, ai făcut, a făcut, ammu făcut, aţi făcut, au făcut.* Sunt mulţi que pretind

* Cu voica tutulor Monitorilor din lume.

www.dacoromanica.ro

a scrie singularul: *a făcut*, cà pe pluralul: *au făcut*, şi ne pot adduce a minte tutulor que scriem *a făcut* şi nu *au făcut*, typul limbei Biserícei. Avem dreptate a ne trimitte unii pe alţii acolo, quŏci acolo è typul quel mai regular. Nu se cuvine ànsĕ a uità quŏ nu este quel mai regular possibil. Limbele şi quelle mai cultivate, sunt priimitóre de o mai mare perfecţiŏ cu quàt mai vîrtos o limbă în faşçe. Tot que putem ţicce despre moşii nostri este quŏ au dat o educaţiŏ bună şi dréptă limbei nóstre, şi noi quari vrem s'o perfecţionăm să nu uităm educaţia que 'i au dat, şi să începem de unde au lăsat ei în ainte. Apoi quine îmi póte spunne quŏ moşii nostri ţicènd: *au făcut Dumneţeu* şi nu *a făcut*, nu cugetà să dea un verbu plural Divinităţii (pentru majestatea stylului) şi quellor alleşi ai sĕi pentru marea cuviinţă?* Daqua Francesii, Italienii şi alţii ţicu: *vous parlez, voi parlate*, sensul è singular şi form'a è pluralĕ, şi nici unui grămmăticu ni 'i a venit în minte să trécă pe *parlez* sau *parlate* drept a doa persónă singulară, ci au trecut'o tot d'auna drept plural, assemenea şi *au*, è curat plural în verbul auxiliar; şi daqua moşii nostri, imitarŏ póte manier'a mosaică de a

* Daqua nu este adicŏ un hebraismu

www.dacoromanica.ro

d'a verbì în plural pentru Divinitate, fiă încai aqueasta drept manieră prophetică sau de stylul divinu, precum avem manier'a de stylul etichetei a vorbì în plural; nu ânsĕ şi a transportà în grammatică pluralul cà typu de singular.

XVI.

Trecènd prin timpii şi modurile verbului, tractarŏm mai mult pentru quelle din prim'a conjugaţiŏ. Să venim acum şi la a doa şi la a treia.

1. Prim'a Persónă şi la aqueste conjugaţiuni are tot d'auna drept formă *u*, *dormu, dormimu, dormiamu, dormiiu, dormirŏmu, dormissemu, dormisserŏmu,* etc.

2º A doa persónă în general în aqueste doĕ conjugaţiuni în quei regulaţi verbi, fărŏ excepţiŏ are formă *i*, *dormi*, *dormiţi*, *dormîi*, *dormiaţi*, *dormişi dormirŏţi*, *dormissesi*, *dormisserŏţi;* imperativ *dormi*, *vedi*, *vedeţi.*

3º A treia persónă, ânsĕ în presentul indicativ singularul are drept formă *e* şi pluralul *u*: *ellu dórm-e, simt-e; ei dom-u, simt-u; ellu ved-e, tac-e*; *ei vĕdu, tac-u.* Aquì nu è cà la prim'a conjugaţiŏ: *ellu ară* şi *ei ară, ellu cântă* şi *ei cântă.* Cuvèntul

www.dacoromanica.ro

s'a arătat la quelle despre prim'a conjugaţiŏ.*

4º În a treia pensónă a imperativului şi subjunctivului form'a este *ă, ellu dórm-ă, qua să dórm-ă; ellu tac-ă, qua să tacă;* unde la prim'a conjugaţiŏ è vice-versa. Indicativul are *ă* şi imperativul şi subjunctivul are *e, ellu cân-tă* şi *qua să cânte.*

5º În a treia persónă a imperfectului verbilor în *ire* forma este *ià* şi a verbilor în *ere* este *ea,* cum: *dormire, dormià simţire, simţià; vedere, vedea; facere, făcea.* Aquì tare se abbat quei que scriu pe *vedea, tăcea,* imperfect *vedé, tăcé* cà pe infinitivul *a vedé a tăcé.* Şi iarŏ noĕ quât pentru infinitiv cată să ne servéscă de typu idiom'a fraţilor Moldoveni, *a vedé, a tăcé;* iar nu *a vedea, a tăcea.* Dela *arare,* lepĕdând *re* rĕmâne *a arà;* dela *dormi-re—re = dormì;* dela *facc-ere—re facce;* prin urmare şi dela *ved-ere—re = vedé,* iar nu *vedea,* quŏci nu è *vedea-re.* Daqua dar infinitivul *vedé* are drept typu *é,* cată să ne

---

* Laud-o, laud-as, laud-at
— — laud-ant
leg-o, leg-is, leg-it
— — leg-unt
audi-o, aud-is, aud-it
— — aud-iunt.

www.dacoromanica.ro

addu cem à minte quŏ a treia persónă a imperfectului are form'a *a* şi cată să scriem pe imperfect *vedea.*

6º Verbii que au în materiă consónenele limbali *l, n, r,* que se immóie în *i,* îşi conservă materia de şi schimbată în *i,* şi aquì cată să distingem pe *ie* din *e*: *pun-nere, pun-e, pui-e* è rĕu de se va scrie *pu-e; săr-ire, sar-e, sai-e,* è rĕu de se va scrie *sa-e*; *molle, immoll-ere, îmmui-ere, îmmói-e,* è rĕu de se va scrie *îmmó-e.* Assemenea *ven-ire, vin-e, să vii-e,* è cu atàt mai rĕu să se scrie *vi-e,* cu quàt quŏ se confundă cu adjectivul *viu, viă,* que se pronunţă în general *vie.* La o scriere distinctivă, quare să nu se contraḑică cu definiţia orthographiei, aqueste omonyme dupŏ părerea mea s'ar cuvenì a fi scrise aşà:

viie de viţă
viă feminin dela viu
viiă = vinä imperativul lui venire

Assemenea şi din *ţin-ere, ţin-ă, ţii-ă,* şi ótŏ distincţia între:

ţie pronume
ţiiă imperativul lui ţinere.

Assemenea *mân-are, mân-ă, mâi-ă; mân-ere, remân-ere, remân-ă, remâi-ă,* şi nici de cum *remâe.* Assemenea *vollere,*

www.dacoromanica.ro

volire, vo-ire, voi-esce, şi nici de cum *vo-esce,* etc.*

7° Participiul present conservă în form'a sa vocal'a infinitivului său: *ar–are,*

---

* Materia nu se perde în natură ci numai se preface, dice în adevĕr sciinţ'a; ia întrebaţi ânsĕ şi pe DD. aqueia din autorii epochei nóstre que sunt plini de idei şi de sciinţe, şi quari precum scamotă tot que le cade în mână, assemenea scamotă şi litterele, facu, să'ţi péră din ochi *l, n, r;* să'ţi péră consónele în compunere dela prepositiuni, şi fel de fel de *marafeturi.* De quăte ori vĕdu atâta procopsélă multă, atâtea speçialităţi fără buchi, 'mi adducu à minte de excellentul personagiu din Don Pascale şi mĕ face a popularisà laudele minunatului omu que singur ţşi cântă cântecul:

Con un gran'e nulla piu
Vol' girando'n giu e'n su.
O celeberimo!
Celebratissimo!
Arcillustrissimo!
Litteratissimo
Poeta simile,
Gran matematico,
Istoriografo
Sommo geografo, etc. etc. etc.

Cum am dicce pe românie:
C'un ban în pungă şi alt nimicu
Îţi străbat lumea cà un voinicu.
O bravo mie!
Sciinţă viă!
Sunt o minune
Que nu se spune:
Faimos faimissimu
Archillustrissimu
Litteratissimu;
Poet qu' aquela!
'Nalt mathematicu
Îndemânaticu

www.dacoromanica.ro

ar-ându; dorm-ire, dorm-indu; ţin-ere, ţin-êndu; ard-ere, arḑ-êndu.

Étŏ form'a timpilor:

ar-are	dorm-ire	înţelleg-ere	urr-îre
ar-amu	dorm-iamu	înţelleg-eam	
ar-à	dorm-ià	înţelleg-eà	
ar-aiu	dorm-iiu	înţelles-eiu	urr-îiu
ar-assem	dorm-issem	înţelles-essem	urr-îssem
ar-atu	dorm-itu	înţell-esu	urr-îtu
ar-àndu	dorm-indu	înţelleg-ènd	urr-înd

XVII.

S'a vĕḑut quŏ vocalile nóstre sunt pure, confuse şi nasali. S'a vĕḑut assemenea

---

Suprem geògraphu,
Istoriògraphu,
Mineralogicu,
Illustru logicu,
Fain mechanicu,
Sublim botanicu,
Opticu şi physicu,
Baş-metaphysicu!
Bun theologu,
Bun astronom,
Bun geologu
Bun agronom
Excellentissim
Pre moralissim,
Sunt o minune
Que nu se spune....
O bravo mie!
Sciinţa via!
C'nn ban în pungă şi alt nimicu!!

Adicŏ cum ammu ḑicce fără a sci nici *buchile.*

www.dacoromanica.ro

quŏ nu putem a ne servì numai cu un ъ que vine din ă şi quŏ suntem nevoiţi a allergà şi la *ĕ* cà la *mĕ, vĕ, tĕu, sĕu;* cà la *vorbăscu* mold. *vorbescu.* Quine ar' fi quare pe *lŏcuire* să'l scrie *lăcuire* sau *lĕcuire,* şi nu *locuire?* quine pe *rŏtund* îl va scrie *rătundu, rĕtundu* şi nu *rotundu?* Prin urmare mai avem şi alt ъ que este ŏ confusu. Cu dênsul ne-ammu servit a dà form'a perfectului şi perfectului-anterior: *cântò, arò; cântarŏm, ararŏm; cântarŏ, ararŏ; cântasserŏm, arasserŏm; cântasserŏ, arasserŏ; vorbirŏm vorbirŏ, vorbisserŏm vorbisserŏ.* — Ammu ḑis iarŏ quŏ facilitatea stă nu în confusiŏ sau în puçin, ci în a se punne typi raţionabili şi note characteristice spre a se distinge quàt se và puté un objet de altul spre a'l cunósce. 'Mi adducu à minte de methodul quel greu cu quare se învĕţà limb'a hellenă, quàt ar' fi fost à nevoie a distinge un copil prin judecat'a sa numai quea nematură un adjectiv dintr' un adverb καλὸς din καλῶς şi numai quŏci avea una din alta óre-quare distincţiŏ, nu pentru urechiă ci pentru ochi, copii învĕţà şi ênsuşi prin greutăţile scholastici smului şi cunoscea o parte de cuvênt din alta, unde adi în limb'a nóstră, esu elevi din schóle dupŏ un studiu continuu de opt şi ḑece anni şi nu conoscu adjectivii que

www.dacoromanica.ro

au în sine proprietatea de a fi şi adverbi, cum *om drept* şi *scrie drept; mĕru dulce* şi *cântă dulce;* şi aquì nu strică nici methodul din ḑioa de astăḑi, nici professorii, ci numai pentru quŏ nu se facilită scrierea prin note characteristice. Quànd s'ar' învoì grămmaticii a dà óre-quare note characteristice şi la assemenea vorbe que se asséměnă la pronunţiŏ, attunci s'ar facilità şi mai mult învĕţătur'a grammaticei,; cum, spre exemplu, a se scrie adjectivii cu fireasc'a lor formă *u* quare se şi aude dupŏ que iau articol: *frumos, frumosul; drept, dreptul* etc. şi quànd devin adverbi să nu aibă form'a de adjectivi *u:* scrie *frumos, drept;* sau alt-fel cum s'ar' aflà mai raţionabil. Ânsĕ de nu se và puté aqueasta, sau de nu se và facce o învoire assemenea, încai să nu lăssăm facilităţile que de sine limb'a ni le presintă prin pronunţia sa. Vĕḑurŏm quŏ *u, ă, e, i* sunt forme de substantivi, verbi, participiuri; adicŏ de părţi de cuvênt declinabili sau variabili. Să stăm aquì cu aqueste vocali şi pentru părţile nevariabili, adicŏ pentru prepositiuni, adverbi şi conjugativi, unde va fi o formă de ъ să fiă representată prin *ŏ,* cum *pînŏ, dupŏ, fărŏ, lângŏ, âncŏ* (dupŏ typul lui *colo*) *ânsŏ, quŏ, quŏci, daquŏ, sŏ, adicŏ*, etc. Eu unul pînŏ acum nu le-

www.dacoromanica.ro

ammu scris pe tóte cu ŏ cà: *ânsĕ, daqua, să,* pentru alte cuvinte şi pentru quŏ quei din aintea nóstră şi alţii din contimporani nu se învoiescu a le scrie pe tóte cu ŏ. De se vor' învoì ànsĕ, ar' fi fórte de dorit quŏ cu o regulă s'ar' facilità scrierea tutulor invaria'bililor şi originea s'ar conservà póte mai bine

(Idem 1848 Febr. 2)

XVII.

1º S'a arătat quŏ orthographia din natur'a ei, s'a împărţit în trei părţi: una que tractă despre form'a vorbelor, alta despre materia lor, şi a treia despre puntuaţiŏ.

2º Daqua nu voiu fi uitat quevà, mi se pare quŏ am trecut mai prin tóte formele, şi partea d'àntêiu se póte considerà cà terminată. Quelle que s'au ḑis într'ènsa nu credu să fiă Romàn quare să pótă a se abatte dintr'ènsele fărŏ a'şi tragge assupră'şi numirea de necunoscĕtor de limbă, de grammatic'a limbei salle. Sûnt nisce typi queruţi de originea limbei, de raţia sănĕtótă şi consacraţi de atâţia seculi de toţi quàţi au scris aqueastă limbă cà instructori, cà autori, cà traducĕtori. Despre partea aqueasta nu potu nici de cum fi mai multe opiniuni. Una è

www.dacoromanica.ro

quea adevĕrată şi quelle lalte nu se potu numì opiniuni, ci rătăciri.

3º În a doa parte ànsĕ potu eşì mai multe părĕri, dupŏ cum au eşit, şi potu a se arătà atàtea şi atàtea systeme de bărbaţi assemenea de stimabili, unul cà şi altul pentru cuvintele que vor' avé. Se înţellege ànsĕ quŏ innoranţa şi capriçele nu potu intrà în rèndul systemelor. Noi aquì vorbim de quei que au cugetat serios assupra aquestui objet, au plecat dela nisce principe, au studiat, au cercat, au comparat, şi au cercetat limb'a de tóte părţile. Doĕ părĕri sunt mai eminente în quàt pentru queea que se attinge de drépta scriere sau representare a materiei vorbelor. Una quere qua materia să se represente cum s'a mai representat şi cum a fost ea quànd a fost clasică, iar nu cum s'a degenerat din secol în secol, din provinçialismu în provinçialismu, din innoranţă în innoranţă, pînŏ quànd limb'a devenì un gergu (jargon) gìscănăriă. Qucea-laltă părere que assemenea meritĕ de a fi luată în consideraţiŏ, quere qua rădĕcin'a sau materia vorbelor să fiă representată astfel cum o quere pronunţiaţia. Una are de base curăţia limbei şi readducerea'i la principul, la originea ei, şi alta are de base natur'a que nasce limbele, şi art'a apoi le representă aşà cum

www.dacoromanica.ro

le-a făcut natur'a. Una adduce în ainte un luxu de erudiţiŏ, şi alta simplitatea şi prin urmare facilitatea. Ânsĕ amêndoĕ părerile, daqua vin din parte de bărbaţi que sciu que este *ideea,* şi quŏ ea este eternă, que sciu quŏ vorbele scrise sunt imagini alle ideilor, şi quŏ aqueste imagini se representă prin queea que ammu ţis quŏ se numesce materiă; amêndoĕ părerile ţicu, cată să viiă a se unì într'aqueasta: quŏ cum se va determinà o dată a se representà o ideă, cată aquelle littere să rĕmâiă neschimbate cà un symbol neschimbat al ideei, şi quŏ, daqua limb'a ne facilită la aqueasta, îi facem quel mai mare rĕu de nu'i vommu dà que este al ei. Ori-cum se và determinà o dată symbolul, sau dupŏ origine sau dupŏ pronunçiaţiŏ, să rĕmàiă neschimbat dupŏ cum ideea è neschimbată, şi să n'aibă alte prefaceri de quàt în formă que arată generi, numeri, casuri, moduri, timpi, persóne. Ori-quine se învoiesce la aquest principu recunósce adevĕrul scrierii, missiunea ei, şi se onóră pe sine onorând raţia umană. Aşà luânduse o dată drept principu qua symbolul să rĕmàiă neschimbat, attunci nu mai pot să fiă doĕ păreri, pentru quŏ amêndoĕ se topescu într' una, sau, şi de nu devin una, differinţ'a è pré micà. Să luăm, spre exemplu, quàte-và vorbe şi să punem doi

www.dacoromanica.ro

inşi unul din quei que au de base originea şi altul din quei que au de base pronunţiaţia, şi cu tóte aquestea, în puntul quŏ vorbele sunt imagini alle ideilor, sunt învoiţi.

Să luăm vorbele: мzр-ŭ, нѫмzр-ŭ, пzр-ŭ, ,оroфzт-ŭ, etc.

Quel que se ia dupŏ pronunţiaţiŏ scriind:

măr-u număr-u păr-u logofăt-u
mer-i numer-i per-i logofeţ-i

và vedé quŏ îşi contraḑice principului que a luat să nu schimbe symbolul quând ideea è tot aquea la plural. Bine, a schimbat pe *u* în *i* qua să facă pluralul din singular, ànsĕ symbolul cătà să'l lasse în pace; và fi darŏ nevoit a scrie sau:

măr-u număr-u păr-u logofăt-u
măr-i număr-i păr-i logofăţ-i

quare firesce quŏ îi va desplăcé, sau:

mĕr-u numĕr-u pĕr-u logofĕt-u
mer-i numer-i per-i logofeţ-i

quare îi va plăcé mai bine, daqua và să se ţiiă de principiu.

Ànsĕ aqueasta quere şi quel quare allérgă la origine, şi fărŏ să fi cugetat quŏ norma Romànului la substantivi şi adjectivi è pluralul, nu voià să aibă altă normă de quàt latinitatea: étŏ dar quŏ se învoirŏ amĕndoĕ părerile.

4° Vine iarŏ quel quare se ţine tot

www.dacoromanica.ro

dupŏ origine şi ia vorbele: вѫнъ, тѫнърŏ . ѥстмѫнтŏ, жѕрѣмѫнтŏ . . . şi le representă dupŏ origine:

vèn-ă tènĕr-u vestmènt-u jurămènt-u

confruntàndu-le ânsĕ cu pluralul şi scriind:

vèn-ă tènĕr-u vestmènt-u jurămènt-u

vin-e tiner-i vestmint-e jurămint-e

vede quŏ a schimbat symbolul, îşi contrazice principului, şi prin urmare sau và scrie:

vèn-ă tènĕr-u vestmènt-u jurămènt-u

ven-e tener-i vestment-e jurăment-e

quare îl va facce să véḑă quŏ acum nu mai è aqueastă limbă que o numim română, dar nici latină, nici italiană; sau va scrie:

vîn-ă tînĕr-u vestmînt-u jurămînt-u

vin-e tiner-i vestmint-e jurămint-e

quare îl va facce să véḑă quŏ nu mai observă originea, ci natur'a limbei ast-fel cum a devenit din dialectu a se face o altă limbă.

Daqua în exemplele d'àntèiu quel cu pronunţiaţia và adoptà şi pe *ĕ* în locu de ъ la assemenea împregiurări, şi và voì să ia pluralul de normă, şi daqua în exemplele quelle d'al doilea quel cu originea và prefacce pe *e* în *i* dupŏ cum 'l-a prefăcut limb'a, şi nu se mai uită la origine, ci và luà pluralul drept normă, attunci étŏ amĕndoĕ părerile într' una, şi étŏ din doĕ opiniuni stabili, contrarii, ânsĕ plecànd dela aquellaşi principu de a nu se prefacce symbolul ideii,

www.dacoromanica.ro

étŏ quŏ ese o theoriă, şi dintr' ênsa o regulă pe natur'a limbei şi facile pentru tot Românul.

Iar daqua amêndoĕ opiniunile se învoiescu în principul de unde plécă, şi apoi venind una şi alta la plural, se vede nevoită una de a se lăssà de pronunţiaţiŏ de a'i fi călleŭdă, şi alta de a lăssà derivaţia, şi cu tóte aquestea se întórce iar la alle salle ţiind una, attunci iatŏ cerbicia. Aquì nu è innorantă, nu è sarsailie, quŏci amêndoĕ opiniunile sunt de errudiţi; è ânsĕ curat cerbiciă d'a prefferì mai bine a'şi contraḑicce de quàt a schimbà quevà din aqueea que a ḑis o dată. Nu è iar nici character, quŏci characterul stă întru a fi quine-và constant în adevĕr, în principiul de a nu'şi contraḑicce. E curat un germine de despotismu, de virtute de tyrannu. Un assemenea omu quând ar avé putere, ar' ţinne în mànă o vérgă de ferru.

5º Să ḑicem ânsĕ quŏ s'au învoit amêndoi şi au lăssat şi unul pronunţiaţia şi altul derivaţia şi au luat de normă pluralul, quŏci ellu este mai nestricat. Que va facce acum o dată quel cu pronunţiaţia quând se va vedé de doĕ ori legat, ântêiu cu a nu schimbà symbolul şi al doilea cu a luà de normă pluralul? Que va facce în aintea unor vorbe cà quelle următóre que surrìd aşà de plăcut doritorului de clasicitate?

www.dacoromanica.ro

Spre exemplu să se presente vorbele: панъ, вапъ, гръш, фрш etc.... ellu va scrie:

pan-ă var-ă grà-u frà-u
pen-e ver-e grà-ne frà-ne

şi và vedé quŏ iar ese din principu, iar schimbă symbolul: attunci vine quel cu classicitatea şi ḑice, cu scriu:

pén-ă vér-ă gràn-u frèn-u
pen e ver-e gràn-e frèn-e

şi sunt consequent, nu ìmi calcu nici cuvèntul que 'mi am dat, nici tractatul que am încheiat: symbolul è întregu, şi de normă am pluralul; şi quine và voì pronunţe: пенъ sau панъ sau пеанъ, mie tot una ìmi face; de và ḑicce пеанъ aşà ḑicu Transylvanii şi alţii, şi aqueia àncŏ sunt Romàni; de va ḑice пенъ, àncŏ nu è rĕu, quŏci la plural toţi Romànii ḑicu пене. De và ḑice панъ ìşi tine omul idiom'a pămèntului sĕu de nascere, să nu scrie ânsĕ *pană* qu' apoi nu se ţine de cuvènt scriind limb'a; (cà dialectu îi è iertat în poesiă spre a rimà spre exemplu *pană* cu *Romană*). De và ḑice iarŏ грънъ nu è nici un pĕcat, quŏci tot îl înţellegu quei que îl audu, şi quŏci toţi Romànii ḑicu gràne; de va ḑice грш, îşi ţine idiom'a, ìmmuind pe *n*, ânsĕ să'l ìmmóie iar nu să'l scamote, quŏ marafetul nu è aşà mare: sunt alţii quari sciu şi mai mari marafeturi, îţi scamotédă cu milliónele qu'ŏt nici nu pricepi,

www.dacoromanica.ro

şi tot nu ne mirăm, dar să ne speriăm noi quŏci ne-a scamotat un biet de *n* şi în locu să ne scrie *grân–u* ne scrie *grâu!* face cu adevĕrat un fel de marafet; ànsĕ apoi quànd la plural esc *grâne*, face fiasco, pate ruşine.

6. Se mai înfăţişédă iarŏ alte vorbe cà quelle următóre: КАЛ, ВАЛЕ, АЧЕЛ, ВІЦЕЛ şi le scrie:

cal-u, val-e, acel-u, viţel-u
ca i vă-i, ace-i. viţe-i

étŏ iar nevoica. — Vine iar quel cu clasicitatea şi ţice; eu sciu quŏ doi *ll* urmaţi de *i* se îmmóie la plural, şi dumneata ţicènd *cai*, n'ai făcut de quàt să îmmoi cà françesul vorba *tailleur*; prin urmare eu avènd de normă tot pluralul que 'mi arată quŏ sunt doi *ll* mi'ţi scriu:

call-u vall-e acell-u viţell-u
call-i văll-i acell-i viţell-i

şi'mi è bine: nu mĕ abat nici din principe nici din pronunţiaţiŏ, quŏci *vălli* nu se pronunţă ВЪЛЇ ci ВЪЇ cà şi *famille* şi altele pe françosie; eu 'ţi ammu lăssat o bunĕtà de *tĕneru* şi ţi 'l am scris în dialectu *tinĕru* fiind quŏ face la plural *tineri*, şi dumneata nu vei să mai eşi la ómeni şi să scrii pe *valle vălli?* să scrii adicŏ cum pronunţi?

Quel quare scie carte scie quŏ doi *ll* urmat de *i*, la plural sunt îmmuiaţi, scie quŏ aquei doi *ll* representă o pronunţiaţiŏ u-

www.dacoromanica.ro

medă de tot, şi scriind *vălli* pronunţă *văi;* iar quel quare nu scie carte, dă înainte şi 'ţi pronunţă *vali* fără nici o temere; ba âncă de nu va sci nici de cum nici să cunóscă litterele, îţi ia cartea şi cu capul în jos, şi aquei doi *ll,* i se par' doc ciomage.

7° Eată dar la que resultat ne adduce aquestă analyse: qua la tot substantivul şi adjectivul, pluralul să ne fiă de normă, de conducĕtor cum să determinăm materia sau symbolul singularului, şi attunci avem drépta scriere sau orthographiă, în quare nimicu nu presidă de quât natur'a limbei, adevĕrul ei după quare o vă puté cunósce tot Românul fără a mai avé nevoie de a sci mai 'nainte alte limbe.

8° Se mai presentă iară alte vorbe cà: рондѫреа, порѫмбеа, шеа, еа, şi scriindu-le, comparându-le cu pluralul, ese:

rondure-a porumbe-a şe-a, e-a
rondurel-e porumbel-e şel-e, el-e

Aquì quel cu clasicitatea ţice: îmmuierea è semnu de doi *ll* şi prin urmare scrie după principele salle luând pluralul drept normă.

rondurell-ă porumbell-ă şell-ă ell-ă
rondurell-e porumbell-e şell-e ell-e.

În aqueste trei punturi de a scrie *grânu, grâne*; *valle, vălli*; *ellă, elle*... póte să ésă o neînvoire óre-quare între quel que se ţine

www.dacoromanica.ro

de origine şi clasicitate şi între quel que se ţine de pronunţiaţiŭ. Quel cu pronunţiaţia póte dice: «Mĕ învoiescu qua symbolurile să nu se schimbe, mĕ învoiescu şi vĕḑu quŏ pluralul ne este de normă qua să nu schimbăm symbolurile; ânsĕ am auḑit iarŏ: *quŏ nici o regulă fărŏ excepţiuni* şi potu şi Românii cu o limbă aşà de regulată, şi atàt de consequentĕ să facă aquì o excepţiŭ, şi prin urmare voiu scrie cum pronunţu *grâu, grâne; valle, văi; ea, elle; stea, stelle,* etc. Mĕ mulţumescu de aqueastă descoperire quŏ pluralul îmi arată clasicitatea, şi pluralul îl voiu scrie nestricat; în aqueste trei împregiurări ânsĕ queru o excepţiŭ, quŏci îmi vine mai commod şi la scris şi la pronunţiaţiŭ». Aquì se despart amândoi. Unul scrie într'un modu şi altul în altul, şi daqua sunt ómeni de omenie îşi respectă unul altuia fortele sau debilitatea, pinŏ quànd făcèndu-se erudiţia mai populară, modul quare va predominà, aquella và fi priimit drept typu. Differinţ'a ânsŏ è la puţine vorbe; nevoiea a fost să se învoiască la quelle-lalte punturi de sus.

Dela aquellaşi principu plecând amèndoĕ opiniunile, amêndoi aquesti consciinţioşi scriitori, de a nu schimbà materia vorbei que formă symbolul ideei, furŏ nevoiţi a recunósce conventia următóre:

www.dacoromanica.ro

I. *ó* să fiă egal cu *oa*; *é* egal cu *ea*, si prin urmare:

domnitor virtuos-u drept-u alles-u
domnitór-e virtuós-ă drépt-ă allés-ă
(domnitoar-e) (virtuoas-ă) (dreapt-ă) (alleas-ă)

II. *ce ci* să fiă egal cu ⱍⱑ ⱍi, ge gi egal cu ⱏⱑ ⱏi, sce sci cu ⱎⱑ ⱎi, ʒ egal cu z, ş egal cu ш şi ţ egal cu ц.

mic-u lung-u românesc-u blând-u virtuos-u avut-u
mic-i lung-i românesc-i blânʒ-i virtuoş-i avuţ-i
mic-e lung-e românesc-e

Aqueste vorbe, şi altele cà aquestea scriindu-se cu buchile *slavone*, sau şi cu quelle *romane*, suppuse la altă convenţiŏ dupŏ capriçiu, dupŏ limba que conósce fiă-quare, vede quinevà quŏ ìndatá se schimbă materia din preună cu form'a, se schimbă symbolul; spre exemplu:

ⱍiĸ–ŏ ⱁⱐⱀг–гŏ ⱃⱁⱍⱌⱀⱑс–кŏ ⱐірⱅⱐос–ŏ ⱃⱁⱌⱀд–ŏ
ⱍiч–ĭ ⱁⱐⱀц–i ⱃⱁⱍⱌⱀⱑш–i ⱐірⱅⱐош–ĭ ⱃⱁⱌⱀʒ–ĭ
ⱁⱐⱐⱅ–ŏ
ⱁⱐⱐц–ĭ

şi iarŏ

miĸ-u lung-u românesc-u virtuos-u avut-u
mic-i lundj-i românesţ-i virtuoch-i avutz-i
mic-e lundj-e românesht-i virtuosh-i avuz-i.

Nu è altă convenţiŏ quare ne póte ìmpăcà pe toţi de quât prescrierea raţiunii, neabatterea dela nisce principe drepte, natur'a limbei que toţi o vorbim în aquellaşi

www.dacoromanica.ro

modu. Ast-fel nici o dată quel quare a învĕţat françosesce nu se va luà dupŏ quel que a învĕţat nemţesce sau altă limbă; unul và ḑicce quŏ ш este *ch*, altul quŏ è *sh;* altul quŏ ч este *z*, altul *tz*, altul *ts*, altul *c;* unul quŏ щ este *cht*, altul *sht*, altul *st*, etc. plecànd ànsĕ dela principul general şi logicu, şi luànd numai limb'a de conducĕtor, şi luându-se numai dupŏ dènsa, se scrie:

broasc-ă gîsc-ă
broasc-e gîsc-e

şi étŏ unirea; numai adevĕrul împacă ómenii; şi de nu và fi nici aquesta adevĕrul, fiţi siguri quŏ nici aquì nu va fi învoire.

[Idem 1848, Fevruariu 9.]

XVIII.

1º Quea mai mare greutate în orthographiă sau drépt'a representaţiŏ a materici vorbelor stă în vocalile confuse spre a le cunósce curat'a lor pronunţiaţiŏ; quàt pentru substantivi şi adjectivi vĕḑurŏm quŏ putem avé de normă pluralul, quare ne îndreptéḑă pe un drum atàt de a cunósce litterele prin quare să representăm pe ы, з, ц, ш, щ; quît şi de a vedé îmmuierea lui *l*, *n*, *r* şi a recunósce un *é* şi *ó* lungi egali cu *ea* şi *oa*.

2º Să păşim şi la verbi cu aquellaşi

www.dacoromanica.ro

methodu analyticu, şi să punem assemenea doi stabilitori de orthographiă română de opiniuni defferenţi: unul que are de normă latinitatea şi altul quare avênd mai ântêiu de normă pronunţiaţia, acum nu mai và să aibă alt conducĕtor de quàt limb'a. Să le punem în ainte verbii următori:

лъ8дарє аппърарє тъчєрє аппъсарє
пръдарє лєгънарє ѧнкъпєрє ѧнвъцарє

În toţi verbii aquestia se vede quâte un ъ, şi quel que nu voiesce să se ţiiă dupŏ derivaţiŏ, de va representà pe aquel ъ, numai cu *ă* sau numai cu *ĕ*, va vedé în multe împregiurări quŏ se abatte din principul luat, preface materia vorbei, mai vîrtos de và voì să compare infinitivul cu a doa persónă a presentelui indicativ, unde se clarifică vocal'a confusă, ci şi în pluralul substantivilor şi adjectivilor. Aşà de và scrie lĕudare, lauḑ-i, va vedé quŏ îşi contraḑice; le và aşeḑà darŏ în modul următor:

lauḑ-i apper-i tac-i appeş-i praḑ-i
lăud-are appĕr-are tăcer-e appĕs-are prăd-are
legen-i încap-i înveţ-i
legĕn-are încăp-ere învĕţ-are

Ânsĕ aquest fel scrie şi quel que ia de base derivaţia, şi daqua Românul è Romàn, pe ori que calle và appucà tot acolo vine. Attunci vommu ìncetà sau ne vommu

www.dacoromanica.ro

disperà de a ne mai învoì întru aqueea que se attinge despre limb'a nóstră, şi prin urmare despre originea nóstră quând vommu perde limb'a; iar pînŏ quând există ea, pînŏ attunci, suntem fraţi şi toţi avem aqueeaşi causă a susţinne, şi toţi avem aquellaşi interes şi aquellaşi drept de a aflà adevĕrul. Credeţi-mĕ quŏ chiar în disputele nóstre nu è alt queva de quàt un prelud al învoirii, quŏci ori de unde vommu plecà, pe ori-que drumuri vommu străbatte, tot acolo venim, adicŏ tot Români ne întèlnim façă în façă. Să luăm şi alţi verbi que îmi mai venirŏ în minte:

ckzhape	ckzdepe	adzoyipe	adzpape
fztape	lehzdape	ahwzlape	tziepe
cemzhape	cztŏpape	ahczpyinape	ahkzpkape

Aquestea scriindu-le în modul de sus, singure ne arată vocal'a confusă que este.

scad-i	scap-i	adaog-i	adap-i	tall-i (tai)
scăd-ere	scăp-are	adăog-ire	adăp-are	tăll-iare (tăiere)
feţ-i	lepeḑ-i	înşell-i	semen-i	
fĕţ-are	lepĕd-are	înşell-are	semĕn-are*	
satur-i	însarcin-i	încarc-i		
săţur-are	însărcin-are	încărc-are		

* Aquì, quel cu derivaţia scrie seminare; ânsĕ quel que are de conducĕtor limb'a ḑice: s'a vorbit o dată quŏ *i* latin se face *e* la noi, cà la *rădĕcină, sănĕtate, degitu, semeni, semĕnare*; şi vice versa, *bine, timpu, credinţă* etc.

www.dacoromanica.ro

Insemnare.

Aqueastă theoriă se applică numai la verbii de prim'a şi atreia conjugaţiŏ, adicŏ la quei în *are* şi *ere*. La quei ânsĕ de a doa, adicŏ la quei în *ire*, vocalile confuse rĕmân tot confuse. Minunat lucru! şi vorbele se stricŏ sau se ammelioră, cà şi ómenii dupŏ ammesticul que au, dupŏ educaţia que iau, dupŏ cercurile în quari se află. Romànii au fost în tot d'auna hospitaliari, au priimit şi pe străini şi vorbele lor; ânsĕ par' quŏ au avut ei un instinct, par' quŏ ar' fi avut vre o temere sau prevedere; par' quŏ ar' fi dis: bine, vorbe străine, viiă sănctóse; ânsĕ să le destinăm un locu, să scim şi noi unde stau, şi ia să le punem iar' printre alle nóstre qua să le fiă de normă cum să se pórte, que legi să observe, adicŏ cum să se conjuge. Aşà condamnarŏ pe bieţii verbi de a doa conjugaţiŏ să le fiă de conducĕtori; şi tótă conjugaţia a doa o destinarŏ cà un fel de quartier sau mahalà a verbilor străini; cà un fel de Sărindar, cà un fel de Balamuc.

De a fost vorb'a de *tagă*, *кezaş*, *gond*, *poruncă* şi altele unguresci; aide în mahalaoa străinilor: *tăgăduire*, *făgăduire*, *chiezăşuire* sau *chiezăşluire*, *gôndire*, *poruncire*, etc.

De a fost vorbă de *amanet*, de *hareciu*,

www.dacoromanica.ro

teslim, inglingé; aide *ire!* în mahalaoa străinilor; *amanetarisire, harecilandisire, teslimatisire, inglindisire, buiurdisire, murdarisire,* etc. De a fost vorb'a de verbi grecesci fanarioţi, *ire!* aide în mahalaoa străinilor: *catadecsire, heretisire, paraponisire, stenahorisire plictisire, provlimarisire,* etc.

De a fost vorb'a să'şi facă fiă-quare provinţiă gîscănăria sau jargonul său, aide şi gîscănăriei fă'i un semnu *ire!* şi trimite-o la balamucul quellor însemnate: *recommandarisire* sau *recommăndăluire* sau *recommăndăruire, reiusarisire anniuiarisire, publicarisire* sau *publicuire,* etc.

De a fost vorb'a de ГА, de ЧІСАѢ de ЧІНСТЕ, de СЛАВѢ, şi altele, aide, punc-le şi Dumnealor semnul *ire* (quare va să dică a se ducce), aide, plici!, *iï!* şi dumnealor la Balamucu:

Prin urmare bieţii verbi adevĕraţi romàni cà *simţire, audire, vorbire, perire, dormire* şi alţii, de şi servirŏ de regulă la atàtea *lighióne* de tot felul, a se conjugà dupŏ dènsele; ànsĕ îşi quam perdurŏ şi ei cumpĕtul, în quàt daqua au quàte o vocale confusă, numai aqueia potu să'ţi-o arate que este, quàţi au scăpat de finalul barbar al presentului indicativ: ЕСКѢ, ЕЩЇ, ЕЩЕ.

Spre exemplu *păţire* de'l vei terminà în

www.dacoromanica.ro

escu: ѫческѫ, пѫцеѫї, nu mai scii que è ѣ; iar de'l vei terminà numai în *u* îndată veḑi: *paţ–i, păţire.* — La ѧнтѣpipe ѧнтѣpeск, ѧнтѣpeѫї, stă ѣ tenace, nu va să'ţi spuie que este; iar de vei lepĕdà pe *escu* şi vei face *întar–i,* étŏ *întărire.* — Assemenea şi la ѧнвѣлipe, ѧнвѣлeскѫ, ѧнвѣлeѫї; iar devei face înveli, scii să scrii şi *învĕlire.* Tot aquest verb ѧнвѣлipe de va trecce le adevĕrat'a lui conjugaţiŏ şi se và terminà în *are,* îndată veḑi quŏ acolo îşi vine în firea sa, quŏci se face dela primul întèmpin *învelare.*

Quàt è de înţellĕptă natur'a! Quine făcù pe Romàni să puiă toţi verbii străini drept la miḑlocu între prim'a şi a treia conjugaţiŏ, adicŏ în a doa? Par' qu' ar' fi ḑis: să'i punem acolo să fiă veghiaţi de amêndoĕ părţile; să'i punem acolo unde verbii quei romàni să le fiă de regule cum să se pórte, cum să se conjuge, pe de o parte, şi pe de alta fiind la aquea conjugaţiŏ mai puçini verbi, şi de se va întèmplà să se strice, se strică încai mai puçini; să'i punem acolo unde nota characteristică să le fiă: *ire* adicŏ aide, unde să'i însemnăm cu semnul de venetici, şi de unde ori-quànd và luà Romànul biciul în mànă şi và strigà *ii,* îndată să'şi ia catrafusele şi s'o plece, respàndindu-se cà puii de poturnichiă fiă-quare

www.dacoromanica.ro

de pe unde a venit. — Ânsĕ aquesti verbi, fiind puşi la mi̯llocu, contactul, vecinătatea îi făcù a trecce quàte unul doi şi prin drépta şi prin stàng'a, adicŏ pe la prim'a şi a treia conjugaţiŏ, şi asta è caus'a quŏ se vĕdu quàţi-và ici şi colo din verbii străini şi prin conjugaţiunile române neammestecate. Asta è pré firesce şi între ómeni şi între animale şi între minerale, şi o spusseiu şi aqueasta qua să nu se ḑică màine poimâine quŏ nu 'i-am ochit încai cu cód'a ochiului, daqua nu'i voiu fi numĕrat unul quàte unul pe aquesti quâţi-va străini que trecurŏ la prim'a şi a treia conjugaţiŏ.

Vedeţi que face învĕţul cu tot felul de adunătură, copii, pînŏ şi bietele vorbe se strică, ne cum noi ómenii; şi d' aqueea tot strigu eu qua Românii, Duminica şi sĕrbătorile să mai stea p' a casă sau să se véḑă numai între sine. Ba aide la baluri în sus, ba aide la visite în jos, ba ascultă que 'ţi şoptesce la urechie unul, que 'ţi descântă altul, ba mai spunne şi tu la urechiă quevà, dór' vei punne màn'a pe vre o кyvernisélă; ba spune şi mai multe, qua să te ţii bine şi tare în кyvernisél'a pe quare ai pus màn'a. Nu sunt bune astea. Noi să fim în pace, să ne cătăm de alle nóstre să ne respectăm legile, naţionalitatea; şi d'aquì în colo nici albă nici négră,

www.dacoromanica.ro

să stăm cà albinele, cum ammu mai ḑisu şi altă dată, laborióse, recunoscĕtóre de legi, producĕtóre de miere şi de céră, şi să n'avem accu, cà şi dĕnsele, de quàt numai pentru botul Ursului quând vine să ne restórne uleiul.

3º Cum vĕḑurŏm la substantivi şi adjectivi quŏ spre a nu prefacce materia conservăm aquelleaşi littere, vocali şi consónc, assemenea şi la verbi aquellaşi principu ne face să conservăm cu religiositate întrégă materia şi să avem quea mai facile orthographiă şi quea mai raţionale, mai philosophică de quàt a ori–quării limbe; prin urmare aşternem quàţi-va verbi despărţiţi în materia şi form'a lor,

fac-ere	fug-ire	păţ-ire	lăud-are
făc-èndu	fug-indu	păţ-ind	lăud-ându
fac-u	fug-u	pat-u	laud-u
fac-i	fug-i	paţ-i	lauḑ-i
fac-e	fu-ge	pat-e	laud-ă
făc-eam	fug-iam	păţ-iam	lăud-am
făc-uiu	fug-iiu	păţ-iiu	lăud-aiu
făc-ussem	fug-issem	păţ-issem	lăud-assem
făc-utu	fug-itu	păţ-itu	lăud-atu

www.dacoromanica.ro

lăs-are	nasc-ere
lăs-àndu	născ-èndu
las-u	nasc-u
laș-i	nasc-i
las-ă	nasc-e
lăs-amu	născ-eam
lăs-aiu	născ-uiu
lăs-assemu	născ-ussemu
lăs-atu	născ-utu

4° Aquì resare iar o neînvoire între quel cu derivaţia şi quel cu pronunţiaţia, sau mai bine quel cu pronunţiaţia dă de un obstacol que îl face a'şi contraḑicce din nuou principului adoptat. Vin verbi cà *punere*, *rĕmânere*, *putere*, *ţinere*, *vedere*, *temere* şi alţii, pe unii cà aquestia de'i va scrie dupŏ principe, esu în modul următor:

tem-ere	ved-ere	pun-ere		remân-ere	
tem-u	vĕd-u	pun-u	(pui-u)	remân-u	(remâi-u)
tem-i	veḑ-i	pun-i	(pui-i)	remân-i	(remâi-i)
tem-e	veḑ-e	pun-e	(pun-e)	remân-e	(remân-e)
tém-ă şi vaḑ-ă	veḑ-ă	pun-ă	(pui-ă)	remân-ă	(remâi-ă)

prin urmare:

poţi	
pot-ere	(put-ere)
pot-èndu	(put-èndu)
pot-u	(poci-u)
pót-e	(pót-e)
pot-eam	(put-eamu)
pot-uiu	(put-uiu)
pot-ussemu	(put-ussemu)
pot-utu	(put-utu)

www.dacoromanica.ro

Din aqueastă aşternere se vede curat unde se mai póte despărţi ambele opiniuni: una quere a fi consequentă şi scrie *vedi*, *vedere*, *vĕdă*; *potu*, *poţi*, *potere*, *póte*, *pótă*; *punere*, *punu*, *puni*, *pune*, *pună*, sau quel puţin *puiă*; şi queea laltă: *veḑi*, *vedere*, *vaḑă*: *pociu*, *poţi*, *putere*, *póte*; *punere*, *puiu*, *pune*, *puie*. Qua să fiă quineva consequent cată să se ţiiă de typul de sus quând và voi să scrie limbă; iar quând và voi să scrie dialectu sau idiomă, è liber a'şi face excepţiunile, mai vîrtos în poesiă, cumu ammu mai ḑis.

Din aquellaşi princip cum appucă quel cu latinitatea pe quel cu pronunţiaţia, să scrie în locu de *putere*, *potere*, qua să nu strice symbolul, appucă assemenea şi quel que are de conducĕtor limb'a şi ţine în locu pe condeliberatorul sĕu ḑicêndu'i: dela *căḑere* voiu să scriu şi voiu scrie *caḑul occaḑiŏ* iar nu *casul*, *occasiŏ*; dela ῥόδον voiu să scriu şi voiu scrie *roḑă* şi nu *rosa*. De la *allud–ere* *alluḑiŏ*, iar nu *allusiŏ*, şi prin urmare *illuḑiŏ*; dela *vedere*, *viḑită*, *viḑiŏ*... Ântêiu quŏ nu stricu symbolul, si al doilea quŏ qua să pronunţu *z* in limba romănă am nevoiă de un *ḑ*, iar nu de *s*, între doĕ vocali; daqua nu mĕ crediţi étŏ şi vorbe cà *masă* sau *mésă*, *casă*, *frumósă*, *virtósă*, etc.

Vocalile confuse, afflânduse înainte de

www.dacoromanica.ro

m şi *n* que sunt nasali, cum şi înainte de *i* que derivă din *n* îmmuiat, devin şi elle nasali, şi nefiiind pure, nu se distingu, pronunţiânduse tóte pe nas. Ast-fel vedem sau audim pe *o* si *a* în vorb'a *fôntâna*; ast-fel se vĕdu şi se aud şi în vorbe cà: *ântęnu ântêiu, remânu* şi *remâiu, întrare.* Sunt óre-quare difficultăţi de a recunósce sonul nasal, a scì adicŏ prin quare din vocali să'l representăm. Quând sunt difficultăţi multe, a applanà pe unele và să ţică a mai facilità callea.

Prin urmare se scrie cu *i* nasal que din us se representă prin *î*, quelle următóre:

I. Prepositia *în* or unde se află fiă în complinire cà la *în casă, în curte,* fiă în compunere, cà la *încăpere, înnotare, îmmulţire.*

II. În toţi substantivii şi adjectivii unde vocal'a nasale la plural se pronunţă în *i* pur; cà la:

vînă tîner vestmînt jurămînt
vine tineri vestminte juraminte

III. În toţi verbii în quari a doa persónă a presentelui indicativ, vocal'a nasale se pronunţă *i* pur: cum: *vîndut, vinḑi.**

* Aqueste doĕ casuri în latin'a se scriu cu *e;* însĕ *e* legalmente se schimbă în tóte limbele în *i*; şi apoi noi nu mai putem facce limb'a nóstră latină. Libe însĕ vă fi quellor que vor voi a arătà o eruditiŏ clasică, de a scrie şi *vĕnă, tĕnĕr, vestmĕnt, vĕndĕnd.*

www.dacoromanica.ro

IV. În forma sau finalul verbilor de a doa conjugaţiŏ, unde *i* s'a prefăcut în *î*; cum: *amăr–îre, amăr-îssem, amăr–îndu, amăr–îtu;* ast-fel sunt şi *urr–îre, hotăr-îre,* etc.

V. Mai sunt unele que pe la noi se pronunţă în *î* nasal şi quare între alţi Români se pronunţă în *i* pur: cà la *sin* şi *sîn; ridere, ris* şi *rîdere, rîs; riu* şi *rîu.* Aquestea sunt puçine, şi ne putem deprinde cu dênsele prin us luându-ne mai vîrtos dupŏ fraţii nostri Moldoveni que mai în genere le pronunţă pur.

Afarŏ de aquestea tóte quelle lalte sonuri nasali se representă prin *â* cà *Românu Romăna, mânŭ, mânere, mas, lână, stângă* etc. iar quâte se cuvin a se scrie cu *o* şi *u*, cată a veni o dată la pura şi vera lor pronunţiaţiŏ. Aquestea cată a se pronunţià cum se cuvine a se scrie adicŏ: *locuire, locuinţă, locustă, rotund, rondurelle, fontână, sunt, socru-meu, vĕru-meu* iar nu *lăcuire, rătund, fintînă, sînt, socrîmeu, vĕrî-meu.*

XIX.

Nu se cuvine să uităm quŏ tótă basea pe quare se întemeiă o orthographiă este determinarea materiei şi a formei, şi quŏ

www.dacoromanica.ro

numai neschimbarea lor póte să facă o limbă mai facile şi mai clară, prin urmare:

1° Cată să fim cu luare à minte la composiţia materiei vorbelor, să lăssăm părţile întrege din quari s'a compus, sau să se schimbe aşà dupŏ legile eterne alle limbei umane recunoscute de ori-que Philologiă. Prin urmare dela *negru* şi *în*, făcènduse *înnegrire* să nu scriem *înegrire*. Cum dela *ad* şi *apa* se face *adăpare*, dela *ad* şi *unu* se face *adunare* şi nu *aăpare*, *aunare*, assemenea dela *ad* şi *ducere* se face *adducere*. Quàt vomnu scrie *înegrire*, *aduccere*, scamotăm dela quea d'àntèiu un *n* şi dela quea de a doa un *d*, şi quànd è vorb'a de sciinţă, de artă, nu încape scamatorie. Or este, or nu este; cată să arătăm adevĕrul, şi daqua âmblăm dupŏ facil, nimicu nu è mai simplu de quàt adevĕrul; minciunea è variă, şi prin urmare mai à nevoiă.

2. Se scie iar natur'a lui *ad*, *ab*, *ob*, *sub*, *dis* quŏ la composiţiŏ îşi schimbă consóna în consóna următóre: *prindere*, *apprindere*; *punere*, *appunere*; *semĕnare*, *assemĕnare*; *battere*, *abbattere*; *leggere*, *alleggere*; *fluinţă*, *affluinţă*; *tragere*, *attragere*; *nullă*, *annullare*; *mestecare*, *ammestecare*; *ministraţiŏ*, *administraţiŏ* sau *amministraţiŏ*; *dormire*, *addormire*, etc.—

www.dacoromanica.ro

mortre, ommorire; cidere, occidere sau *uccidere; cădere, cas, casiŭ, occasiŭ*, etc. *punere, suppunere; ferire, sufferire; terră, sutteran; mergere, summergere (sub*, în ainte de *v* nu schimbă pe *b*, sau îl lépădă: *venire, subvenţiŭ, suvenire); facere, facil, ficil, difficil; ferire, differire, differinţă,* (quâte o dată remâne *dis* intactu cum *disformu*).

3° Se scie quŏ *n* dela *în* şi *con* în ainte de consónele que se pronunţă cu buzele lipite cà *p, m*, se schimbă în *m* que se pronunţă iar cu buzele lipite şi iar è nasal: *împĕrat, împutare; îmmulţire, îmmuiere; compunere, compatriot; commesean, commĕsurabil.*

4° Se scie iar quŏ *n* dela *în* şi *con* înainte de *l* se schimbă iar în *l: illustru, illegal, illegitim; collegiu, collectivu; collateral* şi prin urmare *collucrător* iar nu *conlucrător*, şi în ainte de *r* se schimbă tot în *r: con-respundere correspundere, conrelativ, correlativ.*

Insemnare.

Con, quând este în regim adicŏ despărţitu, în românesce devine *cu*, adicŏ nu ţicem *con mine, con tine*, ci *cu mine, cu tine*, etc. Aquest *cu* se vede assemenea şi în compunere cà la *cuprindu, cuviin-*

www.dacoromanica.ro

ță, cuvios; quând dar se află și cu verbul *legu* adică *culegu,* rĕu îl scriu unii *cullegu.* Vorbele cată să fiă lăssate așà cum se compun și cu que se compun; aquì è un adaos cà și la *în-alțare, înnălțare; în-ainte, înnainte; în apoi, înnapoi*: de assemenea pĕcate è plină limb'a italiană.

(Idem 1848, Febr. 12).

XX.

Prin aqueste observațiuni se determină quea mai mare parte a materiei vorbelor. Adică aquea parte que se póte suppune la regule generali. Queea que mai rĕmâne póte formà un capitol de excepțiuni, și quând excepțiunile nu sunt multe, nu adducu nici o greutate limbei.

Ânsĕ tótă materia își ia o formă și devine un corpu. Prin scriere noi sunetelor le dăm un corpu, și unde è să le înțellegem cu urechile le vedem cu ochii. Tot que è suppus ochilor are și un fel de physionomiă, un character óre-quare; prin urmare și vorbele unei limbe au un character al lor, o physionomiă a lor. Aqueeași vorbă bine scrisă, bine representată, în gur'a străinilor ia o alt-fel de physionomiă, un alt accent. Spre exemplu vorb'a *faccere* în gur'a unui Frânțes ia un accent, în a Germanului altul, în a Grecului altul. Îndată audi quŏ Frânțesul

www.dacoromanica.ro

o pronunţă *faserè*, Grecul *faţere*, etc. Vorbirea è că o musică, şi reaoa accentuaţiŏ suppĕră mai mult şi de quàt asyntaxia. Mai bine póte, priimesce auḑul frasca *şérpe veninósă*, cum am vĕḑut în nisce versuri, de quàt *serpè venínos*, sau *serpè vénínos*. Prin urmare prosodia sau accentuaţia è una din primele şi quelle mai necessarie occupaţiuni a ori-quării orthographie, quŏci ea dă tinctur'a, physionomia quea adevĕrată a limbelor, şi quine o trece cu vederea è o probă quŏ nu a cugetat nici o dată la que và să ḑică limbă; aquella nici să pronunţe vorb'a orthographiă, quŏ o profană.

Aşà darŏ să ne întórcem în apoi şi să observăm quare este predominant'a physionomiă sau accentuaţiŏ a limbei romàne.

Să luăm quàţi-va substantivi: *tată, papă, casă, masă, lună, semnătură, socru, lucru, veste, câine, sóre, pâine.* Aquestea au accentul la penultima.

Să luăm adjectivii: *negru, négră; acru, acră; dulce, tare*, etc: la penultima.

Să luăm pronumele: *mine, tine, sine, mie, ţie, sie, noĕ, voĕ, aquesta, aquella, quare, quine, altu, unu*, etc.—assemenea.

Să luăm verbii: *arare, cântare, âmblare, dormire, vorbire, vedere, tăcere, cântă, ară, âmblă, dórme, vorbesce, vede, face*, etc. assemenea la penultim'a.

www.dacoromanica.ro

Prepositiuni de doĕ syllabe: *dupŏ, ptnŏ, depe, peste, supra, fărŏ, contra, lângŏ*, etc. assemenea.

Adverbi: *colo, apprópe, departe, mâine, bine, nebunesce, âncŏ*, etc. assemenea.

Conjugativi: *ânsĕ, daqua*, etc. assemenea la penultim'a.

Apoi trecêndu iar prin tóte părţile cuvêntului şi luând şi vorbele terminate cu *u* mut şi cu *i*, şi aquellea se pot ḑicce quŏ au accentul la penultima cum: *bunu, buni, cântu, cânţi, cântatu, cântându*. etc.

Din aquestea se vede quŏ characterul predomnitor al limbei nóstre este să aibă accentul la penultima* şi pentru aquestea ar fi o greutate fărŏ folos daqua s'ar mai pune şi alt semnu a se cunósce. Elle facu o regulă generale, şi n'avem să mai căutăm de quât să vedem de sunt şi excepţiuni. Şi quare sunt şi cum să se însemne aqueste excepţiuni qua să nu se accentue şi elle la penultima.

De vommu trece iar prin substantivi, vedem:

1° Quŏ numai quei de declinaţia a patra sau peritosylabii au accentul la ultima, cà: *mantà, rondureà, ḑi;* aquì intră şi quelle turcesci: *sacà, parà, saltanà*, etc. Pe aquestea dar le însemnăm cu un accent, àntêiu qua să nu se accentue rĕu, şi

* De a ave adicŏ vorbele *plane*.

www.dacoromanica.ro

al doilea quŏ alta è verbul *di* şi alta substantivul *dĭ*, alta este *para* şi alta *parà*, şi alte assemenea.

2° La verbi, a treia persónă a imperfectului are iarŏ accentul la ultima; îl însemnăm darŏ: *formà*, *fiinţà*, *figurà*, *dà*; ast-fel se dă tonul naţional, şi pe de altă parte, alta è *forma* şi alta *formà*, alta *fiinţa* şi alta *fiinţà*, alta *figura* şi alta *figurà*, alta *da* şi alta *dà*, etc.

3° A treia persónă a perfectului; *arò*, *cântò*, *vorbì*, *dormì*, *înviò*, sau *înviè*, *făcù*, *vĕdù*, etc. Aquì se accentue qua să se pronunţe cum pronunţăm şi apoi alta è *ară* şi alta *arò*, alta *cântă* şi alta *cântò*, alta *dormì* şi alta *dormì*, alta *facu* şi alta *făcù*; alta *appropiă*, şi alta *appropiò*.

4° Infinitivul fărŏ *re* are accentul la ultima; cată să'l punem: *a arà*, *a cântà*, *a dormì*, *a vedé*, etc.

5° Quàţi-va adverbi que au accentul la ultima cată să se accentue, cum: *aquì*, *colò*, *coleà*; quànd se appésă la penultima nu ia nici un accent: quŏci intră în regul'a generale: *colo*, *colea*.

Aquestea singure au accentul la ultima şi cată să'l însemnăm, quŏci fărŏ dênsul scrierea è neperfectă, e în légĕn, adduce nelămuriri, nepriceperi.

Ânsĕ nici un effectu fărŏ causă. Pen-

www.dacoromanica.ro

tru que quelle ḑise mai sus au accent la ultima? Eatŏ pentru que.

Dio, are appĕsarea la *i*; din *ḑio,* scoţènd *o,* rĕmâne *ḑi,* şi am ḑis iarŏ quŏ daqua pere o syllabă cată alta să deviiă lungă qua să se ţiiă comptul timpului; assemenea: *rondureà* a fost *rondurellă* şi perḑèndu-se o syllabă, *e* dela *rondureà* sau *rondureao,* dupŏ dialectul macedon sau *ronduré* devenì lungu, assemenea şi quelle-lalte.

Timpul imperfectu se scie quŏ è compus din auxiliarul *amu, ai, are* sau *a,* (în urmă), cânt-amu, cânt-ai, cânt-à. Ânsĕ, *a,* perḑènd pe *re* a devenit firesce lungu.

Arò, dormì . . . a fost o dată *aravit, dormivit,* minus syllaba *vit* vocal'a remasă devine lungă.

La infinitivu iar *cântare, vorbire, vedere,* perḑènd syllaba *re* devenì *a, i, e,* şi mai lungi dupŏ quât erà, quare se vede curat la *vedere, tăcere* quŏ se facu a *vedea,* a *tăcea* sau a *vedé,* a *tăcé.* Aquéstă è lege naturale în sonu, în musică, în tóte limbele que le producce natur'a şi nu sunt cârpite nicì împrumutate. Vedeţi limb'a hellenă quŏ è plină de assemsnea exemple.

Sunt ânsĕ vorbe que au accentul la antepenultime pe quare cum am arătat, moşii şi părinţii nostri le accentuà cu aqueea que Grecii numescu oxia: *Mármu-*

www.dacoromanica.ro

ră. grindină, funingine, mătură, literă, familiă, spărgere, tîndere, rúmpere, bătere, trimitere, făcere, etc.

Şi aquì ànsĕ este o causă pentru quŏ vedem un effectu. In vorbele que au mai multe syllabe cată să fiă una lungă sau appĕsată, cà şi la tactul sau mĕsura în musică; în limb'a nóstră vĕdurŏm quŏ predomină de a fi syllab'a quea mai tare pronunţată la penultima, şi quànd è la ultima se înţellege quŏ se appĕsă tot vocal'a quare s'a appĕsat mai 'nainte de a se supprimà syllab'a din urmă (cà la *dío, dî; stellă, sté; arâre, arà; vedére, vedé*), ànsĕ vorb'a este un sunet al aerului eşit prin ţév'a gûtului quare prin gură se mai lărgesce în capĕt sau se mai strînge quànd rotund cà *a, o, u,* quànd ovale cà *e, i;* să luăm o vorbă de quăte-va syllabe *sĔnInAtUrA* aquì sunt cinci vocali *e, i, a, u, a,* şi dupŏ natur'a limbei quea appĕsată este u, adicŏ quea dela penultim'a. Aerul dar eşind prin ţév'a gûtului şi dupŏ modulaţiunile gurei strîngêndn-se, lărgindu-se, nu are altă întârdiere de quât întârdierea naturale a limbei, la penultima, pentru quŏ fiă-quare vocale nu are nici o pedică, ţév'a nu se astupă. Să luăm ânsĕ şi altă vorbă de aquceaşi desinenţă *marmura,* aquì sunt trei vocali *a, u, a;* ânsĕ *a* quel d'ântêiu pînŏ să dea în *u* întîmpină doĕ consóne *rm;*

www.dacoromanica.ro

aqueste consóne qua să se pronunţe, cată să punem pentru *r* limb'a în cerul gurei şi să o tremurăm, şi pentru *m* să strîngem şi să lipim buzele; étŏ ţév'a se astupă şi aerul întârdiă de a eşi, étŏ caus'a pentru que acum accentul è pe *a* d'ântêiu adicŏ la antepenultima, şi nu pe *u*, adicŏ la penultima. Astfel è şi la *grândine*, *â* dela antepenultima are dupŏ dênsul *nd* quari amêndoĕ se pronunţă cu limb'a, şi aquea astupare a ţevei lungesce sau întârdiă pronunţiaţia lui *â*. Assemenea şi la *margine*, *rg* face pe *a* mai lungu; *funingine* assemenea *ng* face pe *i* mai lungu, la *scorbură*, *rb* face pe *o* lungu şi alte assemenea; ânsĕ aquì consónele sunt heterogene şi fiă-que auḑu le póte distinge, spre exemplu: pe *r* din *m* la *marmură*; pe *n* din *d* la *grândine*; pe *r* din *g* la *margine*, etc. quând ânsĕ sunt homogene sau gemine, nu le distinge auḑul altfel de quât de va luà à minte quŏ se appésă vocal'a din aintea lor cà la *litteră*; noi appĕsând la *i* nu facem alta de quât pronunţăm doi *tt*; la *famillià* arătăm curat cu accentuaţia nóstră quŏ sunt doi *ll*; în *comissiŏ* quŏ sunt doi *ss*; în *batallià*, *butillià*, doi *ll*. La assemenea vorbe quât nu vommu îndoi consóna, n'are de que să stea appĕsarea la antepenultima; şi apoi de nu vă stà la antepenultima, vorb'a nu mai are accent ro-

www.dacoromanica.ro

màn. Şi que fel de orthographiă ar' fi aqueea que ar' trecce cu vederea una din quelle mai principali, quelle mai essenţiali alle ei datorii? Moşii nostri, cum ammu ḑis, n'au fost uitat nici de cum puntul aquesta şi tot d'auna pînŏ în ḑillele nóstre s'au servit cu oxia grécă, pentru quŏ s'au servit cu slovele cyrilliene quari sunt mài quelle grecesci Noi ne servim acum sau *vrem* a ne servì cu quelle romane şi cată să appĕsăm cà Romanii. Accentuaţia a stat şi stă în gur'a Romànului; ellu quànd appésă pe o vocale la antepenultima, appésă şi mai tare de quàt la penultima, adicŏ cà un que extraordinar, ellu îţi arată quŏ sunt doĕ consóne, fiă heterogene cà la *margine*, fiă gemene cà la *litteră*. La noi a îndoì consónele nu este a ne ţinne de derivaţiŏ, nu este luxu de eruditţiŏ cà la Francesi; è curat o nevoiă de prim'a necessitate.

Să venim şi la verbi, la infinitivi Toţi infinitivii Romàni de ori-que conjugaţiŏ au accentul la penultima dupŏ physionomia predominantă a limbei: *arare, âmblare ... vedere, tăcere ... dormire, simţire ...* Quànd ànsĕ la quelle în *ere* vor' fi în antepenultima doĕ consóne, iar se reţine aerul, iar se face antepenultima tàrḑiă sau lungă cà la *spargere*, *a* are dupŏ sine *rg; mer-*

www.dacoromanica.ro

gere; *rg, rumpere, mp, smulgere, lg, prindere, vindere, tindere, nd; tórcere, rc,* și de aqueea tóte au accentul la antepenultima, de aqueea *ere* se ḑice scurt. Tóte consónele aquestea fiind heterogene, se simt fără greutate. Ânsĕ que greutate simţim la *battere, trimittere*, quànd o dată nu ḑicem *batére*, *trimitére?* ardicând accentul au dórĕ nu pronunţăm doi *tt?*

In aqueastă theoriă iar se destéptă un fel de neînvoire între opinia que are de normă latinitatea şi între aqueea que và să aibă de conducĕtor numai limb'a. Amândoĕ opiniunile adóptă îndoirea consónelor; ànsĕ una îndoiesce numai unde îndoiesce latinitatea transmisă prin scribi pînĕ în ḑillele nóstre, şi alta và să îndoiască ori unde quere accentuatia limbei; prin urmare opinia d'a doa quere a se scrie: *ducere, ḑiccere, faccere, culeggere, dreggere, querrere, punnere,* etc. unde queea-laltă le và numai cu o consónă. Noi n'avem quevà manuscripte autographe d'alle autorilor latini din secolul de aur, qua să vedem cum au scris ei ènsuşi assemenea vorbe; avem latinitatea transmisă din scribu în scribu, quari mai adessea au fost aşà de pĕcătoşi cà şi logopheţii nostri. Avem ânsĕ grammatic'a, avem metric'a latină quare ne spune curat quŏ *ere* dela assemenea

www.dacoromanica.ro

verbi este scurt, şi fiind scurt è vocal'a dela antepenultima lungă, şi qua să fiă lungă a cătat să aibă înainte doĕ consóne: prin urmare *faccere* quŏci aşà pronunţiăm, şi nu *facere*, quŏci vommu fi nevoiţi a pronunţa *făcère*. In quàt pentru aqueasta, se vede curat quŏ eu sunt de părerca quellor que vor' să aibă limb'a de conducĕtor, quare îi face la 10 să fiă în 9 învoiţi cu latinitatea transmisă, şi póte 10 la 10 cu latinitatea antică, cu ver'a latinitate.

S'a arătat mai sus caus'a sau necessitatea îndoirii consónelor în substantivi şi verbi în modul infinitivu, quànd au vocal'a appĕsată la antepenultima, cà; *litteră, famillie, orgolliu, dolliu, pallidu, nettedu, ummedu*, etc. Se observă ànsĕ quŏ sunt unele vorbe que dupŏ provinţii sau dupŏ sufferirea or toleranţ'a limbei se potu pronunţà în doĕ moduri cà *geográphia*, şi *geographiă, grammáticu* şi *grămmătícu, políticu* şi *politícu* que se pot pronunţà cà *vúlturu* şi *vultúru*, cà *dúşman* şi *duşmán*. Assemenea vorbe se lassă în tóte limbele fărŏ a îndoi consón'a spre a fi liber quine-và a le pronunţà cum îi và venì mai bine, mai vîrtos la metrică.

Sunt vorbe iarŏ quari queru a se îndoì consón'a şi ènsuşi dupŏ vocal'a din penultima, spre exemplu:

www.dacoromanica.ro

I. Daqua la *battere, trimittere, duccere* . . . se îndoiesce consón'a; quând se trage afarŏ sillab'a *re* şi remâne din *batte-re* a *batte*; din *trimitte-re,* a *trimitte;* din *ducce-re,* a *ducce;* din *ḑicce-re,* a *ḑicce;* din *punne-re,* a *punne*; din *querre-re,* a *querre;* ar' fi a scamotà consón'a, ar' cătà qua să dăm cuvênt elevului, să'i mai adăogim o regulă quând s'ar' scrie numai cu o consónă; şi adăogirea regulelor îngreuiaḑă studiul, mai vîrtos quând sunt arbitrarie şi nu se întemeiaḑă pe dreptul cuvênt. — Apoi ammu ḑis şi altă dată quŏ nimicu nu facilită instrucţia copiilor cà nisce note characteristice, daqua sunt iertate de limbă; ammu ḑis quŏ în limb'a hellenă ḑicênd λόγος λόγον φέρει, nominativul se distinge în dată, se vede din ochi, unde în limbele nuoe cà şi în quea romànă, ḑicênd: *cuvênt cuvênt adduce,* nominativul nu se vede, è numai în cuget, şi cugetarea pruncului è plăpândă, debilă. — Ḑicênd λόγος şi λόγον, îndată nominativul şi accusativul, de unde erà în idee, iau un corpu, iau o formă distinctivă. Assemenea infinitivul λέγειν, şi indicativul present în a treia persónă λέγει, au nisce forme distinctive, se cunoscu din ochi. Que faci ânsĕ cu copillul, quàte luni, quàţi anni îl vei exercità pînŏ să'l faci a cunósce, quŏ *ḑice*, în *póte*

www.dacoromanica.ro

ḑice, è infinitivul şi în *ellu ḑice*, este indicativu present? Quàtă nevoie a'l tot exercità, a'l tot punne a analysà pe infinitiv în subjonctiv, a'i arătà quŏ è regim directu sau indirectu, sau şi sujet, etc? Que scie ellu de astea şi unde póte pricepe nisce subtilităţi, que sunt un resultat al unei philosophie? Que pĕcat. să turmentăm nisce fiinţe fragede cu theorii que ar' turmentà şi capul unor bărbaţi, şi quare nu venirŏ philosophiei peripatetice de quàt dupŏ nisce mature cugetări! Spune'i ânsĕ quŏ *trimittere* îndoiesce consóna pentru quŏ întârdiă pronunţiaţia assupra lui *i*: tri-mit-te-re; spune'i quŏ *trimittere* şi toţi infinitivii lépĕdă adessea pe *re* final, şi se face *trimitte*, fărŏ a'i scamotà un *t*. — Apoi ellu scie iar din lecţia precedente quŏ a treia persónă a presentelui indicativ intră în regul'a generale a vorbelor que au appĕsarea la penultima cà *ară, strămută, vorbesce, străluce*; quŏ aquestea n'au nevoie d'a îndoì consón'a şi cum scrie: *ellu strămută* cu un *t* aşa scrie şi *ellu trimite* cu un *t*, prin urmare quànd vede *trimitte, batte, ḑicce* . . . scie quŏ è infinitiv din *trimittere, battere, ḑiccere;* şi quând vede *trimite, bate, ḑice*, quŏ este indicativ present. Aqui, unde infinitivul şi indicativul erà numai în idee, acum iau un corpu, o formă,

www.dacoromanica.ro

şi un corpu logicu, raţional, şi naţional iar nu arbitrariu şi dupŏ capriţiu.

II. S'a ţis iarŏ quŏ a treia persónă a perfectului în limb'a română are appĕsarea la ultima (şi s'a şi dat cuvèntul pentru que) cà *arò, dormì, făcù, înviè* sau mai bine *înviò;* sunt ànsĕ urĭ (din a treia conjugaţiŏ numai) în quari dóĕ consóne que precedu, facu penultima mai tàrdiă, mai appĕsată cà la *merse*; *rs* face a se pronunţà *mèrse* şi nu *mersè*; la *rupse*, caus'a naturale *ps* face să fiă *u* mai întârţiat de quàt *e*; assemenea se vede la: *tinse, vinse, pinse, mulse, cópse*, etc. Ânsĕ que facem lui *dete, stete, ţise, spuse, duse, trimise, înţellese,* etc? Din aquestea, de nu vor' fi partiţipiuri feminine în plural, n'au de que să se appese la penultima; qua să fiă penultima lungă, cată să o arătăm şi în scris, dupŏ cum o arătăm cu vorb'a, cată să îndoim consón'a.

La quelle d'àntêiu cà la *sparse, rupse, merse,...* se simtu consónele quŏci sunt heterogene; la *dette* ànsĕ, *stette, spusse, ţisse, înţellesse, trimisse,* daqua nu simţim quŏ sunt doĕ consóne gemene, limb'a nu strică nimicu, nici mamele nóstre, nici quel din urmă Românu, quŏci toţi şi tóte în tóte ţillele ne spunu să pronunţăm dus-se şi nu dus-sè. — Apoi iar se scie quŏ substantivii,

www.dacoromanica.ro

adjectivi, verbi, purticipiuri (afarŏ de excepţiuni) au appĕsarea la penultima şi prin urmare étŏ note characteristice, étŏ facilitate pentru copii:

dusse	timpu perfect a treia persónă	duse
ḑisse		ḑise
allesse		allese
înţellesse		înţellese
spusse		spuse
trimisse		trimise

participiu feminin în plural

Se îndoiescu dar consónele:

1º In compositiuni cà la: *înnegrire, îmmulţire, suppunere, correspundere, difficil, înţellegere* (*inter–legere*) *collegiu, adduccere, apprindere, sufflare, sufferire,* etc.

2º Inaintea vocalii din antepenultim'a quànd în contra regulei generali, va fi appĕsată vorb'a în antepenultim'a cà la: *litteră, seccită, măttură, famillią, batallią, passere, demissiŏ,* şi prin urmare *demissiune,... trimittere, abbatere, duccere, ḑiccere, culeggere, punnere,* şi prin urmare a *trimitte,* a *abbatte,* a *ducce,* a *ḑicce,* a *culegge,* a *punne* . . . .

3º In aintea vocalii din penultim'a persónei a treia a perfectului quànd în contra regulei generali se appésă în locu dela ul-

www.dacoromanica.ro

tima la penultima: *dette, stette, disse, spusse, allesse,* etc.

4° In perfectul anterior, întèiu, quŏci se face din perfectu, şi al doilea quŏ se appésă la antepenultima: *arassemu, vorbissemu, dusessemu,* etc.

5° In substantivii şi adjectivii al quăror *l*, dupŏ îmmuierea lui *ll* la singular arată quŏ sunt doi *ll* la plural; *rondurea, rondurelle; păssĕrea, păssĕrelle; ea, elle; aquea, aquelle* . . . şi vice-versa quând *l* dupŏ îmmuierea lui la plural arată quŏ sunt doi *ll* la singular: *turturei, turturellu; cai, callu; căi, calle; pei, pelle; văi, valle; aquei, aquellu*; — în aqueastă regulă intră şi quei neutri quari avènd formă de feminin la plural, şi terminându-se în *e* nu îmmóie pe *ll* cà în ainte de *i*, cum: *castellu castelle; inellu, inelle; mantellu, mantelle*; quŏci de ar' fi fost masculini s'ar' fi simţitu îmmuierea înainte de *i*, pentru quŏ s'ar fi pronunţat: *castei, iniei, mantei*; aqueastă îmmuiere nu se vede la vorbe cà *bivoli, generali, grammaticali* şi altele, prin urmare nu se scriu cu doi *ll*.

Insemnare.

Assemenea vorbe în alte limbe mai mult de luxu se scriu cu littere îndoite; şi noi ne batem capul să le învĕţăm cu rutin'a.

www.dacoromanica.ro

Nu è mai bine, daqua la noi le quere limb'a, să învĕţăm d'a casă a scrie *calle, valle, elle, litteră, battere,* etc. şi quând avem pĕcatele să intrăm pe mân'a vre-unui Frânces pĕcătos, să scim cà noi, cà Romàni, que possedĕm din faşe antic'a latinitate, a scrie *vallée, elle, battre, mettre,* etc: pentru quŏ oriquàt ne-ammu punne noi în pismă să scriem *vale* numai cu un *l*, quând vommu învĕţà françosesce cată să'l scriem *vallée* cu doi, etc.

6º Se îndoiescu consónele, spre a arătà lips'a unei syllabe quare face vocal'a precedente a fi lungă cà la: *avemu, ammu; voimu, vommu.*

7º Se mai îndoiesce iarŏ consón'a la vorbele imitative, cà la: *carru, carre, cărruţă, carretă.* Aquestea cu puçină luare à minte se potu cunósce fărŏ regulă, luându-ne dupŏ scriitorii quei buni. La vorbele imitative, mai vîrtos în comedie este iertat a se şi întreì consón'a pentru burlescu, cum: *pîrrrîie, turrruie, sfîrrrîie, trrropăie,* etc. Aquestea ânsĕ se scriu ast-fel numai quând autorul sau poetul are un cuget într'adins d'a dà de scire cititorului spre a pronunţà astfel qua să facă effectul dorit.

8º Se mai îndoiescu consónele iarŏ dupŏ óre-quari tradiţiuni sau luxu litterar, cà la: *terra, suterran, tyrannu, syllabă, grammatică,* etc. a quăror îndoire stă dupŏ

www.dacoromanica.ro

voința scriitorului și după o judițiósă aflare cu calle și adoptațiŭ a mai multor bărbați de speçialitatea litterelor.

Vĕdurŏm quŏ orthographia sau scrierea drépță, raționale se întemeiază pe trei mari și neapperate principe: pe materia, pe form'a și accentuația vorbelor, quari quâte trelle stabilescu symbolul nestrămutat al ideilor. Despre quâte trelle ammu vorbit. Ne mai remâne o mică parte a orthographiei al quăriia cuvênt se basă pe datine, pe tradițiuni.

Tot scriitorul se adresseadă tot d'auna către quel que póte citì, póte înțellege; și scriind într'o limbă óre-quare, se adresséză către quei que cunoscu aquea limbă sau către quei que o vor învĕță.

Nimeni nu póte çicce quŏ cunósce o limbă, daqua nu cunósce regulele ei, daqua quel puçin nu o póte citì liber.

Quel quare citesce syllabisând nu intră ânc ŏ în numĕrul quellor que pot tragge óre-quari folóse dintr'o scriere, sau quellor que pot figurà într'un scriitoriu, cancellarie încai cà copistu.

Ânsĕ quel quare citesce liber, se scie de toți quŏ are o deprindere cu semnele

www.dacoromanica.ro

ideilor, cu limb'a scrisă, în quât după şirul ideilor dela prima syllabă devină vorb'a întrégă şi trece răpede în ainte. Ochiul è deprins cu litterele que formă imaginea, symbolul ideei.

Noi astădi n'avem astfel de liberi cititori de quàt din bětrànii şi junii que au învěţat a cità cu slovele cyrilliane, şi din bětrânii şi junii que învěţară şi alte limbe şi citescu liber grecesce, latinesce, françosesce, nemţesce... Aquestia au nisce datine, nisce tradiţiuni cu quari li s'a deprins ochiul şi a le attacà quine-và aquelle datine, pe quare se ajută mult citirea liberă şi ènsuşi înţellegerea, este cà şi quànd le-ar împedicà citirea liberă şi înţellegerea.

Spre exemplu, citind quine-và cu slovele cyrilliane a învěţat a vedé pe *quând* representat кѫнд sau кѫнд; quàt îi vei schimbà litterele, pentru dènsul îi schimbi datin'a, învěţul, tradiţia, şi îi dai un que nuou, o imagine nuoă: pentru ellu este nuou şi kînd, şi chînd şi càndu şi quàndu.

Quel quare este învěţat a cità cu slove cyrilliane românesce şi cunósce şi alte limbe, ellu a fost deprins a vedé aquéstă vorbă representată în românesce кѫнд sau кѫнд; în alte limbe *quand, quando*, şi scriindu'i-o кînd, chînd, càndu, îi schimbi ima-

www.dacoromanica.ro

ginea cu quare a fost învĕţat a cità şi a înţellege.

Să punem iarŏ un buchier sau şi logophĕtu, dupŏ însemnarea vorbei în decădérea ei, a cità vorbele: *equivocu, equilibru, equivalent, equinox, equator, equaţiŏ, eloquenţă,* etc. etc. ellu nu înţellege nimicu; quel quare a trecut prin geographiă, retorică, mathematică, le pricepe şi s'a deprins a le cità altfel cu slovele cyrilliane, şi a le vedé representate altfel în alte limbe cu litterele romane; scrie'i ânsĕ:
echivocu, echinox, ecuator, ecuaţie, elocuenţă,

sau

ekivocu, ekilibru, ekivalent, . . .

Que faci? schimbi un symbol, o imagine sancţionată cu timpul, cu secolii, cunoscută de lumea întrégă, fărŏ a facilità pe buchier, quŏci ellu nu scie nimicu; şi împedici citirea şi înţellegerea de o quam dată a quellui que cunósce alte limbe; şi pentru que? pentru qua să faci pe Romàn de aquì înainte a eşì din datinele litterarie, a învĕţà pentru vorbele *universali*, qua să ţicu aşà, altă grămmatică, alte imagini ostrogote, hantătărĕsci, cătcăunesci, quŏci numai romîne nu sunt, nici latine, nici din famliliă latină, nici germane.

Omenii ţinu mult la datine, la deprin-

www.dacoromanica.ro

deri, şi modele. innovaţiunile nu sunt bine vĕḑute de quàt daqua sunt commode, folositóre, sau quel puçin plăcute. Nimeni n'a schimbat datin'a de a fi îmbrăcat călduros, plăcut şi elegant iarna, pe o modă de a âmblà desculţu; şi a facce astfel, aqueea nu è modă, ci semnu sau de neavere sau de nebuniă.

A'şi întemeià Romànii orthographia numai pe quelle querute de materie, formă şi accentuaţiŏ, fărŏ a mai observà şi datinele, tradiţiunile litterare, este a'şi presentà limb'a lor în soçietatea europeană cum s'ar presentà un omu, o damă, que are un natural bun, que è bine crescută, fărŏ deprinderi urîte, que are de tóte a casă, a quăriia casă è în bună regulă; ànsĕ n'a eşit în lume, şi în cercul în quare se află îi lipsescu óre-quari mici bagatelle qua să fiă *comme il faut*. Şi aquelle bagatelle nu se învaţă cu regule, ci prin rutină, prin deprinderea cu lumea. Astfel sunt nisce bagatelle şi pentru ori-quare limbă, unde nu póte intrà regule, ci tradiţia, şi în quàt pentru assemenea vorbe Françesii au cu ḑecile de mii; noi n'ammu avé nici pînŏ la sute, póte. Aquellea adicŏ quare se cuvin a se scrie cu *qu*, *ç*, *y*, *x* şi *z*. Quât pentru numele proprie alle străinilor nici vorbă nu mai încape, quŏci cată să lăssăm

www.dacoromanica.ro

pe bieţii ómeni astfel cum se chiamă şi cum se subscriu. Nu se cuvine să attingem susemnătur'a ómenilor, quŏci a facce din *Boileau* Boalò, din *Voltaire* Volter, din *Rousseau* Rusò şi altele, aquì nu è scamatoriă, ci curat plastographiă.

La noi iarŏ multe din vorbele, a quăror drépţă scriere dupŏ tradiţiuni è neappĕrată, nu ne sunt numai qua să semĕnăm cu lumea, ci pentru a nóstră ênsuşi lămurire şi perfecţionare a scrierii; spre exemplu: кѣнтаре representată prin *cântare* è un lucru, şi prin *quîntare* altul; черѣ representat prin *ceru* è una, cerru alta şi *queru* alta; *quare*, una, şi *carre* alta. Aquì tradiţia è bună, nu numai qua să ne putem înfăţişà în lume, ci qua să fimu ênsuşi a casă bine, şi înţelleşi. A strigà quine-va în contra unor assemenea distincţiuni bine-cuvêntate que n'au regulă, ci tradiţiuni, este cà şi quând 'i-ar plăcé viaţ'a coconeţelor de mahalà, cà vechia mea favorită cocóna Drăgana que nici à casă nu scie trăì, nici în lume a se înfăţişà; quării, à casă, şervetul îi sémĕnă cu otrepul, cuhnia cu grajdul, copii dumneaei cu copii lui Şolcan, şi quare afarŏ ese cà o brĕzaie.

Despre quelle scrise cu *qu, ç, y* şi *z*, se va vorbì în capitolul următor.

Dupŏ que trecurŏm în analyse, prin

www.dacoromanica.ro

form'a şi materia vorbelor în capitolul următor, vomnu aşterne în syntese regulele orthographici, şi atât de puçine, în quât nici o limbă nu póte presentà orthographia sa tótă numai în quàte-va pagini.

[Idem 1848 Fevr. 23].

XXI.

REGULE.

I. Se scrie cu *ă*: 1° finalul sau form'a primei declinaţiuni: *tată, papă, casă, lună,* 2° a treia persónă a presentelui indicativ, a imperativului şi a subjonctivului în singular: (quând nu è în *e*): *cântă, ară, laudă, facă, ducă, ḑică,...* să *facă,* să *ducă,* să *ḑică,..* 3° prim'a persónă a presentelui indicativ, a imperativului şi a subjonctivului în plural: *arăm, cântăm;* să *arăm,* să *cântăm,..* 4° în materia vorbelor quând vocal'a *a* perde appĕsarea şi devine închis sau confus: *facere, făcut, făcênd, făcuiu, făcussem, făcĕtor; laudi, lăudare, lăudat, lăudând, lăudaiu....* 5° adessea quând vinu doĕ vocali confuse una dupŏ alta, prim'a è *ă* şi a doa *ĕ*: *sănĕtate, rădĕcină.*

II. Se scrie cu *ĕ,* 1° la unele plurale feminine şi neutre unde *e* se pronunţă confus: *nuoĕ, doĕ...,* 2° pronumele *mĕ, sĕ, vĕ, noĕ,*

www.dacoromanica.ro

voĕ; lĕu, sĕu, şi prin urmare după aceeaşi formă *rĕu, nătĕrĕu, flăcĕu, Dumneḑĕu* moldovenesce.* 3° finalile verbilor în *escu* unde *e*, è confus: *tîrrĕscu, hotărĕscu,* cum şi moldovenescii *iubĕscu, simţĕscu.* 4° în materia substantivilor în quari la plural se lămuresce *e; mĕru, meri, mere; pĕru, peri, pere; numĕru, numeri, numere...* şi quàte vin dintr'ènsele *numĕrătură, numĕrătóre...* 5° în materia verbilor în quari a doa persónă a presentului indicativ se lămuresce *e: appeşi, appĕsare; înveţi, învĕţare; legeni, legĕnare, apperi, appĕrare....* şi quàte vin dintr'ènsele: *appĕsător, învĕţător, învĕţu, învĕţătură, appĕrător.* 6° vocal'a din aintea finalului substantivilor *tate: bunĕtate, seninĕtate, strâmbĕtate...* aceştea în latinesce se scriu cu *i,* quare după idioma nóstră se schimbă în *e* şi prin urmare în *ĕ.* 7° Adessea quànd sunt doĕ vocali confuse una după alta, quea de a doa este *ĕ:* cum *rădĕcină, mărĕcine.* (Daqua nu è un cuvèntu grammatical mai tare cà la *numĕrătură...*) 8° Substantivii şi adjectivii terminaţi în *e* confus; cà *generalĕ. grammaticalĕ, consequentĕ,* quare de unii se scriu *generală, grammaticală, consequentă,* etc.

* Noi pronunţăm: *rĕu,* şi Moldovenii *reu;* noi *Dumneḑeu* şi Moldovenii *Dumneḑĕu;* putem face un schimb.

www.dacoromanica.ro

Se scrie cu *ŏ*, 1° a treia persónă singulară a perfectului de prim'a conjugaţiŏ, quànd se accentuă: *arò, cântò, chiemò, jurò*.... 2° pluralul întregu în quâte trelle persónele perfectului şi perfectului anterior din quâte trelle conjugaţiunile: *chiemarŏm, chiemarŏţi, chiemarŏ; chiemasserŏm, chiemasserŏţi, chiemasserŏ; vorbirŏmu.... vorbisserŏmu..... făcurŏmu..... făcusserŏmu.... disserŏmu.... dissesserŏmu...** 3° finalile sau formele prepositiunilor, adverbilor, conjugativilor: *dupŏ, lângŏ, pînŏ, fărŏ, afarŏ, âncŏ, ânsŏ, adicŏ*.... 4° în materia vorbelor unde cată a se îndreptà pronunţia şi a se pronunţà curat *o*, cum: *locuire, locuitor, locustă, rotundu*.

IV. Se scrie cu *î*, 1° toţi substantivii que la plural arată quŏ vocal'a nasalĕ è *i*: *tînĕru, tineri; vînă, vine; dînă, dine; cuvînt, cuvinte; vestmîntu, vestminte* şi quâte vin din aquestea sau sunt în *înt: cuvîntare, spăimîntare, frĕmîntare*... 2° formele verbilor de a doa conjugaţiŏ al quărora *i* a devenit confus şi nasal: *urî, urîre, urrînd, urrît, urrîiu, urrîssemu*, şi quâte vin din assemenea: *urrîtor, urrîţie; tîrrîtor, hotărîtor*. 3° Materia verbilor que în a doa

* Aquestea dupŏ părerea mea; o părere ânsĕ nu face lege.

www.dacoromanica.ro

persónă a presentelui indicativ lămurescu pe *i: vinḑi, vîndutu, vîndù* şi quâte vinu din assemenea: *vînḑare, vînḑĕtor;* 4⁰ finalul confus nasal în *inţă: sĕmînţă,* conformu cu *credinţă, dorinţă.* 5⁰ Quelle que pe allocurea se pronunţă curat, cà: *rîu, rîsu, rîdere, sînu,* etc.

V. Quelle-lalte nasali se scriu quelle mai multe cu *â,* cà: *mână, lână, pâine, câine, cântare, pântece*; pentru quŏ la quâte se scriu cu *ô* şi *û* cată să se îndrepteḑe sau să se clarifice pronunţiaţia cà la *fontână, rondurea, socru-meu, sunt,* etc.

Insemnare.

La quâte nici cu aqueste regule nu se póte cunósce quare este adevĕrata vocale confusă, attuncî ne póte servì de regulă sau pronunţiaţia din alte provinţii romàne, sau ênsuşi urechia nóstră, cum ѕскъ quel moldovean se póte îndreptà dupŏ ескъ al nostru: *simţescu,* pînŏ se va face *simţu simtu;* рѕъ al nostru dupŏ рєѕ moldavu; рѫкъ, рѫс, dupŏ пiкъ, пic moldavu; фѕiнѕ, гѕiнѕ, dupŏ *farină galină* macedon; панѕ, пароѫ dupŏ *péná, péră* transylvan; şi unde pronunţiaţia è stricată sau confusă în tóte provinţiile, audul romàn è cu noi şi ellu nu ne ва lăssà nici o dată să scriem: ѳѕмiи.

www.dacoromanica.ro

пътін, кіне, піне, adică *Romîn, păgîn, cîne, pîne*, ci *Român, păgân, pâne, câne*, etc.

VI. Se scrie cu diftongul *ie* 1° substantivii neutri în plural quâți la singular se termină în *iu: temeiu, temeie; șiroiu, șiróie;* è rĕu a se scrie *resbóe, temee, șiróe*, pentru quŏ schimbând pe *u* în *e* dupŏ regulă se scamotéḑă *i;* 2° la quâte *n* s'a schimbat sau s'a îmmuiat *i: pune, puie; remâne, remâie;* лемоуі *lĕmôie*, 3° la quâte *r* se îmmóie în *i: sare, saie; pare, paie; quere, queie* (cu tóte quŏ aquestea s'ar cuvenì a se scrie *pună, puiă; sară, saiă; remână, remâiă; quéră, quéiă*); 4° la quâte *l* s'a îmmuiat în *i: volie, voie, voiesce, clamare, chiamare, înglaçare, înghieçare, lepure, iepure*; 5° la quâte *v* s'a îmmuiat în *i: ove, óie; Jove, Joie; verno, iérnă, iérne.* — Quând pronunțarea *ie*, se scrie cu *e* cată să se îndrepteḑe sau să se academise pronunția dupŏ cum se scrie cà la *este, perde, ellu, elle, perire*, etc.

VII. Se scrie cu diftongul *oa* și nu *ó*, quâte învederéḑă articolul *a* que se cuvine a fi de façă, quŏci acolo nu è un *o* lungu: *ḑio, ḑioa, ronduréoa.*

VIII. Se scrie cu diftongul *ea* și nu cu *é*, 1° quâte învederéḑă articolul *a: muiere, muierea; femee, femeea*; *dulce. dul-*

www.dacoromanica.ro

*cea; verde, verdea;** 2° finalul imperfectului de a treia conjugaţiŏ: *vedea, tăcea, rîdea* — infinitivul se scrie cu *é: vedé, tăcé, vedere, tăcere.*

IX. Se scrie cu *ia* şi nu cu *ea* 1° imperfectul verbilor de a doa conjugaţiŏ în *ire: dormiamu, dormià, vorbiam, vorbià* şi nu *dormeamu, dormea, vorbeamu, vorbea,* 2° la quàte *l* s'a ìmmuiat în *i: clar, chiar; clamare, chiamare* şi prin urmare *ghiaţa,* πλατεία, *plaţă, piaţă,* etc.

X. Se scriu cu consónă îndoită: 1° quàte se compunu din elemente que quer îndoirea: *sufferire, suppunnere, alleggere, illustru, adduccere, addormire, assemĕnare, differinţă.* 2° Qua să se appese extraordinar o vocalĕ unde în general nu se appésă: *mĕttură, mattură; famillie, seccetă, maccină, mîrrie, sforrĕe; ţinnere, duccere; dette, stette, pusse, ḑisse,* 3° la vorbele imitative; *carru, carre, terribil, terróre, horróre.* 4° La vorbele străine que în limb'a dela quare le luăm îndoiescu consón'a *grammatică, syllabă, syllogismu, tyrannu.*

XI. Se scriu cu *qu,* pronunţânduse κ: 1° vorbele următóre: *quare, quât, quanti–*

* Tot assemenea *ellu, ella* făcênduse *ea, aquì–ellu* sau *aquellu,* făcêduse *aquì–ea aquea,* nu se póte scrie *aqué,* şi prin urmare *aqueast'a* şi nu *aquést'a.*

www.dacoromanica.ro

tate, qualitate, questiŏ, quând, quam, qua, quŏ, quŏci, daqua, quîntaru, consequent, consequinţă, eloquent, eloquinţă, şi quàte vin din *equi: equilibru, equivalent, equivocu, equator, equinopţiu...* 2° pronunţânduse cà *c* în vorbele următóre: *aquesta, aquella, quine, que, aquì** *querere* şi prin urmare *queru,* quelle-lalte tóte se scriu cu *c.*

XII. Se scriu cu *ç* vorbele următóre: *braçu, façă, ghiaçă, Françă, prinçu, oçetu, soçu, soçietate, offiçer* şi alte quàtevà; quelle-lalte tóte se scriu cu *ţ.*

XIII. Se scriu cu *z* vorbele străine cà *zodiu, zodiacu, horizont, zelu, Zoroastru, Zopiru, zapisu, zavistie, Nova-zembla,* etc. Quelle romănesci tóte se scriu cu *ḑ* şi nici o dată cu *s.*

XIV. Se scriu cu *y* din vorbele străine grece cà: *syllabă, synthese, syntaxe, analyse, martyr, tyrannu, typu,* nume proprie hellene şi străine: *Polymnia, Amphytrite, Calypso, Elysee, Eurydice, Polynice, Cyclope, Pyhtagora, Pythia, Cyru,*

---

* Din *qui, esto, ello* se face italienesce *questo, quello;* din *ci* şi *celui* se face françosesce *celui-ci.* Din *aquì* şi *esta, ella,* se face *aquì-esta, aqui-ella, aquesta, aquella.* Prin urmare daqua se va adoptà o dată a se scrie *aquesta aquella,* cată şi adverbul să se scrie *a-qui;* iar daqua se va adoptà a se scrie *acesta, acella,* attunci adverbul cată a se scrie *aci.*

www.dacoromanica.ro

Cambyse, Egyptu, Tyru, Babylon, Byron, Thracy, Montmorency.

XV. Se scriu cu *th* din vorbele hellenc, hebree şi altele străine: *themă, anathemă, cathismă, theologiă, theoriă, enthusiasmu, Thucydide, Thrasybul, Thoma, Sabaoth, Thabor, Thiers.*

Insemnare.

În vorbele romàne nu intră littercle *x, th, y, z,* şi pe quelle străine cată să le scriem aşà cum ni se dau. Assemenea vorbe historice, sciinţifice nu împedică nici scrierea, nici vorbirea vulgului. Ellu îşi póte scrie vorbele materne şi alle messeriei salle cu tótă orthographia cà şi eruditul. Rar' în viaţ'a sa, plugarul, meşterul, neguçătorul au să aibă nevoie să vorbéscă despre *zoologie, Zoroastru, Zenon,* despre *Thebe, Thrasybulu, theoremă, themă,* despre *Hypotenusă, Hyperbolă, Pythia, Eurydice,* etc. Cată assemenea vorbe proprie sau commune să le considerăm cà nume proprie que se învaţă la locul şi timpul lor. Şi daqua nu se cuvine a schimbà pe *Voltaire* în *Volter,* pe *Shakspeare* în *Sacspir,* pe *Byron* în *Biron,* nici *Hypotenusa* nu se póte schimbà în *ipotenusă,* Aqueste vorbe în alte limbe cată să le

www.dacoromanica.ro

scriem cum se scriu, şi daqua è să le învĕţăm o dată, mai bine să le învĕţăm d'a casă şi grammatica cată să ne vorbéscă de dènsele.*

XXII.

Nu mai remâne a tractà de quàt despre punctuaţiŏ. Aqueastă parte ânsĕ è necontestată, è întemeiată pe nisce quereri universali în tóte limbele, pe nisce regule universali în tóte limbele, pe raţia eternă recunoscută în tóte limbele. Despre quelle-lalte părţi alle orthographiei tot se mai potu arătà óre-quari părĕri differinte sau şi systeme fărŏ principe; despre puntuaţiŏ ânsĕ, aquella nu o và respectà quare nu o và cunósce, dupŏ cum assemenea aqueia numai nu ne respectă limb'a quari nu o cunoscu şi nici n'au vrut să o cunóscă nici o dată. — Şciinţele, artele, limbele, n'au alţi inemici mai de mórte de quàt pe quei que nu le cunoscu. — Exemplu avem în timpii nostri: de quând è Naţia română, de quând există limb'a romănă, n'a luat o lovitură mai mortale de quàt în timpii no-

www.dacoromanica.ro

stri, de quari và vorbì historia cà de timpii quei mai fatali ai naţionalităţii. Şi de unde provenì aqueastă lovitură? Din nesciinţ'a limbei, din nevrerea de a o scì.

Ânsĕ să trecem în ainte; articolul aquesta îl vommu tractà altă dată şi în aintea Europei dupŏ cum meritŏ gravitatea materiei. Să venim la punctuaţiŏ. Despre dènsa trimitem pe fiă-quare cititor la un studiu cu din adînsul al analysii logice, adicŏ al propositiunilor, şi de aquì và puté păşì fărŏ greutate la punctuaţiŏ. Noi aquì nu facem tractat de gramınatică. Facem o cercetare şi o analyse, dăm cuvêntul despre quelle contestate.

Qua să ne terminăm Critica, cugetu de necessariu a mai attinge quàte-và punturi, arătànd que este glossa, que è idiom'a, que è dialectul, que è limb'a, que este gergul sau *jargonul* sau gìscănăria. Despre aquestea n'am que spunne mai mult de quàt quelle que s'au mai ţlis în *Currierul Român* şi quel de *Ambe-Sexe* în annul 1842; despre aqueasta am mai avut o întrevorbire cu un amicu în tómna trecută, quare, fiind quŏ mi se pare óre-cum mai methodică, o voiu reproducce şi aquì.

În tómn'a trecută a venit d'afarŏ D. R.... a venit qua tot d'auna să'mi facă ma-

www.dacoromanica.ro

rea mulţumire de a'l vedé; şi a venit în vr'o trei rènduri, fără să potu scăpà a mĕ ducce şi eu a'l visità. În quelle dupŏ urmă auţu quŏ plécă şi mĕ ducu să'l vĕdu. În curte caii erà şi puşi la trăsură. Cum mĕ suiiu sus, cum mĕ vĕdù, bunul meu amicu îndată strigò: — Bine quŏ ai venit! uite caii în curte, şi qua să te mai vĕdu, trimissessem să adducă o *droşcă* să viu pînŏ la dumneata. Nu vream să plecu fără să'ţi communicu quevà. A venit un străin; se află în capitală, călĭtoresce da *Dumas;* pe ori-unde stă, ia însemnări şi scrie; và scrie mult şi despre noi, nuvelle, tradiţiuni, costume, limbă, etc. La unele este ànsĕ rĕu informat şi póte să ne facă rĕu fără voiea sa; quŏci atàta scie que 'i-au spus. Vream să faci cunoscinţă cu dènsul, vream să'i vorbesci quevà despre limb'a nóstră.

— Tot que pot scrie străinii bine, ţisseiu eu, dintr' o ţérră que nu o cunnoscu, è, daqua au talent, să adune materiă de nuvelle, să le tracte în treacĕt cà nisce narratori, cà *Dumas:* quât vor' voi ànsĕ a facce un romanţu sau o altă scriere întinsă, se rătăcescu, falsifică costumele, datinele, limbagiul şi ènsuşi historia. Cată să se indentifice fórte bine quine-va cu locul, cu naţia unde voiesce să'şi puiă scen'a. Şi daqua străinul aquesta và scrie rĕu despre

www.dacoromanica.ro

noi, cu voie sau fără voie, perderea è mai mult a lui, quŏci và fi o probă quŏ nu'şi cunósce missia. Cu şederea de vre o sĕptĕmână doĕ într'o ţérră, puçin póte scrie quine-và despre ţérr'a aqueca, fără a fi plin de errorí. Ânsĕ, să vedem, la que cugeţi quŏ và scrie rĕu.

— Să veḑi, îmi adaosse amicul; am făcut cunoscinţă cu dênsul, m'a întrebat şi 'l-am mulţumit despre multe. Într'o séră ne dusserŏm amêndoi la theatru, şi, pînŏ să se ardice cortin'a, se deschisse vorb'a despre limb'a română; eu îi tot spuneam despre limb'a nóstră, despre producţiunile que esu într'ênsa, despre drumul que a luat, despre înaintările que face; şi tot adducênd înainte vorb'a limbă; — Ânsĕ, Domnule, Dumneavóstră nu puteţi ḑiece ànc̆ŏ quŏ aveţi o limbă, mĕ prorupse ellu; Dumneavoastră vorbiţi şi scrieţi ànc̆ŏ un *jargon*.

— Cum! Domnule, esci amăgit, esci rĕu informat, îi ḑisseiu eu; cum se póte numì *jargon* o limbă que se cântă în Bisserică, în quare se scriu tóte actele în cancellarie; în quare se scriu peste ḑece un'spre-ḑece gazette; în quare s'au tradus quâte-va capete d'operă din limbele străine, în quare avem quâţi-va poeţi que scriu în spiritul secolului? în quare...

— Ânse, Domnule, îmi ḑisse ellu, eu

www.dacoromanica.ro

stimu zelul şi patriotismul Dumitalle, şi aquest patriotismu, cu atàta và fi mai lăudat, cu quàt nu và fi orbit şi và recunósce adevĕrul. Eu nu cunoscu pînŏ unde este întinsă litteratur'a Dumneavóstră. Quând ar' intrà, adicŏ, quine-va în bibiotheca quea mai încheiată quare aveţi, cà quâte ḑeci de mii de volume în limb'a românĕ, cu compositiuni, cu traducţiuni, ar' puté numĕrà?

Aquì rĕmăsseiu a cugetà! şi îi ,respunseiu: — mĕ crede quŏ cu rușine îţi spuiu quŏ n'am stat nici o dată a numĕrà cărţile din vre-un cathalogu.

— Ânsĕ aşà prin approximaţiŏ, mĕ întrebò ellu, aveţi vr'o ḑece mii? — Cugetaiu la quelle bissericesci, la quelle profane quâte se typărirŏ dela 1790 pînŏ la 1820 şi la quâte se typărirŏ dela 1820 pînŏ la 1847; nu putuiu în mintea mea să adun de o dată încai vr'o o sută de traducţiuni cu bune cu relle, şi îi respunseiu: — Nu creḑu, Domnule, să se adune cu tóte nici pînŏ la cinci sute.

— Hei, Domnule, îmi ḑisse ellu, Ungurii potu să'ţi arate într' o bibliothecă ḑeci de mii de volume, compositiuni şi traditiuni în tóte ramurele Sciinţei, şi limb'a maghiară în academiele Europei ànchŏ nu figură drept o limbă. Asta è un cuget, un scopu la quare va să ajun-

www.dacoromanica.ro

gă patriotismul maghiar şi la quare va ajunge; ànsĕ àncŏ n'a ajuns; limb'a lor àncŏ è considerată între jargóne. Să'ţi mai spuiu àncŏ una? sunt academii quari nici pe limb'a italiană n'o consideră àncŏ între limbe, ci de un jargon cu quare s'au exprimat atâtea geniuri mari.

Quànd audiiu quŏ şi limb'a italiană, ḑisse D. R.... trece între jargóne, mi se părù un egoismu, un orgolliu frànçesu în aintea quăruia nu mai puteam stà; pentru quŏ nici operele scrise în limh'a maghiară n'aveam să i le puiu în ainte, nici geniuri cà al lui Dante, Aristo, Petrarca, Tasso.... puteam să'i arătu quŏ au trecut prin limb'a nóstră; ìi ḑisseiu ànsĕ quŏ limb'a nóstră s'a recunoscut de quâţi-va bărbaţi romàni, s'a pus pe nisce regule generali şi raţionali, şi quànd ar' cunósce-o Dumnealui aşà cum o scrie cutare şi cutare, 'i-ar vedé capacitatea şi dreptul ei de suror mai mare între limbele de famillia latină.

— Tóte potu să fiă aşà, şi aquel Cutare şi Cutare potu să scrie o limbă şi nu un jargon, adaosse ellu; ànsĕ eu nu vorbescu de limh'a Cutăruia şi Cutăruia; eu ḑicu de manier'a cum vorbescu şi scriu Romànii în general. Vorbescu ei limbă? scriu limbă? Chiar de và scrie D. Cutare o limbă, pînŏ quànd nu o vor' scrie toţi Ro-

www.dacoromanica.ro

mànii que scriu, pînŏ attunci tot nu và fi limbă romànă, va fi limb'a D-lui Cutăruia, şi Romànii tot nu vor încetà de a vorbì şi scrie un jargon.

Attunci mi s'a dus mintea la Dumneata, îmi ḑisse D. R.... şi aşu dorì să faci cunoscinţă cu dènsul pînŏ nu se và ducce. Dute la D. N.... acolo ellu se duce des. Să nu lăssămu pe Françesu să plece cu ideile lui înrădĕcinate.

— 'Mi ar' păré bine, îi ḑisseiu eu, să facu cunoscinţă cu un omu crudit, quare din quàte ìmi spui mi se recommandă fórte mult; 'mi ar' plăcé să'l cunoscu, numai qua să'l cunoscu, qua să mai aflu şi să mĕ mai folosescu queva dela dènsul, nu ânsĕ cu cuget quŏ îl voiu abatte din nisce principe în quare sunt şi eu de quâţi-va anni.

— Que fel! şi Dumneata esci de ideea quŏ limb'a nóstră è jargon?

— Şi cu din disgraţiă la multe; şi de aşu puté aşu facce mâine, acum, să fiă limbă; ânsĕ nu potu. Quàte n'aşu dorì pentru Ţérr'a nóstră şi limb'a nóstră! ânsĕ nu se póte. De 'ţi ar' dicce quine-va quŏ popolii romàni facu astăḑi la un locu o Naţiŏ, un regat, ai puté crede? Ei suntu aşà cum îi ţine sórt'a şi cum sunt astă-ḑi, şi limb'a lor assemenea este queea que este şi nu que ar' puté să fiă.

www.dacoromanica.ro

— Spune'mi dară, mai lămurit que înțellegu oamenii astia cu vorb'a *jargon*, quŏci am o idee quam confusă.

Îmi adunaiu puçin ideile şi începuiu:

— Domnule, quànd ómenii se află în sînul naturei, cà ómenii primitivi, şi îşi arată ideile prin nisce vorbe que'şi le creadă ei dupŏ imitația naturei, dupŏ împregiurări, fără a se împrumutà vorbe dela alte populade, începe a se nasce o limbă que è necultă àncŏ, è în faşe În aquea stare ómenii n'au cărți, nici scriitori, nici ênsuşi littere. Asà erà ómenii primitivi, aşà sunt în ḑioa de astă-ḑi Arnăuții, etc. Manier'a lor de a vorbì de mulți litteratori sau philologi, se ḑice spre distincțiŏ, *glossă*. Să luămu pe Pelasgii antici que venirŏ a populà Grecia. Ei attunci n'avea autori, nu avea cărți, n'avea littere, vorbià o glossă, în differinte maniere. Mai târḑiu addusserŏ din Fænicia littere, începurŏ a le învĕță, a se servì cu dênsele, a scrie, a'şi arătà ideile şi a le lăssà în moştenire posteritătți: Fiăquare la început scrisse în manier'a sau chipul cum se vorbià glossa în coprinsul sĕu, aquea manieră sau idiomă, daqua avea un character fórte distinctu a pronunțà aquelleaşi vorbe cum τιμὴν, τιμὰν* aquea ma-

* Animă, inimă; annel, innel.

www.dacoromanica.ro

nieră sau idiomă distinctă se numì *dialectu*.— Aşà è în famillia latină: *bine, bene*; *timpu, tempo; credinţă, credenţia, credenza*, etc. Scrisserŏ ómenii la început în dialecte. Unul scrisse dialectul ionicu, altul doricu; altul atticu... poeţii adunarŏ din tóte, pînŏ quànd predominò dialectul atticu, în quare se scrisserŏ atàtea opere de preţu, quare se învĕţà în străinătate, în quare scrisserŏ străinii hellenisti. Dialectul atticu devenì limbă hellenă; quŏci se cultivò, se vĕdù într'ènsul o syntaxe regulară, rationale, o orthographiă fixată, nisce opere clasice; se putù facce dupŏ dènsa o grammatică, se putù suppune la regule. — Cu un cuvènt daqua un popol fărŏ religiŏ, fărŏ legi, fărŏ costume, fărŏ datine, fărŏ gustu, fărŏ eleganţă, fărŏ arte, se póte numì civilisat, s'ar puté numì şi o vorbire fărŏ regule, fărŏ grammatică, fărŏ dicţionar, fărŏ autori, s'ar puté numì ḑicu limbă. Grammatic'a, dicţionarul la o limbă sunt cà legile într' un popol; şi grammatic'a que are de temeiu natur'a limbei, raţia, este cà o constituţiŏ basată pe dreptul natural. Quàt într' o grammatică nu se và observà natur'a limbei, fiinţ'a ei, regulele sunt cà nisce legi arbitrarie, dictate de despotismu sau de innoranţă. Póte quŏ assemenea regule arbitrarie să ţiiă mult, póte qua innoranţ'a să fac ămа-

www.dacoromanica.ro

re figură; ànsĕ limb'a è sub jugu; limb'a ia o educaţiŏ corruptă; nimicu nu se póte producce într' ènsa de perfectu, de clasicu. Te întrebu eu acum unde ne sunt la noi Românii, litterele? O parte din Români scriem cu slovele cyrilliane, şi Românii din Macedonia cu quelle grecesci. Dupŏ que ne vommu luà mai àntèiu litterele, cată să ne avem constituţia limbei, qua să ţicu aşà, grammatic'a şi dicţionarul academiei nóstre. Unde ne è academia? şi de s'ar formà o academiă, quàţi anni, quàte generaţiuni pînŏ să se pótă recrutà nisce membri quari să'şi cunóscă missiunea, să'şi culégă cunoscinţele necessarie la missiunea lor; să cunóscă historia litteraturelor limbelor... să cunóscă limbele clasice, să cunóscă limbele cu quari are relaţiŏ limb'a nóstră?... Într'un cuvènt, cunosci dumneata que va să ţică un membru de academiă. — Veţi, Domnule, în que stare tristă ne aflăm. Limbă şi naţionalitate è unul şi aquellaşi objet. Quànd vine una, vine neappĕrat, mai currènd sau mai tărţiu, şi queca-laltă. Pricepe-mĕ, domnule aquì, şi cugetă mai mult, şi quàt de mai mult và cugetà Românul în aqueasta, atàta mai bine. Să nu stăm, să nu lăssăm să dea peste noi împregiurările şi să ne afle vorbind mai rĕu de quât o glossă, quare

www.dacoromanica.ro

nici o dată nu representă o națiŏ ci o populadă.

— Ansĕ nu m'ai pus încŏ pe calle să cunoscu que è jargonul, mĕ întrebò D. R...

— Să punem quŏ s'a format limb'a hellenă din dialectul atticu cum s'a format din dialectul Laţiului limb'a latină, cum s'a format limb'a germană din tot que è mai raţional în dialectele germane. Limb'a latină se întinse mai mult în Europa, pentru quŏ se întinsesse şi Imperiul roman, într' un timpu quànd tóte popórele Europei, afarŏ de Greci, vorbià nisce glosse. Quine vorb'à limb'a latină stricat, fărŏ grammatică, fărŏ syntaxe crà un barbar, barbarisà; quine vorbesce grecesce αὐτὸ τὸ ψιχὶ, θεὸς θέλοντος, αι θεαῖς, ὁ ἄρχοντας, ὁ βαşιλιας, τέşαρα. η κὺρ πατέρας şας; quine scrie vorbele altfel dupŏ cum s'au scris în seculul de aur al limbei şi le pronunţă altfel, aquella nu vorbesce limbă, nu vorbesce limb'a grécă ci jargon, gîscănărie. Mai adaogă acum pe lùngŏ vorbele aşà stricate, aşà scrise, pe lûngŏ αὐτὸ τὸ ψιχὴ, pe lûngŏ βαşιλιὰς mai adaogă şi vorbe turcesci cà τόπι, τζαρσὶ, ἰαγγίνι, mai adaogă şi vorbe italiene, cà κάλτζα, σκύφα. κβεντιάζω mai transplantă limb'a grecéscă şi în limb'a romànă, şi începi şi: τὰ καλεμάρια, τὰ χαυγιά-

www.dacoromanica.ro

ρια mai începe: ἡ τζάρα, ὁ ἄρχοντας βόρνικος τὸ κίστι τῶν σοκοτελνίκων, καὶ πουλουσνίκων etc. Cum ai vré să dică străinii que cunoscu limb'a antică hellenă, cum ai vré să dică Grecii ènsuşi eruditi unui astfel de modu de a se exprimà şi a scrie? glossă? nu, quŏ nu è primitivă. Dialectu? nu, quŏci dialectul îşi are elementele sale proprie, homogene iar nu elemente străine, nu stropiate. Limbă? a ferit'o Domnul. Asta è *jargon*, *gîscănărie*.

Să venim şi la vorbe que nu se facu în sînul nature[1], ci le ia o natiŏ dela alta de bună voiă, sau le impune o natiŏ alteia prin influinţă. Spre exemplu, qua să mĕ exprimu mai pe 'nţelles, să venim la noi. Scii dumneata quŏ quàt ţinù regimul phanariotu, cu influinţ'a, cu mod'a se întrodussesse o mulţime de vorbe. Cercurile de sus dicea quŏ se aduná la *syntrofie;* vorb'a începù să'şi facă girul şi între Romànii que nu scià grecesce, şi ajunse *strofilie*. Visitele sau gratulaţiumile se dicea atunci *heretismosuri*, şi lassă quŏ s'ar fi căđut a se dicce heretismi sau heretismuri, dar apoi ajunserŏ şi *firitismos*; apoi quànd s'a întrodus art'a typographică în ţérră, luarŏ Romànii şi vorb'a gréccă *typographiă;* ânsĕ quei fărŏ carte n'o puturŏ pronunţà bine şi începurŏ a dicce pînŏ în ţioa de astădi *potografie*: quànd

www.dacoromanica.ro

incepură a se trimitte prin fiă-quare sat exemplare typărite, sătenii le ḑisseră *zamplare;* de quànd se introdusse vorb'a de proprietar, quei mai mulţi nu potu àncă a se desbărà de a ḑicce *propietar*. Aqueste vorbe şi altele, aşà se ḑicu de vulgu, şi vulgul cu dènsele îşi face jargonul seu. Quànd un scriitor în opercle salle và sanctionà assemenea vorbe şi va scrie: *strofilie, firitismosuri, potografie, zamplar, propietar*... ellu póte să aibă idei ori quàt de sublime, multă logică în scrierea sa; ànsă tot d'auna và arătà idei 'nalte printr'un jargon, printr'o gìscănărie.

După cum dară se stricară ènsuşi în epocha nóstră mulţime de vorbe în gur'a vulgului, pe quari un scriitor nu le póte scrie stricat, assemenea s'au stricat şi în timpii moşilor şi strămoşilor nostri în atàţia secoli de întunericu, şi mai multe; şi vorbele stricate nu se potu nici scrie într'o limbă, nici luà de model la altele que le reluăm acuma sau le creăm din nuou. Spre exemplu vorb'a *închinăciune* se vede quă è stricată din *inclinatio* şi nu póte servì de typu de a se facce după dènsa *pusăciune;* assemenea şi vorbe cà *sămînţă* nu potu servì de typu de a se ḑicce *sperînţă, allînţă, costînţă*, fără a dà în gìscănărie şi alte assemenea.

Que poţi ḑicce dară de Italian, quare

www.dacoromanica.ro

ne mai avènd *capitolliul* înaintea ochilor, şi audind vorb'a numai dela quei que o învĕţà din carte, audind'o dela latinişti, o făcurŏ *campidoglio?* A ţicce adicŏ *campidoglio* şi nu *capitollio* nu è un jargon? Aşà făcurŏ Italienii şi din *melancholia, malinconia.* Din *orologio, orolojo*; din *secretario, secretajo;* din *molie, moglie;* aşà făcurŏ din prepositiunile *de* şi *à*, şi din articolul *la, della, alla,* în locu de: *de la, à la;* aşà făcurŏ din *ello elli, egli;* şi àncŏ şi que è mai negrammatical să puiă pe *egli* plural în locu de *ello* singular; precum iar noi, quam ţigănesce, din *au făcut,* ţicem *au făcutărŏ,* adăogind un *rŏ* que n'are nici un locu: aşà făcurŏ din *elli elle, eglino elleno;* aşà făcurŏ din *alto* şi *în înnalto,* îndoind pe *n* fărŏ nici un cuvènt. Aşà făcurŏ cu relativul *quale* que la dativ face *cui,* luarŏ pe *cui* drept nominativ; assemenea şi cu *altrui.* Apoi vorbele hellene fărŏ nici un respect către clasicitate le scrisserŏ: *teologia, teorema, tema,* şi n'o mai cunosci din verbul *tema* şi altele multime. Asta è curat un jargon şi în aquest jargon scrisserŏ, aquei *Sacri vati* sau *i beati,* aquelle nemuritóre geniuri. Pune'ţi în minte quŏ ammu avé noi un Dante, un Ariosto, şi ar' scrie în quelle mai sublime versuri: *strofilie* şi *potografie,* după cum scrisserŏ ei *campidoglio, ma-*

www.dacoromanica.ro

linconia. Vedi, asta făcù, Domnul meu, pe Francesul dumitalle să dică quŏ academiele nu priimescu încŏ italiana în rèndul limbelor; şi asta a împins pe Hugo Foscolo să facă o reformă în aquest dulce şi frumos jargon, prefăcèndu'l în limbă, quare è atàt de clasică şi potentă în versurile lui. Françesii, vedi, n'au făcut aşà: ei quànd a dis şi a scris quuine-và *j'avons fait* şi nu *j'ai fait,* au dis quŏ scrie jargon; şi assemenea dicu quŏ è jargon şi la Italieni quànd vĕdu *egli è* şi nu *ello è: egli è,* vine cà la noi *ei este.* Françesul quànd vede *ognipotenza,* unde ellu o dice *omnipotence,* vede o gîscănărie, pe de o parte schimbàndu-se clasicul *omni* în *ogni* şi pe de alta tedescànd pe *t* în *z,* precum şi la *speranza, nazione, nazionale;* Françesul, dicu, n'a făcut aşà: a respectat clasicul, şi a pus nisce regule rationali în grammatică din quare n'a eşit, 'şi-a adornat limb'a dupŏ tótă bun'a cuviinţă, şi a arătat'o în lume cà o damă binc-crescută, binc-deprinsă, şi învestită ast-fel cum să se onóre pe sine şi pe quei la quari se presentă. Iar daqua n'au avut geniuri cà Dante, cà Ariosto, cà Petrarca, cà Tasso, cà Alfieri..... asta è al climei, al împregiurărilor. Cu tóte aquestea sunt pînŏ la un locu de părerea Françesului dumitalle; nu ànsĕ qua să dicu

www.dacoromanica.ro

quŏ limba francesă, n are nici de cum jargonismi: è departe de a fi cum ar'fi putut să fiă quel puçin, şi cu atât mai vîrtos, de a fi aqueea que n'a putut nici o dată să fiă şi nici nu vă fi.

(Nu erà timpul aquì, să arăt defectele limbei françese, despre quare voiu vorbì în alt tractat, făcènd un paralel între dènsa şi a nóstră).[1]

---

[1] De o quam dată aratam quŏ pretenţia Françesilor este quŏ 'şi-au facut o limbă sub tote punturile de vedere, quŏ ău respectat clasicul şi etimologia în tote vorbele. Nu intrăm în theoria quŏ le lipsescu radăcinele în quelle mai multe, şi sunt nevoiti de a'şi facce o limba cărpita; nu au vorbe că *locŭ, stare, vedere*, şi dicu apoi *localitè, local, constance, station, providence*, etc., dicu *œil* si apoi *oculaire, opththa'gie*. Despre aquestèa nu dicem nimicu quŏci nu è defectul omului, ci ângustia limbei. Noi vrem să vorbim de innoranţa pretenţiósă. Totă lumea cudită scie quŏ *ante* latin va să dică *în ainte* şi quŏ *contì* grecu vă să dică *contra*. Va fi fost vre o dată vr'un Sarsailă françes que nu 'şi-a sciut nici gréca nici latina şi în locu de *Antichrist* adică contra sau adevèrsariul lui Christ) 'mi-'ţi trimte giseănaria *Antechrist* (adică quel dinaintea lui Christ, şi Dictionarele Academiei legiuirŏ păcatul Sarsaililor. Apoi vorbele *commesurer, con mesurable* le scrie forte logicu cu doi *m* (dela *con* şi *mesurer*) şi vorb'a συμμετρία que tot aşà se compune dela συν şi μετρώ, o scrie *symetrie* de unde se cuvenia a o scrie *symmetrie*. Apoi la tote vorbele hellene cu *th* respecta orthographia ca *theologie, athee, athese*. etc., şi la *throne* θρόνος, o deterŏ în sarsailismu scriind *trone* şi altele multime. Nisce assemenea păcate litterarie şi grammaticăli şi logice, quând se legitimă, se dicu gîscanarie, jargon. sarsailismu de quare nici Françesii n'au scăpat. Differinţa între ei şi Italieni în quia pentru aqueasta este, quŏ quicea que la Françesi este în puçin, la Italieni este în mult.

www.dacoromanica.ro

Recapitulaiu dupŏ aquestea D-lui R..... — Arătând quŏ limbă şi naţionalitate este aquellaşi obʼet, voiu face o parabolă. 'Mi adducu à minte în copillariă quŏ ammu citit unde-và — mi se pare în Condilliacu— quŏ sunt doŏ specie de barbarie: una primitivă, quànd un popol, o naţiŏ nu a intrat ànceŏ pe callea civilisaţiunii, aquea innorantă naturale, simplă, innocente, necorruptă, aquea copillăriă a naţiunilor; şi altă barbariă que vine quànd o naţiŏ din flórea sa începe a scădé în lene, în desfrènare, în viţiuri, şi infine în decrepitudine, în sclaviă; adicŏ, este o barbariă que precede civilisaţiunii, şi alta que'i urmédă. Asta è differinţa, domnule, între glossă şi jargon. Gloss'a representă barbaria primitivă, şi jargonul pe quea de al doilea corruptă. Vorbirea anticilor Pelasgi erà glossă, şi a Grecilor sclavi erà jargon, gîscănăriă.

Prin urmare gloss'a representă prim'a barbariă; limb'a representă civilisaţia; jargonul a doilea barbariă: iar dialectele, părţile din quari se compune o glossă şi quari servescu de elemente sau de objete unui eclectismu la formarea unei limbe. Noi în quare cas sau situaţiŏ ne aflăm relativ cu Romanii sau cu strămoş'i nostrii? Firesce quŏ nu în culmea civilisaţiunii, şi nici în barbaria primitivă, ci în barbaria de a doa

www.dacoromanica.ro

corruptă. Şi prin urmare vorbirea nóstră nu póte să fiă de quàt jargon, gîscăñărie, cum a ḑis Françesul. La astfel de împregiurare, qua să avem o dată o limbă, nu è alt midlocu de quàt regeneraţia. Prin regeneraţiŏ Grecii făcurŏ din jargonul lor iar o limbă. Ânsĕ que au avut ei de normă? limb'a antică attică. Şi ĕtŏ phasile que vedem în limb'a lor: gloss'a pelasgă, dialectele în poeţi, limb'a attică, decăderea alexandrină, jargonul sclaviei, şi iar limb'a regeneraţiunii. Aquestea tóte au aquellaşi început şi sunt unul şi aquellaşi objet, sub differente phasi. Ânsĕ Grecii în epocha de regeneraţiŏ avurŏ de busolă, de normă, cum am ḑis, limb'a hellenă. La noi în assemenea împregiurare, unde ne è norm'a? unde ne è clasicul? La latina. — Avènd darŏ de busolă latin'a, cată să ne orientăm şi să putem distinge quare parte se ţine în vorbirea nóstră, de rustic'a romană sau de gloss'a romană, quare parte è dialectu, şi quare parte è jargon. Din rustic'a romană, şi din dialectu, avènd de normă latin'a, putem facce o limbă regenerată română, în quare gîscăñăria nu póte avé locu. Aşà darŏ cată să se puiă óre-quari principe dupŏ quari să putem distinge que este dialectu şi que este jargon. Quànd se vor' punne şi se vor' recunósce aqueste princi-

www.dacoromanica.ro

pe, callea devine netedă. Ânsĕ fiind quŏ limbele nu se formă cu orele, nici cu ḑilele, nici ènsuşi cu anii, ci cu generaţiunile, aqueste principe mi se par' quŏ nu se potu punne numai aşà pe picior. Voiu arătà ènsĕ quàte-va în treacĕt.

— Bine este să ḑică şi să scrie Grecul αὐτὸ τὸ ψιχὴ. ἡ κὺρ πατέρας σας.— Nu, pentru quŏ schimbă genercle şi preface symbolul consacrat. Schimbarea dar a genercluì şi stropiarea orthographiei face jargon. Aşà darŏ şi la noi: *Evangelie, seminarie, colegie,* şi alte assemenea se ţin de jargon, şi cată a se regenerà şi devenì *evangeliu, seminariu, collegiu.*

— Bine este a ḑicce şi a scrie Grecul τέşαρα în locu de τέσσαρα, βαşιλιὰς în locu de βασιλεὺς. γιὰ în locu de διὰ etc.? Nu, quŏci desnatură clasicul şi nu se mai cunósce typul adevĕrat; schimbarea dar nelegiuită a typului sau a litterelor prin quare s'a representat clasicul face jargon. Aşà darŏ şi la noi *mĳlocu, repeḑune, veşmintu, paşaportu, spiriduş, declinăciune, proiectu* sau *proieptu, pierdere, ieste, iel,* se ţin fórte strìns de jargon şi cată a se regenerà în *miḑlocu, răpeḑiune, vestmènt, passaportu, spĭritu, declinaţi.... projectu, perdere, este, ellu,* etc.

— Bine è să ḑică Grecul ὁ ἄρχοντας

www.dacoromanica.ro

τερζίμπαşας. ὁ τζελεμπὶ, Ἀχιλλεὺς. ὁ τζελεμπὶ Μιλτιάδης, ὁ μεσιὰ Λεωνίδας, ἡ κοκῶνα Ἀθηνὰ şi ἀφέντιμουσίμ. — Nu, quŏci sunt elemente străine, anachronismi, discordiă, semn de chaos. Aşà darŏ elemente heterogene. discorde, stridenti: allăturări săritóre in ochi si spărgĕtóre de urechi sunt jargon. Prin urmare şi la noi è jargon: *jupàn Sóre, coconul Milliade, coconul Romulu, domnul cinovnicul,* şi iarŏ dupŏ cum è jargon la Greci, ὄβλος σας μπέϊμι, ἀγάμι, εἰς τὸ κερείμισας aşà şi la noi è jargon: *sluga domnule* sau *servus jupàne,* etc.

Ânsĕ se află în clasicul grecu τὴν τιμὴν şi τὰν τιμὰν, ἡ σελήνη şi ἁ σελάνα. Ἡρακλέος şi Ἡρακλᾶς şi alte assemenea şi asta se dice dialectu; şi din dialecte 'şi au alles autorii şi 'şi au făcut dintr'ènsele limbă. Se póte dar şi la noi a se schimbà vocalile ànsĕ legiuit) şi a dicce *credinţă* din *credenţă, bine* din *bene, timpu* din *tempu, tinĕru, tineri* din *tener;* nu facem jargon ci ne allegem dialectul şi ne regenerăm limb'a; ast-fel è şi *óie,* din *ove, cântam* din *cantabam, iepure* din *lepure, ghiaţă* din *glaţă, piaţă* din *plaţă;* pentru quŏ şi din una şi din alta se póte facce limbă, şi pentru quŏ schimbarea litterelor nu è illegalĕ, è legitimă.

Quànd và vedé un străin erudit lim-

www.dacoromanica.ro

b'a nóstră representată cu: *mĕlocu, repe-june, pierdere, iele, declinăciune, proiept, evangelie, colegie, seminarie... sluga dom-nule, frumósă vreme.... echivocu,* sau *e-kivocu, elocinţă* sau *elocuintză*.... şi pe urmă: *temă, teologie, fisică, ipotenusă, silo-gismu, Tucidide, Biron*.... şi alte assemene-nea; va ḑicce quŏ asta nu è limbă, ci jar-gon. Apoi daqua và voi să o învetze, şi nu va aflà regule generali, nu và vedé concordanţă între substantiv şi adjectiv, între sujet şi verbu, nu và puté distinge typii de casuri, de numeri, de timpi, de persóne, sau aquestea le va învĕţà în vre-o grammatică şi và vedé apoi în marii no-stri poeţi şi autori, *voi* pronume şi *voi* verb, nisce adverbi cotoioşi ca *apoiu* în locu de *apoi* şi quàte şi mai quàte, va ḑicce: «àn-sĕ, domnule, dumneavóstră n'aveţi àncó o limbă ci un jargon» şi dumneata să nu te mènui attunci, nici să te cerci a'l scóte din părere; ci să punem màn'a la ochi, să ne dăm màn'a cu toţii, să ne punem pe învĕ-ţătur'a clasică, să ne facem o limbă, şi quànd ne vommu facce o dată o limbă, è semnu bunu, è semnu de naţionalitate, de viaţă, de màntuire, de.... majorat, domnu-le, şi quànd orphanul vine la annii legiuiţi, scapă de màncătoriele epitropilor.[1]

[1] Allusiŏ la protectorat.

www.dacoromanica.ro

— Ânsé despre quâte-va ìmi vorbiși, disse D. R.... ia spune'mi și despre *iune* și *ie*, que sunt astea? que părere ai? De que se ținu de anni legiuiți, de dialectu, și din quare se póte regenerà o limbă?

— Domnule, și quei cu *iune*, și quei cu *ie*, dupŏ părerea mea mi se pare quŏ au dreptate, în quât se póte învoi cu a puté facce o limbă, și apoi nici unii nici alții par' quŏ n'ar' avé dreptate, în quât quam sémĕnă quŏ dau în jargon.

Bine è să dică Grecul βασιλέας sau și βασιλιὰς în locu de βασιλεὺς? mi se pare quŏ nu è bine, àntèiu quŏ è schimbare de casu, è accusativul plural în locu de nominativul singular, și al doilea quŏ sunt stropiate litterele. Astă differință este și între *declinăciune* său *declinațiune* sau *declinațione*, și *declinațiŏ*. *Declinăciune* è cà βασιλιὰς, *declinațiune* cà βασιλιας *declinațione* cà ὁ βασιλέας. Se pote vre o dată cà ablativul *declinațione* să fiă su.et la un verb sau regim direct? este syntaxe de a dice *declinaționea* sau *declinațiunea* este or a trecut *declinațiunea*? firesce quŏ nu. Iar de va dice quine-va: la noi nu mai este ablativ ci nominativ; atunci póte fi un nominativ, ânsĕ barbarisat cà βασιλέας din barbaria a doa corruptă, un semnu de scădere quare, nefiind dialectu,

www.dacoromanica.ro

nu se póte facce din ellu limbă ci jargon. Étŏ la que nu au dreptate, dupŏ părerea mea, quei que ḑicu *declinaţione, naţione,* şi mai puçină quei que ḑicu *declinaţiune, naţiune;* şi ànceŏ şi mai puçină quei que ḑicu *declinăciune, năciune, pusăciune.*

Au ànsĕ cuvèntul quei cu *iune,* quŏ assemenea substantivi şi în quelle-lalte limbe surori remasserŏ tot în ablativ quare devenì nominativ şi cultivàndu-se nu intrarŏ în rèndul jargóneloŕ, nici françesa cu *nation, position,*[1] nici italiana cu *natione, positione* daqua n'ar scrie *nazione, posizione.*

Quei cu *ie,* au cuvintele quŏ tot è mai apprópe de a sefacce o limbă din typi cà *posiţie, naţie, declinaţie* de quàt din *pusăciune, năciune, declinăciune;* al doilea arată quŏ precum quei d'àntèiu adducu de typu vorbe cà *plecăciune, închinăciune,* que nu le ḑicu Romànii *plecaţie, închinaţie,* assemenea şi ei adducu de exemplu *oraţia* que spun Romànii la nuntă quării nu'i ḑicu *urăciune*; precum şi vorb'a *întellepciune*

[1] Pe Francesi nu'i putem taxà în quàt pentru aqueasta quŏ s'au servit cu ablativul în locu de numinativu, quŏci ḑin *pax, vox,* nu făcurŏ *pace, voce,* ci *paix, voix*; assemenea din *natio, positio* nu făcurŏ *natione, positione* quare s'ar fi putut (considerându-se *e* cà mutu, ci îşi făcurŏ un nominativ al lor, *nation, position,* quarè nu e al latinul latin.

www.dacoromanica.ro

quŏ se află în Scriptură şi *înţelepţie;* al treilea mai ḑicu quŏ assemenea substantivi în limb'a latină se facu din participiul passivu cum *nat-us*, *nat-io*; *product-us*, *product-io;* *dominat-us*, *dominat-io.* Apoi şi noi tot quam aşà facem *impero, împerat-us, împĕrat-u, împĕrăţ-ie* şi nu *împĕrăciune*; *aver-e. avut-u, avuţi-e,* şi nu *avuciune.* N'au ànsĕ cuvènt clasicu, quŏci trecu vorbe dintr'o declinaţiŏ într'alta: altă declinaţiŏ este *philosophia* şi alta *natio,* şi noi declinànd *naţie* este cà şi quànd ammu declinà *philosophie.* Daqua ar' fi bine cà Grecii, lăsànd jargonul şi vrènd a facce limbă, să ierte aqueastă schimbare de declinaţiŏ ḑicènd în locu de ἡ τράπεζα τὸ τραπέζι, ne-ar fi iertat şi noĕ să mutăm declinaţia.

Pe urmă iar quei cu *iune,* daqua ḑicu quŏ se ţinu de natur'a limbei, şi dupŏ părerea mea assemenea schimbare nu è natură, ci desnatură, corrupţiŏ, barbaria quea dupŏ urmă, daqua ḑicu quŏ iau de typu: *plecăciune* şi *închinăciune,* apoi nu le è iertat să ḑică *positione* sau *posiţiune,* ci numai *pusăciune, năciune,* şi prin urmare *pusăciunal, năciunal, năciunalitate*, quare va face să ḑică nu numai Francesii quŏ avem un jargon, ci şi Ostrogoţii. Iar daqua ḑicu *naţiune* sau *naţione. positione*, attunci

www.dacoromanica.ro

aqueasta numai typu de *patois* romàn nu è; è curat ablativul latin, şi attunci daqua è să allergăm la clasicu de que să nu alergăm acolo unde se cuvine, adicŏ la nominativ.

— Au ânsĕ un cuvènt disse D. R.... pe quare ai uitat să'l spui. Dicu adicŏ quŏ daqua vor unii să qică *naţie* cată să qică apoi şi *naţial;* iar daqua qicu *naţional,* cată să qică *naţione.*

— Ba nici de cum; Latinii ànceŏ qicu *naţio* şi apoi nu *natialis* ci *nationalis,* quŏci a qicce *natialis* este absurd. Aqueste derivate se scie quŏ şi se analysă în genetiv şi sunt deduse sau derivă tot din genetiv. Grecii qicu σῶμα şi apoi nu qicu σωμα-λογία ci din σώματος, σωματολογία; nu din ἄρχων ci din ἄρχοντος, ἀρχοντολογία, assemenea şi Latinul face din *nationis, nationalis;* pentru quŏ *naţional* va să qică quŏ este al naţiunii; şi daqua noi ammu perdut genetivul anticu asta nu è un cuvènt qua *naţional* să se facă *naţial,* sau qua naţional să nu fiă al naţiunii.

Cuvèntul quel mai tare que pot avé este quŏ finalul în *ie* cà: *commissie, posiţie...* quam miróse a final slavon; şi quam au dreptate: ânsĕ aquest final în *ie* è quam cosmopolit, se află şi în franceş'a: *patrie, Marie,* şi în german'a *Marie* (mĕ iartă quŏ

www.dacoromanica.ro

atâta nemţéscă oiu fi sciind şi eu — Maria cată să fiă *Marie* în nemţesce) — apoi è şi Grecu şi Latin şi Italian, de vommu schimbà pe *a* în *e*. Eu nu aflu alt jargonismu în *ie*, de quàt mutarea de declinaţiuni.

— Que să facem darŏ? quare să preferim, mĕ întrebò D. R....?

— Quàt despre mine, eu nu defaimu nici pe unii nici pe alţii, şi s'a vĕdut quŏ eu ḑicu şi *comissiune* şi *comissiŏ*; adicŏ quam dupŏ gustul meu, quelle que au *s* şi alte littere în ainte îmi vine să le ḑicu şi în *iune, comissiune, missiune, demissiune,* şi în *ie, demissie, comissie*; *legiune, communiune;* iar la quelle que au *ţ* cà *naţiŏ, posiţiŏ,* mai a nevoie le voiu ḑicce *naţiune, posiţiune; năciune,* ànsĕ *pusăciune,* nici o dată n'oiu ḑicce. Tot que aşu puté facce quànd aşu fi june, de aşu avé rĕutatea, aşu învĕţà pe vre-un rival, să'şi declare sentimentele către Dulcineea mea ş'a lui, prin expressiuni cà: «Ai, Dómna mea, o cărnăciune, şi te pui în pusăciune, que are o dominăciune, que mĕ addusse în inspirăciune să'ţi facu o dedicăciune, a unei compusăciuni de versificăciuni» ş'apoi lasă'l, qu' ar' fi fost numai bun; ànsĕ n'aşu crede quŏ s'ar' fi luat quine-va dupŏ mine pe aquei timpi. Astădi aşu aflà o multime de gu-

www.dacoromanica.ro

gumani quari să crédă quŏ au şi limbă şi styl de vor scrie aşà.

Eu credu quŏ amèndoć aqueste finali vor' remâné în limbă (fărŏ *e* ànsĕ), dupŏ allegere; cum remasserŏ şi la Italieni şi nominativul şi ablativul, adicŏ şi *cità* (lipsind *s*) şi *citate,* şi *libertà* şi *libertate,* şi *Dido* şi *Didone.*

Iar daqua và voì quine-va să fiă purist pînŏ unde se póte, étŏ un miḑlocu de învoire.

Se scie quŏ Romànul n'a pré vrut să facă multe smorfuri quànd vorbesce, să casce gur'a mare, să ţugue buzele, să trécă dintr' o margine la alta, să facă paşi mari. A vrut să fiă commod şi quam a lene şi în vorbă cà şi la faptă, s'a quam învoit şi ellu cu aquel *dolce far' niente.* Prin urmare unde a avut un *i* quare se pronunţă oval cu buzele quam închise, de a venit dupŏ dènsul un *ă* que se pronunţă cu gur'a mai căscată, lui 'i-a fost lene să deschiḑă gur'a şi 'i-a venit mai bine cu *e* prin quare nu se cască gur'a cà la *ă*; prin urmare în locu de *Mariă,* Мapiz, *puiă,* пsiz, 'i-a venit mai bine să ḑică *Marie, puie.* Aşà făcù şi dela *i* quànd a dat în *u,* 'i-a venit greu să ţuguie buzele şi o dette iar în *e:* din *Georgiu, Fotiu, seminariu,* făcù *Georgie, Fotie, seminarie;* quànd a fost ànsĕ din *i* să dea

www.dacoromanica.ro

în *o*, asta 'i-a venit şi mai greu quŏ a căutat să deschidă gur'a şi s'o ţuguiă, şi asta îi dà de lucru, aşà îl dette şi pe *o* iar în *e* şi din *oraţio, naţio, posiţio,* făcù *oraţie, naţie, posiţie.* Ânsĕ que facem noi puristii şi mai vîrtos campionii radicalismului? Ammu început a scrie: *Georgiu, Mariă, seminariu, philosophiă;* ànsĕ tot dupŏ legea aqueea este şi *naţiŏ, posiţiŏ, declinaţiŏ,* НАЦІѢ, ПОСІЦІѢ, ДЕКЛІНАЦІѢ, şi precum dela *casă, philosophiă,* puind articol nu ţicem *casăa, philosophiăa,* ci *cas'a, philosophi'a* sau şi *casa, philosophia,* assemenea şi dela *naţiŏ, posiţiŏ,* cu articol và face *naţi'a, posiţi'a,* sau şi *naţia, posiţia;* şi credu quŏ acum nu và mai ţicce nimeni quŏ è final slavon daqua din *naţiŏ* se face *naţiŏ-a, naţi'a, naţia....**

— Domnule, dar mult a să mai şedem noi cu caii ăştia înhămaţi? — Se crĕpò uşa tocmai quànd eu eram cu buzele ţuguiate trecènd din *i* în *o* şi făcènd din *o*

* Din aquestea urmédă quŏ avènd o limbă que îşi declină substantivii, nu cà Françesa şi Italiana tot prin prepositiuni, ci variànd adessea finalile, ţicènd adicŏ, *blânda Musă, a blândei Muse* sau *Musæ* şi apoi plural *Musele* iar nu a blândei *Musă;* declinànd: *senina ţi, seninei ţille,* şi apoi ţillele iar nu a *seninei ţi;* tot aşà, daqua scim que và să ţica limba şi grammaticà se cuvine a declinà: *român'a natio, a românei naţiuni,* şi apoi *naţiunile.* Aquest-fel în'am determinat a scrie astaţi în 1860, şi ànchŏ de vr'o doi anni înquà, quànd scriu limbă şi prosa, nota bene, în versuri ânsĕ poetul adessea e nevoit a dà în dialecte.

www.dacoromanica.ro

în ъ şi lepĕdând pe ъ şi căscând gur'a cu articolul *a;* se crĕpò ḑicu uşa şi vĕḑuiu capul şi auḑiiu gur'a postillionului. Mai vream să mai spuiu quevа şi rĕmăsseiu cu vorb'a neterminată. Ne sărutarŏm cu D. R.... şi aşu fi fericit quànd aşu puté să mĕ sărut tot aşà şi cu toţi quàţi vor' fi suppĕraţi pe mine.

(1848 Martiu 15, Currierul Român).

XXIII.

Vĕḑurŏţi quŏ aşu fi vrut să mai vorbescu que-va cu D. R.... şi postillionul îmi tăiò vorb'a; mĕ adressu acum darŏ către cititorii mei spre a 'mi-o terminà.

Arătarŏm que este glossa, que è dialectul, que è limb'a, que è gergul sau gìscănăria. De nu ammu arătat tóte semnele dupŏ quare să cunóscă quine-va gìscănăria, causa è quŏ unele, şi multe póte, 'mi au scăpat, altele póte quŏ àncŏ nu le voiu fi întèmpinat; şi iarŏ a le înşirà quine-va pe tóte este a recapitulà din nuou grammatic'a, observàndu-o din puntul aquesta de vedere, şi avènd în ainte neîncetat clasicitatea.

Bine este ânsĕ a se punne óre-quari principe.

1º Se scie quŏ atàt consónele quàt şi vocalile au óre-quare affinitate, óre-quare

www.dacoromanica.ro

vecinĕtate, și după vecinĕtatea lor se schimbă după nisce legi naturali una într'alta,

Cà *l* in *r*: *sale, sare; saluto, sărut*, etc.

Cà *l, r, n* în *i*: *lepure, iepure; sară, saiă*; *pună, puiă*, etc.

Cà *d* în *ḑ*: *laudu, laudi*; *dico, ḑicu*; *deu, ḑeu*, etc.

Cà *t* în *ţ*: *nepotu, nepoţi*; *tenere, ţinere*; *terra, ţĕrră*,[x] etc.

Cà *s* în *ş*: *lasu, laşi*; *si, şi*; σειρά, *serie, şiru*, etc.

Cà *c, g, sc, qu*, a remàné tot aceleaşi littere în nainte de ori-que vocale or consónă pronunţându-se quànd umed quànd secu:

facu	faci	facă	micu	mici
fugu	fugi	fugă	lungu	lungi
nascu	nasci	nasce	romànescu	romànesci

și prin urmare: *tace, genuchie, sciinţă, querere, eloquenţă*, etc.

Cà *l* quànd se immóie în *i*, după litterele *c* și *g* să ia un *h*: *ghiaţă, ghiemu, chiar, închinare*, etc.

Cà *mn* în *gn*: ἀμνὸς *agnus*, și viceversa *gn* în *mn*: *signum, semnu*; *lignum, lemnu*; *dignitate, demnitate*.

Cà *e* în *i* și în *î*: *credere, credinţă*; *bene, bine*; *tempus, timpu*; *tener, tinĕr*,

[x] Ast-fel este și în dialectele hellene, θάλαττα, θάλασσα, terra è doricu, ţĕrra è atticu.

www.dacoromanica.ro

tineri; vestiment, vestmînt, vestminte etc.

Cà *o* în *u* şi *ó*: *jocu, jócă, jucat; morire, murire; potere, putere,* etc.

Cà *a* în *i* şi *ai*: *animă, inimă; annellu, innellu,*[1] *cane, càine,* etc.

Cu un cuvènt se cunósce la quei que au studiat limb'a şi scriu grammatic'a, se cunósce legiuita schimbare a litterelor, şi quànd aquéastă schimbare è dupŏ legile naturei, nu formă de quàt modificaţia vorbelor ènsuşi în sînul aquelleiaşi limbe cà *tineri, credere, credinţă,* sau dialecte alle aquelleiaşi naţiuni or stirpe de ómeni, cà *ponnere, punnere; tempo, timpu,* τιμὴν, τιμὰν, μόνος, μᾶνος, νόσος, νᾶσος etc. Assemenea schimbări nu facu gìsecănăriă, ci dialectu; şi din dialectu limbă; assemenea schimbări legiuite intră în categoria que constituă idioma, physionomia limbelor.

Quànd ànsĕ se facu schimbări dissonante, în contra naturei, aquéea è gìsecănăriă, bestialitate, barbariă, gergu cu un cuvènt: aşà sunt din *vestiment văşmînt* quŏ se schimbă *sti* în *ş;* din *carnaţio carnaţione cărnăciune, crăciune, crăciun;* din *posiţiŏ, posiţ'one, posiţiune, puşăciune;* din *carnelegiu, cîrnelegiu, cîştegiu;* din

[1] Aşt-fel è şi la Hellena τιμὴν, τιμᾶν, *annellu* este doricamente şi *innellu* a ticanicente.

www.dacoromanica.ro

piept, picior, chiept, chicior; din *filiu, hiu;* din *fire, hire;* din *frate, frache;* din *lumină, lugnină*; din *bine, ghine;* din *venitu, ginitu;* din *putredu, putredi, putrejune* şi nu *putrediune* precum şi *răpejiune mijlocu.*

2º Schimbarea finalilor în casuri şi numeri la substantivi, face neregulare, ammesticu, è semnu de neregulare, de innoranţă, şi face gîscănăriă că din *casă, case, casele,* à ḑice *casile, casii* şi *căşile*; că şi *binile, epurile, aquestia* feminin în locu de *aquesteia*; că *floricea* ţigănit în locu de *floricellă* şi alte assemenea stropieri.

3º Schimbarea timpilor, persónelor, numerilor, modurilor de verbi, face gîscănăriă că *voi* în locu de *voiu,* a *făcutără* în locu de *au făcut,* şi că *o făcut* în locu de *a făcut;* că *m'am dusum'am* în locu de *m'am dus,* că *ei cântu* în locu de *ei cântă, ei vorbesce* în locu de *ei vorbescu,* etc. *Scefan, chrescin, acesci* în locu de *Stephan, chreştin, aqueşti;* şi vice-versa *creşte, paşte* în locu de *cresce, pasce.*

4º Gîscănăriă este assemenea din *auḑ–ire* lepĕdând pe *ire,* a se ḑice *auḑ–escu, auḑ–esce* şi nu *auḑu, aude,* assemenea din *simţire, simţescu, simţesce* şi nu *simţu, simte;* assemenea din *luc–ire,*

www.dacoromanica.ro

luc–esce şi nu *luce, străluce;*· şi ăncŏ şi mai gîscănăriă a dîce din *publicare, publicuiesce, publicarisesce, publicăluesce, publiccadă* şi nu *publică.*

3º Schimbare iarŏ de declinaţiuni, de generi şi de conjugaţiuni este gîscănăriă; precum *seminarie* în locu de *seminariu, evangelie* în locu de *evangeliu, naţie* în locu de *naţiŏ, philosophie* în locu de *philosophiă, Cornillie* în locu de *Cornilliu, Pompillie* în locu de *Pompilliu, Georgie* în locu de *Georgiu. Investare,* în locu de *investire; compromelare, compromelat* în în locu de *compromittere, compromis; precedat* în locu de *precedut* sau *preces* cà *purces.*

6º Assemenea se ţinu de gîscănăriă, şi traduceţiunile ad litteram alle phrasilor străine cà: *mai mult cugetă, mai mult află*

· Tóte limbele au nisce finali de verbi şi substantivi que sunt sau străine, sau remăşite din glossa primitivă que le facu a avé mai mult sau mai puçin un fel de gîsçănării sau macaróne; aşà è la Greci ἴζω, ἄρω, ἐγλενδίζω, ῥεκωμανδάρω; aşa è la Italieni *esco, isco, esce, isce,; finisco, finisce, lucesce.* Autorii aspirând la o clasicitate, se feresçu quât pot de assemenea finali şi le–au împuçinat quât s'au putut. Assemenea ammu puté şi noi împuçinà quât vommu pute finalile în *ezu* şi în *escu: recommandedu, recommandu; strălucesce, straluce.* Nevoia ânse è aşà de mare, cà şi la Italieni quŏ nu se pot stîrpi de tot: audul şi gustul è singurul maestru que ne pote îndreptà, pînŏ unde putem venì cu purificarea.

www.dacoromanica.ro

în locu de în quàt... cu atàt... *è multă vreme de quând,* în locu de: *è mult de quând*: *tinĕrul omu* sau *junele omu, tinĕra femee,* şi alţi assemenea gallicismi la noi, şi germanismi si ungurismi la Transylvani, şi muscălismi la Moldoveni.

7° Gìscănării şi mai nelegiuite sunt phrasile compuse din părţi heterogene antipathice cà *slavă Domnului* sau *doxa tatălui*; cà *veacul de aur* şi *zamanul de aur*, cà *omu cinstit* sau *omu timimenos*, cà *conglăsuire*.... cà formele în *alnicu, elnicu, ornicu, alniţă,* etc. (vedi Vocabularul): *statornicu, generalnicu,* şi alte ticăloşii cà prepoşiţiunile *za, ot,* etc. şi dicènd dela *otkîrmuire,* nu dicem de quàt dela dela *kîrmuire.*

8° Gìscănării sunt assemenea şi macarónele, or italiene or françese or germane, or grece, etc.; cà *giudicăre* în locu de *judicare, speranza* sau *sperantza* în locu de *speranţă*; cà *coafiură* în locu de *conciură* sau *coifură* cà şi *saritate, laşetate, arşitectură, privileju, collejiu, Neptiun, anfas, antusiasmu,,... nation, education, universitet, egalitet,* etc. Aqueste trei din urmă articole 6°, 7° şi 8°, coprind nisce abusuri que se dicu nu numai gìscănării ci şi macaróne.

În hellenic'a din ξυν sau χσὺν, lepĕdànd pe χ remàne συν lepĕdànd pe σ re-

www.dacoromanica.ro

mâne κυν de unde *cun* latin şi aquestea se ţin de dialectu quŏci se ḑice şi ξυν şi συν, şi κὸν; din ἐξ assemenea sau ἐκς, lepĕdând pe σ remâne ἐκ, lepĕdând pe κ remâne ἐς, assemenea din *ex ecs* latin quare este ε ξ hellen, lepĕdând pe *c* remâne *es*, şi lepĕdând pe *e* remâne *s*. Assemenea cà νοσος νᾶσος, *ponere, punere, exponere, espunere,* este dialect; şi póte quine-va allegge quare 'i place cum scrià şi hellenii în quare dialectu le venià mai bine.

A ḑicce ànsĕ *pană, parĕ, vaḑă,* în locu de *pénă, pérĕ, védă,* etc. quea din urmă è mai logicĕ, şi quea d'àntêiu è idiomă, prin quare music'a ia mai mare putere, şi neţiindu-se de gîscănărie ci de omenie, póte a se ḑicce şi într'un modu şi într'altul, dupŏ cum è datina locului să se ḑicĕ, sau póte a se învoì să se ḑicĕ tot într'un modu uniform, de se vor învoì. Ast-fel sunt şi *pună* şi *puie, audu* şi *audu, potu* şi *pociu* (cu tóte quŏ *pociu* è gîscănăriă quŏci è schimbare nelegiuită de littere).

Dând aqueste idei, fiă-quare Român que îşi và fi făcut încai umaniórile, que và fi învĕţat vre o limbă a o scrie încai cu orthographiă *ala dictando,* và puté singur a se orientà spre a se ferì pe sine şi limb'a în scriere de gîscănării. Iar mai vîrtos quel que và fi învĕţat limb'a hellenă şi la-

www.dacoromanica.ro

tină, şi pe lùngŏ învĕţătură le và fi studiat cu passiune, le và fi admirat cu extase în frumosul şi sublimul lor, póte fi sigur quŏ are în sine schinteica sacră que facce a străluci sublimul şi frumosul, şi de îşi và scrie limb'a romànă, tot d'auna să fiă sigur quŏ de subt pén'a sa và eşi o limbă şi nu un gergu, pentru quŏ và recunósce cu facilitate gîscănăriele şi pentru quŏ và scì unde è schimbare nelegiuită de littere, cîşîire* de pronunţiaţiŏ, mutare de declinaţiuni, de conjugaţiuni şi de casuri, stropiere de finali, stropiere de materie şi de formă, neconcordanţă între părţile phrasii, nesyntaxe, neharmonie de styl, întèmpin de dissonanţe.

(Idem 1848 Martiu 18).

Începù cu adevĕrat a se scrie şi a se typări dela un timpu înquà, nu mai mult de quàt în epocha traducerii cărţilor Bisericeşci, ci de mai mulţi ómeni mai puçină quantitate, şi daqua n'am ajuns pe antenaţi nostri cu quantitatea productiunilor, 'i ammu întrecut cu quantitatea persónelor que au o voinţă bună, o emulaţiŏ nobile şi o inimă progresivă. Tot que mĕ dóre ànsĕ

* D'attunci cunoşcea autorul pe înalţătorul de prosă Rodin şi veleitaţile lui; vrea să sboră dihania nu sciu unde cu aripe de liliacu.

www.dacoromanica.ro

în sufflet è quŏ vĕdu assemenea bine-voitori que au sacrificat repaos şi au învĕţat şi învéţă limbe străine şi p'a lor nu voiescu să o înveţe. Quàtă fatigă pînŏ s'ajungă quine-va a pricepe un *Homeru*, un *Virgiliu*, un *Schiller*, un *Byron*, un *Chateaubriand* în limbele în quari s'a scris! A căutat să înveţe sute de mii de vorbe pe din afarŏ, regule, excepţiuni, să consacre anni. Hei bine! nu ne lipsescu assemenea ómeni şi àncŏ nici ómeni versaţi pe lùngŏ aquestea şi în diferente ramure de sciinţe. Cu tóte aquestea, nu sciu de unde vine aquest mare dispreţu sau neconsequinţă, qua limb'a lor să nu voiască să o cunóscă; în tóte limbele, qua să le înveţe, allérgă la regule şi la excepţiuni, şi în limb'a lor nu vor' să audă de regule. Asta ar' fi cà şi quând ar' dicce; în alte ţerre ìmi place să trăiescu, ìmi place s'auḑu de regule, de legi, de dreptate, de libertate; în ţérr'a mea ànsĕ nu voiu să auḑu de regulă, de lege, de dreptate; quare cum và voi aşà să facă. — În alte limbe quànd voiu scrie, ìmi place să cugetu, ìmi place să am styl, să'mi allegu vorbele, să mĕ respectu pe mine qua să nu mĕ dau în rîs publicului, să respectu pe cititorii mei, creḑèndu'i quŏ potu să mĕ critice şi să nu'i am în rèndul bestielor; în limb'a mea ànsĕ nu voiu s'auḑu de regule,

www.dacoromanica.ro

nu voiu să sciu de demnitatea mea, nu voiu să sciu nici de vederea nici de auḑul cititorilor; toţi sunt muscе înaintea mea, que le voiu dà în ainte nu sunt în stare să mĕ critice, şi nici n'au dreptul să mĕ critice; cà quànd aşu ḑicce: «Na, Romànilor, am scris, şi voi daţi-vĕ banii, cumpĕraţi'mi cartea, miraţi-vĕ de mine. Unde sunteţi voi în stare să pricepeţi de scriu drept sau nu, de vĕ scriu limbă or' gîscănăric, de vĕ servescu voĕ or altora? Voi plătiţi numai, quŏ pentru aqueea şi sunteţi făcuţi.» Hei, fraţii mei! rușine a cugetà ast-fel, è o insultă assupra divinităţii; şi daqua nu cugetaţi ast-fel şi sĕmĕnaţi ast-fel, attunci è un pĕcat şi mai mare, quŏci vĕ faceţi o nedreptate, şi sémĕnă un sinuccid moral.

Generóse inime romàne, pe voi puiu cu mân'a quând scriu rèndurile aquestea, şi voiu să scutur aquel thesaur nobil de lacrĕme que le adórnă; voiu să deşteptu regeneratorul orgolliu de quari sunt capabili. Boldurile melle nu sunt insulte, quŏci quine insultă, pe sine se insultă; şi quànd am appĕrat limb'a de nedreptăţile que i s'ar puté face sau i s'au făcut, nu 'mi am appĕrat averea, or cas'a, or fiinţ'a mea; aquestea au fost tot d'auna în pradă şi uitate; am appĕrat averea vóstră quea mai scumpă, quea mai sacră. Boldurile melle

www.dacoromanica.ro

nu sunt insulte, sunt effecte alle curagiului que mi'l insuflă lealitatea vóstră, şi caus'a vóstră. Cugetaţi quŏ nimicu nu è mai comod de quàt a stà quine-va în pace a casă, a tăcé şi a se bucurà de timpu, de tineretea şi bărbăţia sa. A se ducce ànsĕ la bătaie, a sufferì asprimea timpilor şi a luptelor, a se batte d'allăturea cu alte miriade de camaraḑi, a aşteptà mórtea que sbóră dupŏ întèmplare, è cu mult mai aspru, ànsĕ tot è o schinteie de speranţă quŏ và fi unul din quei scăpaţi. A eşì ànsĕ da campion, a sfidà inemicul, a se facce ţintă a mii de ţeve purtătóre de mórte, aqueasta è ultimul devotament, ultimul sacrificiu que póte facce quine-va unei cause. Şi. caus'a vóstră è quea mai sacră. Au dórŏ n'aşu fi sciut să tacu? au dórŏ ar' fi fost anevoie să mĕ iau cu binele şi să încuviinţeḑu tóte, să laudu tóte gìscănăriele, să vĕ scriu o limbă cum v'am mai scris, să fiu bine-vĕḑut, să mĕ lăudaţi şi voi? Vreţi s'o facu aqueasta? è quea mai fărŏ greutate. Adevĕrat quŏ dela un timpu înquoà vĕ vorbescu mai mult de limbă, ànsĕ vorbescu de naţionalitate. De s'ar fi putut vorbì cà în ţerrele matore, cà în ţerrele unde au ómenii limbă şi cuvènt, v'aşu fi vorbit alt-fel. Ah! de que nu pociu să'mi spargu inima să v'o arătu, să vedeţi quŏ

www.dacoromanica.ro

n'are altă bătaie de quàt de caus'a vóstră, de copii vostri, de viitorul lor. Pentru que toți inemicii mei și ai vostri să'mi priecépă fiă-quare vorbă și numai voi să nu mĕ pricepeți? Să nu dea Dumnedeu să vĕ căiți! quŏci aqueasta ar' fi un blăstem, și eu n'am resufflat de quàt bine-cuvèntări și urări ferbinți pentru voi.

I. Heliade.

(Currierul Român 1848 Aprilie 12).

FINE.

ÎNSEMNARE.

Aquest din urmă articol fu publicat dupŏ cum se vede în 12 April. 1848 prin Currierul Român. S'ar mai fi putut dicce quàte quevà spre împlinirea observațiunilor la părțile cuvèntului; ànsĕ Currierul Român dupŏ pretenția D-lui Duhamel fu suprimat dupŏ șépte dille; adicŏ ultimul sĕu numĕr pórtă data de 19 April. Stau de façă aqueste doŏ din urmă Numere adicŏ quel dela 13 și 19 April. Nu coprind nimicu quare să fi putut suppĕrà pe commisarul protectorului exclusiv. Epigrapha numai «Urrĕscu Tyrannia — Mi è frică de Anarchiă» fu o epigraphă de scandal în aquea epochă. Prin anarchia que se preparà systematicu la *Jicniță* pe de o parte se deschidea callea oștirilor de învasiŏ; și tyrannia

www.dacoromanica.ro

pe de alta erà qualitatea sau virtutea guvernului moscovit de attunci. Prin urmare Currierul Romàn que se temea de anarchie şi se cercà să o paralyse professànd ordinea, şi quare urrà Tyrannia, nu mai putea existà. Mai vîrtos quŏ frații causaşi que luasserŏ patente de a complotà fărŏ témă în contr'a ordinii, a proprietății şi a persónelor, strigà de façă către căpitanii lor que îi înrolà quŏ nu pot facce nimicu pînŏ và existà aqueastă fóie.

Tot assemenea fu supprimat Currierul Romàn dela al 3-lea al sĕu Numĕr cum appĕrù din nuou dupŏ 12 anni. Culp'a lui şi attunci şi acum a fost pentru que să urrască Tyrannia, şi pentru que să se témă de Anarchiă, quare astădi din systemă este în ordinea dillei; şi mai vîrtos, pentru que să appere drepturile Națiunii sau alle Thronului ei, Limba ei şi Religia ei.

Observațiunile que aveam să mai facem spre împlinirea aquestei Critice le vommu allătură la capĕtul aquestui volum, dupŏ que mai àntèiu vommu reproducce articolul publicat în Currierul de Ambe Sexe periodul al IV în annul 1844 sub titlul de *Litteratii Romàni;* prin aquesta se împărția şi subt-împărția Scriitorii Romàni, ast-fel cum unii representà Trecutul, alții Presentele şi alții Viitorul Litteraturei Ro-

www.dacoromanica.ro

mâne, sau mai bine în falşi conservatori, şi în Conservatori progresisti şi în *juste milieu* sau dişi de sine *moderaţi*.

Pînŏ să începem aquest articol, arătăm quŏ dupŏ terminarea aquestui volum, Critica nóstră và continuà analysând scrierile quellor-lalţi scriitori comtimporani que vor meritâ óre-quare luare à minte sau analyse.

Nisce foi, vorbind de autorii grămmaticelor române, şi venind şi la grammatica quăria în aqueastă scriere i se face critica, ḑicu:

«Grămmatica ânsĕ singur (autorul) 'şi o «condamnă.... Principele pe quari se rea«ḑimă orthographia D-salle cu littere latine «sunt greu d'a se ghicì.....»

Cugetul aquestor foi nu sémĕnă nici de cum cu al nostru.

Noi începènd aqueastă Critică în 1847 prin Curierul Român, scopul nostru a fost cultur'a limbei, progresul ei, perfectul; ammu rempins ori-que amor propriu; şi tot que ammu vĕḑut quŏ astăḑi ammu cunoscut mai bine de quât ieri, ammu mărturisit'o în folosul tutulor.

Cuvintele que arătăm la începutul aquestei scrieri şi basile que punem dela paginea 1 pînŏ la 8 învederéḑă quŏ voim a ne corrige pe noi vrènd a corrige pe alţii; quŏ spre a părè mai puçin aspri că-

www.dacoromanica.ro

tre alţii, începem dela noi criticându-ne mai aspru.

Cu aqueasta ânsĕ nici n'am vrut să arătăm, nici putem arătà în aintea Adevĕrului quŏ grammaticele predecessorilor nostri merită numele de grammatică, nici în cunoscinţ'a limbei, nici în methodu, nici în styl. Ienache Văcărescul ênsuşi n'a cutedat a'şi numì oper'a sa *Grammatică*, ci *Observaţiuni assupra Limbei românesci.*

Scopul nostru iar n'a fost d'a criticà pe quei reposaţi, quŏci aqueia nu mai sunt şi nici nu se mai potu corrige, ci a învĕţà pe quei vii limb'a română şi nu cum o cunosceam la 1822, ci cum ajunsessem a o cunósce la 1847; şi de a puté facce observaţiuni scriitorilor contimporani prin observaţiunile que ne facem noĕ ênşi-ne.

Qucea que dupŏ tóte regulele Criticelor consciinţióse şi moralei quellei mai severe γνώθη σαὐτὸν (cunósce-te pe sine'ţi) và facce într' o ţi o qualitate sau tăria nóstră în ochii posteritătii, în Revista Carpaţilor din disgraţiă ajunse a facce un defectu: atât autorul aquellui articol 'şi a simţit demnitatea! Scopul sĕu n'a fost că al nostru de a creà şi a perfecţionà, ci de a distrugge, de a criticà şi condamnà fărŏ a judicà, fărŏ nici un effectu moral.

'Mi adducu à minte de unul din emigraţii nostri dela 1848 que eşind din sta-

www.dacoromanica.ro

rea normalĕ cà toți emigrații din tóte națiunile imi scrià la 1849:

«Nu m'ai cunoscut, Domnule Heliade, «quine sunt: eu sunt Romàn adevĕrat, chre«știn adevĕrat și democrat adevĕrat....»

Eu qua să'i dau un consiliu de a nu mai vorbì și declamà vorbe mari, și qua să fiu mai puțin aspru în consiliurile melle, luaiu tonul primilor chrești, fiind quŏ crà vorba de Chreștinătate și de Democratiă.

Emigrații din Brussa Romàni ḑicu quŏ conservă aquel respuns al meu; è quam lungu și pe quàt îmi adducu à minte așà îi respundeam:

«Îmi pare bine, Domnule, și felicitu Patria quŏ ajunse infine a avé un Romàn *adevĕrat,* un chreștin *adevĕrat,* și un democrat *adevĕrat.* Quàt pentru mine ànsĕ îți mărturisescu quŏ, de și născut și crescut Romàn din părinți și moși și strămoși Romàni, nu cutedu ànsĕ a personificà în mine *adevĕrata* Romànitate, și a dà rĕilor pe quei-lalți filii ai Patriei; è mult pînŏ să ajungă quine-va la aquea perfecțiŏ de romànitate; și quànd và ajunge acolo, să scii iarŏ quŏ nu àmblă nici de cum attunci cu ciomagul la spinare. Despre Chreștinătate iarŏ, Chreștin m'am născut; ànsĕ aquestă religiŏ, daqua nu mai mult, cà ori-que doctrină încai, quere pe de o parte theoriă sau

www.dacoromanica.ro

sciință quere adică să o cunóscem mai întâiu așà de bine precum a cunoscut'o Începętorul ei, și pe de altă, practică sau fapte quari să correspundă cu theoria. Ai dumneata aquelle fapte, aquel devotament quare te pot punne d'allăturea cu Apostolii, cu Martyrii, cu Părinții Bisericei, qua să poți a te numì *Chreștin adevĕrat* cu sciinț'a și cu fapta cum ei n'au cuteḑat a se numì? Atâta mai bine, te felicitu și fer cescu România. Eu unul îți mărturisescu cà primii chreștini quŏ am ajuns la gradul de a cunósce quŏ îmi lipsescu multe și din sciință și din fapte, quŏ sunt adică cu alte vorbe un *pĕcătos*.

Iar în quàt pentru Democrație, cată să scii, Domnul meu, quŏ și ea este o doctrină quare quere dela adepții sĕi și sciință sau theorie și practică sau fapte. Cunosci d-ta que va să dică Democratia? ai purtare și fapte de democrat adevĕrat? și de le ai, luat-ai dela națiŏ mandatul de a'i compromitte caus'a, declarându-te de queea que ea nu s'a declarat, de a te declarà adicŏ de democrat, nume que Românul âncŏ în genere nici nu'l cunósce? — Eu unul iar îți mărturisescu, quŏ n'am ajuns la perfecția Franklinilor și Wasingtonilor, și de așu ajunge, m'așu mulțumì a fi numai pentru mine, iar nu a compromitte în asseme-

www.dacoromanica.ro

nea timpi națiа și a dà pretexte legali póte de a se prelungì occupațiа țerrelor de armată străină.

«Qua să fiă quine-va Român și Chreștin adevĕrat cată quel puçin să se ferésсă de a facce rĕu Românici și apprópelui sĕu; și astădi cu democrațiа nici un bine nu'i facem....»

Aquestea și alte assemenea ḑiceam în respunsul meu quare, quând a ajuns în Constantinopole, aflò pe amicul meu dejà mort, din disgrațiă. Fraţii căusași ânsĕ que se constituisserŏ în comitet *democraticu* și *soçial* și quari îndemnasserŏ pe reposatul de a'mi scrie aquea scrisóre, cum vĕḑurŏ respunsul meu, începurŏ a strigà și a scrie pe la ai lor din străinătate și din ţérră, quŏ étŏ înfine m'am dat singur pe façă quŏ singur mărturisescu quŏ sunt un pĕcătos, quŏ n'am virtuțile unui Român adevĕrat, unui Chreştin adevĕrat, unui Democrat adevĕrat.

Que să mai ḑică și que să mai facă quine-va cu ast-fel de ómeni, nu atâta de naivi quât plini de rea credință. Modestia în tóte moralele și în tóte religiunile a fost considerată qua o qualitate; Fraţii căusași ânsĕ se accăţarŏ de dênsa cà de un document, cà de o probă prin quare să învedeḑe culpabilitatea mea.

www.dacoromanica.ro

Așà ammu pățit'o și cu aqucastă Critică. Revista Carpaților, cà o fóie litterară, în locu de a vedé și a judicà scopul ei, în locu de a'și corrige quel puçin limb'a, stylul și orthographia, din contra se accață de aqucastă scriere qua s'o puiă în ainte drept o probă de a învederà defectele și neputințele melle. Se cuvenià a ne spunne queva nuou, iar nu queea que am spus'o noi în tot d'auna cu scopu de a facce să'și viiă în consciința de autori români toți scriitorii de reviste, de jurnale și de versuri neversuite.

Cu alte cuvinte, fiind quŏ începe un alt periodu de Critică, încheiem quŏ daqua ne ammu criticat pe noi ènșine, qua să nu fiă mînie, fiind egalitate în aintea legilor, nu credem quŏ qucilalți scriitori să aibă pretențiŏ de a fi privelegiați și de a scăpà de critică.

Dupŏ reproducerea articolului următor, în periodul al doilea vommu începe iar dela începput, adicŏ dela capu.

www.dacoromanica.ro

LITTERATII ROMANI.

Un litterator al nostru* a împărţit pe litteraţii români în trei ramure, şi assemĕnându'i cu quei que sunt desbinaţi de opiniunile politice, 'i-a numit:

Regalisti (sau mai bine conservatori retrograḑi)

Radicali (sau conservatori progresisti) şi de *juste-milieu.*

Regalistii, (pe quari noi îi numim conservatori retrograḑi sunt aqueia que în scrierile lor se ţinu de schól'a vechie şi în limbă şi în modul scrierii şi în părerile lor. Precum falsii conservatori în politică se ţin de prejudiţiurile vechi, de privilege que nu mai sunt alle secului, şi stăruescu cà ele-

* *Nu* ne adducem bine a minte quare din litteratorii nostri făcu aqueastă înnemerită împărţire. *Ni* se pare cu tóte aquestea a fi D. C. *Nigruzzi* (?)

www.dacoromanica.ro

mentele societăţii să remâie într 'un amestic sau chaos perpetuu, fără a se mai punne la locul lor, assemenea şi scriitorii, de schól'a vechie, pretind qua cum au aflat limb'a română, assemenea să o scrie şi să o lasse la postertiate cu tóte elementele ei în amesticu.

Radicali sunt aqueia que se încércă să opere în limbă o prefacere cu totul radicale, curăţindu-o din rădăcină ast-fel cum să nu mai remâie într' ênsa nici un element străin şi parasit. Tot que è curat român să'l însoçéscă cu quelle que vor mai fi necessarie din limb'a latină, şi puind fiă-quare element la locul său, să forme un vocabular curat, compus din părţi homogene.

Între quei d'ântêiu şi quei din urmă se mai află un fórte mare numĕr de diverse păreri, que susţin qua vorbele străine o dată intrate în limbă şi cunoscute sau înţellese prin usul lor de atâţia seculi, să le conserve în tótă întregimea, fiă slavone fiă turcesci, fiă unguresci; şi que va mai fi apoi necessariu în arte şi în sciinţe să le luăm dela latina sau dela limbele surori culte. Pe aquestia litteratorul nostru îi numesce de *juste–milieu,* adicŏ de miḑlocu, que sunt şi cu quei d'ântêiu şi cu quei d'ai doilea, şi quari par' quŏ ar' ḑicce nici pré

www.dacoromanica.ro

pré nici fórte fórte,* şi quari singuri se ţicu moderaţi.

Daqua litteratorul nostru pe quei d'ântêiu 'i-a numit regalisti, noi îi querem voica a'i numì un fel de *Crai de Tobă* în sciinţa culturei limbelor (allesserŏm Tob'a quŏ è plină şi înflată sau îngòmfată de vênt). Pe aqueştia pe limb'a mai cunoscută de toţi îi vommu numì *ruginiţi* şi 'i vommu lăssà în pace, quŏci mai mulţi au reposat âncŏ de vii, şi quei quari vor mai fi remas pot a se pasce în beatitudinea neturburată a *blagorodielor* şi *blagocestielor* şi *gospodărielor* Dumneaior, cu aquestia nu mai are nimeni nici o luptă.

Lupta è între radicali şi între catâri.

Radicalii au un cuget, un scopu de a purificà limb'a de ori-que element heterogen. Quare ânsĕ è scopul Miţlociilor? De a cultivà limba cà şi un argintar (qua să nu ţicem cà un făcĕtor de monetă falsă), que pune quâte-va părţi de argint sau de aur, şi mai atâtea sau mai multe părţi de aramă. Que probă và eşì? Eu unul nu sciu; şi Dumneaior âncŏ nu creţu să scie aşà curat qua să ne spuie a scì şi noi. Quine

---

* Noi pe aquest fel de ómeni îi considerăm, cum ammu mai ţis, cà pe toţi catârii que sunt condamnaţi de a nu se reproducce.

www.dacoromanica.ro

è Român pur nu credem quŏ và cutedà să numéscă sau să assemene cu aramă elementul român din limb'a sa, şi să qualifice de argint sau de aur părţile străine.

Să păşim ânsĕ mai 'nainte, să întrebăm pe DD. miḑlocii: quare dialect să cultivăm? pe quel ḑis român al nostru, pe quel moldovean, pe quel transylvan, pe quel macedon? sau pe tóte la un locu? Unii s'au deprins a ḑicce *vrăjmaş*, şi alţii înţellegu vorba *duşman*, alţii *nemicu* sau *inemicu*; pe quare din aqueste vorbe să conservăm? — Noi aquì în Romània nu înţellegem que va să ḑică *başcă*, *calîu*, *hasapu*; Moldoveanul iar nu è deprins a ḑicce *turnu*, *gîde*, *macellar*. — Quei dela munte, mulţi ḑicu *arbure*, quei dela valle ḑicu *copaciu*, Bonjuristii din oraşe ḑicu *coafiură* (pocind şi orthographia françesă). Prin sate şi mai vîrtos peste Oltu şi în Banat ḑicu *conciu* de unde *conciură*; quei quari sciu que va să ḑică *coif* pot ḑicce şi *coifură* fărŏ a schimonosì vorba françesă — Mai 'nainte se audià vorba *zovon*, astădi făcènd la macaróne françese se ḑice fórte des *voal*; quei quari sciu de unde vin vorbele *învelire* şi *desvelire* ḑicu *vĕlu*. — Moldovenii şi Bucovinenii ḑicu *culpa*, *plaga*; noi aquì ḑicem *vină*, *rană*. — Macedonenii ḑicu *filiu*, *temeliu*, *vălli*, *galină*, *lepure*, *fă-*

www.dacoromanica.ro

rină; noi ḑicem *fiu, temeiu, văi, gaină, iepure, făină.*

De vommu allegge dela toţi que este bun sau homogen cu întregul limbei, ne appropiem de radicali; de ne vommu ţinne fiă-quare cà orbul de gardu de vorbele străine que s'a întrudus în fiă-quare provinţiă, attunci susţinènd fiă-quare miḑlociu pe alle locului sĕu, étŏ lupta, étŏ încăierarea între speḑiele de miḑlocii, cu tótă moderaţia dumnealor. Unul dă cu *başca* şi altul cu *turnul,* unul cu *culpa* şi altul cu *vina,* unii *plăguescu* şi alţii *rănescu*; unii îţi facu o *hasăpie di şelle* gingaşe şi alţii un *măcellu* terribil. Şi daqua aqueastă luptă nu se mai terminĕ, şi fiă-quare miḑlociu cà un moderat que este îşi conservă vorbele cu quari s'a deprins, attunci lăssând pe quei din quellelalte părţi, stau şi mĕ tot uitu de vre o doĕ-ḑeci de anni la pretinşii nostri miḑlocii, quŏ una ḑicu şi alta facu. Ḑicu adicŏ să conserve quelle que erà ḑejà în us şi să 'şi îmmulţéscă vocabularul, cum ammu ḑis cu vorbe latine numai în termeni technici de arte şi de sciinţe, şi apoi nu se ţin singuri de queea que ḑicu: fi duce apa sau timpul înainte.

Astăḑi ḑicu:

mărire Tatălui	în locu de slavă Tatălui
binecuvintéḑă	în locu de blagoslovesce
Theologu	în locu de bogoslov

www.dacoromanica.ro

Gură de aur în locu de Zlataustu
treime în locu de troiță
drept credincios în locu de pravoslavnicu
càntare în locu de peasnă
sĕrbătóre în locu de praznicu

În limbagiul politicu iarĕ:

Domnu în locu de Gospod
Administrațiŏ în locu de oblăduire
cîrmuitor în locu de ispravnicu
(mai târdiu vor dice și administrator)
idem în locu de ipak
dela în locu de ot
afarĕ în locu de bezi
și quellelalte în locu de iproci
Rômnicul Sărat în locu de Slam-Rîmnicu
Ocnele mari în locu de vel ocne
Marele ban în locu de vel ban
nobil în locu de blagorodnicu

În limbagiul familliar iarĕ:

luminațiŏ în locu de duvalmà
supă în locu de ciorbă
domnu în locu de jupân
abus în locu de catachrisis

Nu mai continuăm, quĕ am cità sute și mii que logopheți i nostrimidlocii le schimbă dupĕ gustu și dupĕ capriciu, fărĕ a se ținne de vorb'a dumnealor să *păstrede* adicĕ quelle o dată cunoscute prin us.

De vor mai trecce iar vre o doĕ-deci

www.dacoromanica.ro

de anni şi vor schimbà tot aşà,* se vor deşteptà o dată miḑlocii quŏ s'au appropiat fără scirea lor de radicali, vor devenì fără voia şi scirea dumnealor radicali, şi aquesti luptători miḑlocii que strigă quŏ radicalii le strică limb'a, vor remàné învinşi prin ei ênsuşi.

Ori-que nume vommu dà aquestor trei partite litterare, elle în historia litteraturei nóstre se distingu în modul următor:

Ruginismul sau conservatismul retrograd este al trecutului: a trăit, 'şi a făcut timpul; Miḑlocismul sau moderantismul este al presentelui: trăiesce; Radicalismul este al viitorului: và trăì. Şi de quànd è lumea nimului nu 'i a venit prin minte să vorbéscă şi să scrie pentru trecut, adicŏ pentru reposaţi; ómenii tot d'auna au scris sau pentru present sau pentru viitor; şi daqua miḑlocii scriu pentru present, aqueasta nu è de quât o clipă. Timpul nu stă, şi aqueea que se ḑice present nu dură. Prin urmare *miḑlocismul* nu se póte considerà cà un scopu, ci cà un method sau calle spre a fi înţelleşi de contimporani, de quei de faţă, şi de aqueastă calle nu se pot abatte nici ênsuşi radicalii. Din aqueste demonstraţiuni ar' puté deducce quine-va ḑicênd quŏ

* Dupŏ cum au şi treeut şi aqueastă schimbare s'a operat.

www.dacoromanica.ro

midlocii devin radicali, şi aquestia devin midlocii; şi quŏ prin urmare nu ar' fi nici o differinţă între dènşii. Differinţa ànsĕ există: radicalii sunt nevoiţi a intrà în aqueeaşi calle vorbind adicŏ pe înţellesul contimporanilor qua să ajungă la scopul lor de a lăssà posteritătii o limbă cultă şi demnă de originea ei; midlocii se punu pe aqueeaşi calle şi voiesc à sta loculuí, quŏci nu au nici un scopu. Radicalii descind pînŏ la vulgu qua să'i întindă mân'a şi să'l ardice pînŏ la dènşii; Midlocii descind pînŏ la vulgu qua să remàie în eternu cu jargonul vulgar.

Quât nu se và recunósce aqueastă differinţă, midlocismul attunci dă dreptu fiă-quăruia de a dicce quŏ ómenii lui nu sunt nici cu lumin'a, nici cu întunerecul, nici cu adevĕrul, nici cu minciunea, nici cu binele, nici cu rĕul.

Midlocismul dar fiind cà un methodu, cà o calle spre a ajunge la un scopu, spre a fi înţelleşi, cată a se servì cu tóte limbagele, cu tóte stylurile. Este spre exemplu vorba de a punne quine-và o predică în Biserică spre a întinde morala evangelică? Se cuvine a cuvèntà ast-fel cum să'l înţellégă chrestinii loculuí unde se face cuvèntarea.—Voiesce a arrangà în aintea unei osti? se cuvine a vorbì ast-fel cum să'l înţelégă şi să se enthusiasme oştenii.—

www.dacoromanica.ro

Va să scrie o gazettă? Se cuvine încetul cu încetul a facce educaţia morale şi politică a cititorilor sĕi... Redactorii se cuvine a descinde pînŏ la vulgu, cu scopu de a'i înălţà gradual pînŏ la cunoscinţele lor (daqua au quevà cunoscinţe); să adducă pe ómeni dela quelle cunoscute către quelle necunoscute. — Voiesce un poet să placă sătenilor, scrie în limbagiul quel mai popular al satelor. — Voiesce să placă quellor din cetăţi? scrie cà la cetăţi. Voiesce să placă litteraţilor? scrie attunci pe gustul dumnealor (mai vîrtos quând singuri îşi dau numele de litteraţi). — Voiesce ânsĕ a scrie pentru artă? aspiră la a facce un cap-d'operă, considerat din tóte punturile de vedere, a lăssà posterităţii un model de limbă cultă? Attunci nu póte scrie nici cà la sat, nici cà la cetate, nici gîscănăria de prin sallónc, attunci tóte jargónele, tóte limbagele cată a trecce prin focul undc se lămuresce aurul şi argintul din aramă; cată a luà o formă regulară şi naţionale şi unitară; şi daqua oper'a sa nu place de o quam dată nici la sate nici la cetăţi nici în gascele sarsaililor, è de ajuns dc place la vre o quàţi-và bărbaţi competenţi, è de ajuns daqua place adevĕratului geniu. Quàţi autori şi poeţi 'şi-au ars singuri operele pentru quŏ lor ênsuşi pînŏ în urmă nu le-au

www.dacoromanica.ro

plăcut! Divina comedie a lui Dante a căutat să aibă tot que se quere la un capu-d'operă, daqua a plăcut lui Dante autorului ei, şi daqua n'ar fi putut place contimporanilor lui.

Quând scriercа quellui que aspiră a da o limbă cultă şi unitară posterităţii este un cap-d'operă, attunci totul remâne sancţionat într' ênsa: şi termini şi phrasi şi styl; gustul autorului devine cu timpul gust general al naţiunii erudite, şi sancţionă şi ênsuşi nisce *mici* defecte sau aba eri (qicem mici pentru quŏ de vor fi pré mari şi pré multe, fapta attunci nu póte fi capu-d operă).

Din aquestea dar urmédă a qicce: «Scrieţi domnilor jurnalisti, nuvellisti, romanţieri, poeţi fugitivi, scrieţi cà quei que au învĕţat carte şi iau assupră-le o sarcină onorabile; scrieţi cum să vĕ înţellégă contimporanii, daqua scrieţi pentru ei; scopul ânsĕ catá să vĕ fiă către o limbă cultă şi unitară, către Radicalismu. Cu tóte aquestea nu uitaţi quŏ cu quât veghierile vóstre şi labórea sunt folositóre pentru Present, cu atâta sunt ingrate pentru viitor; quŏci limba midlocismului cu quare vĕ serviţi nu è âncŏ limb'a fixată a Viitorului.

Iar în quât pentru quei que tractă despre sciinţe şi arte, unde tot este nuou şi tot are nevoie de studiu spre a devenì qui-

www.dacoromanica.ro

ne-va competent, Radicalismul póte intrà în tótă însemnarea lui quca binc înțelleasă. În ḑillele nóstre nicăiri nu póte Radicalismul intrà mai facil cà în schóle, daqua schólele își cunoscu în adevĕr missia, daqua profcssorii sunt în adevĕr bărbați de specialități și daqua specialităților sunt professate de bărbați de littere iar nu de ἀγοράωατοι φιλόσοφοι (filosophi nelitteraţi sau buchieri).

Un radical o dată întrebò pe un miḑlociu: quare ți se pare quŏ ține mai mult de o limbă cultă și unitară sau cu alte vorbe, quare ți se pare mai curat pe românesce:

Slavă Tatălui și Fiiului și Sfintului Duh?

sau

Doxa Tatălui și Filiului și Aghiului Pnevma?

Un modu d'a se exprimà are vorbele *slavă, sfînt* și *Duh* slavone și altul are vorbele *doxa, aghiu* și *pnevma* hellenice. Daqua este despre pestrițătură amèndoĕ modurile sunt pestrițe; și daqua và fi o dispută între Românii nóstri și quei din Macedonia, aquestia ne-ar' puté numì pe noi mai cu dreptul Români schiopi (coțovlachi) de quàt noi pe dènșii, quŏci ei 'și-au amestecat limb'a cu vorbe hellene și clasice, și noi cu vorbe slavone; și de và fi la o judicată în aintea unei Academie de ómeni

www.dacoromanica.ro

competenți, aquestia, ne vor' ḑicce quŏ și noi și Românii din Macedonia vorbim ânсŏ un jargon și cată să ne facem o limbă unitară, daqua aspirăm să devenim o Națiŏ.

Altă dată iarŏ un radical întrebà pe un miḑlociu:

— Que esci d-ta, Domnule?

— Român, respunse miḑlociul.

— Îți place, adaosse radicalul să fi avut și să aibă și Românul *simtimente nobili*, cugete *generóse* și fapte *lăudabili?*

— Negreșit respunse miḑlociul; pentru quŏ și dumnealui professà nisce assemenea simtimente cà o declamațiŏ cu totul și cu totul theatrale.

— Cum se ḑice dar pe românesce *cinstea?* mai întrebò radicalul.

— Cum să se ḑică de quât *cinste?*

— Ânsĕ vorba *cinste* nu è română, è slavonă, Domnule. Ai sufferì dumneatà în simtimentul d-talle de naționalist qua să ḑică străinii quŏ Românii n'au avut nici o dată idee despre *cinste* și quŏ Slavonii le au dat aqueastă idee din preună cu vorb'a? Dar *slavă?* adaosse radicalul, cum se ḑice pe românesce, dar *mila?* — dar *dragostea?* dar *iubirea?* — dar *pocăința?* și alte assemenea.

— Cum să se ḑică? de quât *slavă,*

www.dacoromanica.ro

milă, dragoste, iubire, pocăință; quel vorbele aquestea nu sunt românesci?

— Nu, veți bine, sunt slavone întrege.

— Ânsă s'au *obicinuit* în limbă, și sunt cunoscute de toți.

— Nu sunt ânsă fără început între Români. Và fi fost o dată timpu, pînă quând nu se întrodussesseră cărțile slavone prin biserice, quând Românii nu cunoscea nisce assemenea vorbe și în locul lor eră deprinși cu altele de aqueeași natură cu limb'a lor română (pentru quă quel puțin, dumneata nu poți dicce quă Românii să nu fi avut nici o dată vre o idee despre *cinste* și *slavă,* despre *milă* și *dragoste* și alte assemenea; și daqua au avut ideea au cată tot să aibă și vorba sau numele pe limba lor propriă. Așà dară precum din disgrație s'au desvățat de vorbele lor proprie și s'au învățat rău în imoranț'a lor cu vorbe străine, assemenea este și mai natural și mai drept de a se desvăță de quelle străine și băltate, și în eruditia lor a se deprinde cu alle lor proprie și clasice, que cu adevărat le và facce într' o ți *onóre* iar nu *cinste.*

— Daqua dar este așà, adaosse midlociul, unii că dumneavóstră màine poimài-

www.dacoromanica.ro

ne vĕ veţi appucà a ne mai ţiecce quŏ şi *sila* nu è vorbă romànéscă.

— Vedi bine, adaosse radicalul, que màine poimàine? astăţi ţi-o spuiu: au nu scii dumneata quŏ *sila* a fost tot d'auna a străinilor? ba àncŏ şi *obrăznicia*, şi *jaful* şi alte assemenea.

Miţlociul remasse pe cugete. Que và fi făcuţ mai la urmă, devenit-a radical sau remas-a tot în quelle de mai 'nainte? nu sciu aşà bine să v'o spuiu.* Atâta cunoscu numai quŏ mulţi, cu tóte cuvintele aquestea, nu vor nici de cum să înţellégă. Ei mai currènd s'ar' lăssà să le scóţă quine-và un ochiu de quàt să le cureţe muşchiul de pe limbă. Pentru unii cà aquestia que se dau de liberali, de progresisti, şi al quărora miţlocismu nu è o calle, ci un scopqua să ţiiă limb'a şi Naţia în starea în quau re se află, şi quari impută veghierilor şi laborilor quellor que assudă spre a formà o naţiŏ, formànd o limbă unitară, lassu să le

* Nu sciam attunci. Acum ânsĕ dupŏ que timpul descoperi multe adevĕruri, sciu fórte bine quŏ aquei ómeni scià cà şi mine que è o limbă, şi cum se cultivă; ânsĕ cà membri ai unei soţietăţi que îşi avea inceputul în piaţ'a Sorbonei, erà din systemă agenţi ai unei politice que stăruià şi stăruiesce de a facce să ne înghiţă Panslavismul. Nu và trecce mult şi nisce assemenea fiinţe vor strigà în capul glotelor pe dealul Metropolici querènd un principe Slavon şi pe Muscalii dela Prut să viiă spre a'l stabili.

www.dacoromanica.ro

respundă un domnu, al quăruia nume n'am luat voiea de a'l divulgà.

Într' o ḑi erà mai mulţi adunaţi, şi se discutà o assemenea questiŏ. Mulţi erà pentru radicalismu, şi mulţi pentru ḑisul miḑlocismu. Domnul despre quare vorbirŏm ḑisse attunci quelle următóre:

«Este sciut, Domnilor quŏ, în Dacia venirŏ colonie romane quari firesce quŏ au vorbit limb'a romană. Este àncŏ sciut quŏ aqueste colonie, dupŏ atàţia secoli n'au remas curate cà argintul. Ginţi diverse au străbătut prin aqueste ţĕrre şi 'şi-au şi lăssat unele urmele sau remăşiţele. Quâţi osteni n'au mai trecut p'aquì! quàţi străini nu s'au mai stabilit! şi aqueştia n'au stat nencetat cu màinile tot în sìn; quŏci şi ei erà ómeni. Quine dar mai scie quari să fiă adevĕraţii taţi şi moşi ai contimporanilor nostri? şi aquesti contimporani, n'au şi ei vr'un sànge prin vinele lor, să'i tragă, cum se ḑice romànesce, la teap'a lor? Que făcù o dinióră pe un puiu de Ţigan, cum ḑice ḑicĕtórea, quare a fost crescut într'un palat, şi quare quànd a eşit cu alţi curtesani şi pagi la vînătóre şi a vĕḑut în pădure lemne, să ḑică quŏ unele sunt bune de cărbuni, altele de albii, altele de fuse? que altu de quàt sàngele lui, instinctul lui? — Luaţi acuma à minte, quŏ toţi

www.dacoromanica.ro

quâți dupŏ atâtea desbatteri și cuvinte se mai încércă a susținne vorbele parasite din limb'a nóstră, luați bine à minte, cercetați și vĕ veți convinge quŏ toți sunt pui de străini. Prin urmare nici quŏ se mai cuvine de a'și mai pune quine-và mintea cu aquestia, pentru quŏ și ei biet au și ei sângele lor, instinctul lor: dupŏ cum le è ființ'a, assemenea vor să le fiă și limb'a.

Fuse și albii vor dorì să facă tot d'auna, și nici o dată vre o statuă cà a lui Phidia nu và eși din mân'a unor assemenea ómeni. De ici pînŏ colo vor scrie și ei quâte que-và; capu-d'operă ânsĕ nu và eși nici o dată nici din mân'a lor nici din jargonul lor. Quine è Romàn adevĕrat, și ênsuși de và fi fost pînŏ acum amăgit, necunoscênd que este element străin și que este adevĕrat romàn și strămbun în limb'a sa, và trecce firesce în partea radicalilor qua să'și dea mâna cu toți spre a luà quelle strămbune, a lepĕdà quelle străine și a elaborà cu toții spre a ne formà o națiŏ, formându-ne o limbă unitară și curat romănă.»

Vĕdurŏm dar quŏ radicalismul este un scopu, și un scopu cu adevĕrat român. Ânsĕ precum midlocii, (quei de bună credință), de se và ținé fiă-quare de idioma provinției salle, potu să ajungă la luptă, dupŏ cum vĕdurŏm mai sus, dând unii cu *başca*

www.dacoromanica.ro

şi alţii cu *turnul,* unii cu *slava* şi alţii cu *doxa,* făcènd unii *măcellu* şi alţii *hăsăpie;* assemenea şi între radicali, pot a se arătà, dupŏ cum s'au şi arătat óre-quare neînvoiri, quari 'i-au subt-împărţit în trei fracţiuni que se vĕdu mai jos.

Scopul radicalilor în genere este cultura limbei, şi curăţirea de tot que este heterogen şi barbar. De vomnu cercetà limba vedem quŏ dupŏ cum a sufferit spurcării şi neavere în materia ei, assemenea a sufferit şi în formă; şi precum avem nevoie de a'i curăţì şi înavuţì materia, assemenea se cuvine de a'i curăţì şi înavuţì şi form'a. Precum adicŏ se cuvine a allungà din sînul ei vorbele străine, a punne în locul lor pe quelle adevĕrat romane, şi pe lîngŏ dènsele a mai adăogì pe quelle de neappĕrată necessitate în sciinţe şi în arte, assemenea se cuvine a allungà şi multe forme sau finali, fiă provinţiali, fiă străine, şi în locul lor a adoptà pe quelle clasici şi pe lîngŏ dènsele a adăogì pe quelle que ne lipsescu spre a facce o limbă întrégă şi raţionale. Spre exemplu, reluànd din limb'a străbună vorb'a *amare,* vomnu adoptà din preună şi forma *abil'* qua să putem ţicce *amabil'* şi apoi *amabilitate.* Avènd vorb'a *simţire,* putem ţicce şi *simţitiv,* precum ţicem şi *costeliv, guraliv* etc., şi cată să a-

www.dacoromanica.ro

doptăm forma sau finalul *al,* qua să putem dicce *simțual.* Della *faccere* apoi putem dicce *facil*, adică *de făcut,* que se pote *face,* și apoi *difficil* sau anevoie de făcut.

Vommu lepădà iar tóte finalile în *alnic, elnic, ilnic, olnic, alniță, elniță, olniță*.... slavone cà: *pomelnic, destoinic, generalnic, harnic, clopolniță, solniță*.... finalile iar *aș, eș, uș, șug* ungurescì cà *chiezaș, puscaș, contes, culpes, lăcătuș, betesug, prietesug,* etc.*

Tótă limba iarò își are și provințialismii sĕi, și prin urmare a nóstră, que a trecut prin atatea nevoi, nu putea fi scutită de provințialismii que 'i-a produs innoranța amestecată cu barbarismi. Provințialismii dar în materia ei cà *ăsta, ălla, dă, pă, săbii, căși*... devin *asta* sau *esta, alla* sau *ella de, pe, sabie, case*.... și quelle lor assemenea se curățà și se cultivà. Provințialismii iarò în forma cà *socri–tŏu, vĕri–tĕu,* devin *socru–tĕu, veru–tĕu*.... vocali guturali și nasali cà *ă, ĕ, ĭ, ŏ, ŭ; à, ê, î, ô, û,* începu a se limpedì, și *lăcuire* devine *locuire, rătund* devine *rotund. vorbăscu* devine *vorbescu, număru* devine *numer, simțăscu* devine *simțu,* vorbe cà *crăciun, căslegi* devin *încarnațiŏ, carnelegi, înțellepciune* devine

* Veți micul vocabular de vorbele și formele străine.

www.dacoromanica.ro

înțelepțiŭ; — terminațiunile îu *înt* începu a devenì mai clasice în *ent*.

În unele cà aquestea se nascu neînvoiri între radicali și îi adducu a se desbinà și a se subt-împărți:

în radicali provințiali,
în radicali moderați, și
în ultra-radicali.

Provințialii pretind să remâie limb'a cu provințialismii sĕi, și aqueștia să deviiă typi la tóte vorbele sciințifice que vommu mai luà din limb'a cultă latină, adicŏ să provințialise sau să gîscănărèscă tótă clasicitatea. Spre exemplu: dupŏ dènșii, *Maria* vor să se *ḑică Măria și Măriuța; materia* să se guturăiască în *mătărie*; *Francii*, sau *Francesii* să se ḑică Frînci și ţérra *frîncéscă; fondamentul, testamentul, regulamentul...* să se ḑică *fundămînt, testămînt, regulămînt...* Apoi dupŏ *dinte, părinte* &. să ḑică și *presidinte* și apoi și *preșădinte, presinte;* iar nu *president' present'* &. în locu de *naţiŏ, posiţiŏ...* pretind a ḑicce *năciune, pusăciune*, cà la rugăciune, închinăciune; cu un cuvènt vor să legitime tóte păcatele innoranței trecute împresurate de Barbari; vor să sanctione bădărănismii que s'au întrodus în limbă prin nesciință și necultură în atâția seculi*).

*) Vedi însemnarea următóre *No.* II.

www.dacoromanica.ro

Ultra-radicalii, din contra, nu sufferu nimicu de provinţial, nimicu de dialectu, şi àncŏ şi mai puţin de bădărănismu. Norm'a lor è latinitatea clasică; vor din nuou să întroducă în limbă şi materia şi forma curată latină. Ei nu mai scriu nici o dată *timpu, bine, credinţă,* ci *tempu, bene, credenţia*... Lepădànd vorba *iubire* şi luànd în locul ei pe *amare,* nu vor să mai conjuge *amam amà–voiu,* ci *amabam, amabo.* Nici o dată pe *b, v, n, ll, r,* nu mai vor să 'l ìnmóie în *i* saŭ să 'l supprime; şi prin urmare de aqueea scriu *amabam, ove, Jove* în locu de *óie, Joie;* şi iar: *punu strigonu* în locu de *puiu, strigoiu; themeliu, lepure, galină* în locu de *themeiu, iepure găină,* ajungu pînŏ şi la articoli de a'i scrie *ella* în locu de *ea,* şi *la* în locu de *a: casa–la, mesa–la, lună–la* în locu de *cas'a, mas'a, lun'a.*

Între Provinţiali şi ultra–radicali, vin alţii cà nisce eclectici, a quărora normă sau conducĕtor este audul şi gustul lor mai mult sau mai puţin rafinat, mai mult sau mai puţin estheticu sau musical. Aquestia, cà şi poeţii antichităţii hellenice, dialectele le tolerà şi se servescu de dènsele; aquestia scriu şi *vadă* şi *vĕdă* şi *filiu* şi *fiiu,* şi *philosophie* şi *philosophiă,* şi *Georgie, Dionisie* şi *Georgiu, Dionisiu; vălli* şi *văi, calli* şi *cai, ellu quellu* şi *el, quel*... Aquestia vorbele pro-

www.dacoromanica.ro

vinţialisate pe quàt se póte le facu mai clasice, bădărănismii îi mai neteḑescu; vorbele que le iau din nuou pentru sciinţe şi arte din latina, nu le bădărănescu nici decum, de quàt le declină şi le conjugă românesce; ci nu ḑicu nici o dată *mătărie* ci *materie,* nici o dată regulămînt şi ànchĕ şi mai puţin *reglement,* ci *regulament;* fugu de *preşidinte* şi quàt pot de *preşădinte*; *naciunalii* şi *aptorii* nu le placu nici decum; consideră ànsĕ cà dialecte finali cà *credinţa* şi vorbe cà *bine, timpu;* şi precum se feresću de a bădărăni limb'a, assemenea vĕḑu quŏ este impossibil de a o mai facce latină în tótă întregimea; prin urmare nu se mai cércă de a scrie *tempus, lupus* (consideràndu pe *s* mut cà la *pas* şi altele Francesii), nici *templum, musam* (consideràndu pe *m* mut), nici *amabam, amabo,* nici *casa–la, masa–la* şi *alte assemenea*).

Radicalii provinţiali a quăror normă è bădărănia adicŏ corruptia limbei, nu credem să afle mulţi proseliţi; pentru quŏ lu-

---

*) Tot que este ànse cu totul streaniu este o altă fractiune mixta, quare de unde este ultra-radicale apoi devine şi ultra-provinţiale, de unde voiesce pe de o parte a latinisa limb'a cu totul, scriindu *tempu* în locu de *timpu, casa–la* în locu de *cas'a, vedă* în locu de *vadă*, pe de alta, vor s'o bădărnesca cu totul prin nisce forme cì *testamint, regulamint, nàciune pusàciune, naciunal aptor, deptive.*

www.dacoromanica.ro

mea astăḑi quâte vorbe ia din nuou din latina nu le mai proviţialisă cà innoranţa secolilor trecuţi*).

Ultra-radicalii iar, de credu quŏ este cu putinţă a prefacce auḑul a sépte (şi unspreḑece) millióne de Romàni, a'i facce a se determinà să ia typii latini, latinitatea nu stă numai în typi şi vorbe sau materie, ci şi în construcţiŏ şi phrasi, şi pe aquestea nu le vor puté întruducce în limbă pînŏ quând nu vor substituà peste tot în locul limbei vorbitóre pe quea latină, şi aqueasta ne mai putênd a se vorbì şi scrie cà în secŭlul ei de aur, và devenì sau un gergu latin, sau o latină plină de barbarismi cà queea que vorbià în secŭlul trecut Ungurii.

Prin urmare, vrênd a ne cultivà limb'a, n'avem de quât a o curăţì quât se va puté de vorbe străine şi parasite, mai mult de quât de proviţialismi; a o curăţì şi neteḑì de bădărănie şi de tot que este nu dialect sau idiomă, ci corrupţiŏ; a'i lăssà ânsĕ characteristicele ei prin quare ar puté devenì o limbă *cultă română*, iar nu un *gergu*

*) La aqueastă credinţă m'au desminţit litteraţii de astăḑi. Bădărănismul şi corrupţia în limbă au făcut progrese mari. Vaḑă quine-va quâte se scriu astăḑi şi mai vîrtos gâscănaria messagelor prinçiari şi a Românului subliniat, şi strabographia sarsaileascâ a lui Rodin.

www.dacoromanica.ro

latin, şi cu atât mai puçinu o *gâscănărie provinţiale.* Nu se cuvine a uitâ iarŏ, quŏ ori-que vommu facce, limb'a nu póte scăpà de a nu mai avé semnele historice que învedrĕdă assupra ei revoluţiunile şi phasile prin quari a trecut, şi vă mai trecce, qua să deviă olimbă în parte cultă, cà surorile ei francesa, italiana, spaniola*.

NOTE.

Póte quŏ în aquestà criticà se vor fi mai trecut, cum ammu ḍis, multe cu vederea din amenuntele limbei. Unele se împlinescu într'o grammaticà speciale que vommu dà; şi din quâte se ţinu de cadrul şi de natur'a aquestei Critice, mai facem următórele doŏ note.

I.

S'a ḍis si s'a vĕḍut la adjectivii indicativi sau demonstrativi quŏ *allu* si *ellu* este de o putere cu *quellu*, quŏ *a* este de o putere cu *quea*, quŏ *ai* sau *i* este de o putere cu *quei*, si quŏ *alle* este de o putere cu *quelle*; adicŏ *allu bun=quel bun; ai buni= quei buni*; *a bunà=quea bunà*; *alle bune=quelle bune*.

S'a mai ḍis ancŏ quŏ *allu*, *a*, *ai*, *alle*, ţinu adesea locul de articole; cum:

---

*Aquest articol este publicat în annul 1844 în Curierul de Ambe Sexe. Aqui în a doa ediţiŏ s'a mai revĕḍut şi correctat. Differinţ' è numai în limbă; s'a tradus adicŏ pe limba de astăḍi.

www.dacoromanica.ro

Callul lui Georgiu=al lui Georgiu callu.
Cas'a lui Alexandru=a lui Alexandru casă.
Caii lui Georgiu=ai lui Georgiu cai.
Case-le lui Alexandru=alle lui Alexandru case.

Făcênd iarŏ o traducțiŏ din limb'a francesă în a nóstră de pe demonstrativi sau indicativii *celui*, *ceux*, *celle*, *celles* aquestea correspund cu *quel* și *al*, *quei* și *ai*, *quelle* si *alle*.

Mulți învețând quâte doĕ trei françosesci sau traducênd din aquestă limbă începurŏ de pe la 1834 înquà a facce nisce pleonasmi și împlêture que trecu si aquestea în rêndul *macarónelor*.

Sarsailii nostri toți de bonjuristi traducu în modul următor:

L'enfant de Nicolas et celui de George,
Copillul lui Nicolae si aquella al lui George.
Les enfans de Pièrre et ceux de Paul.
Copii lui Petru si aqueia ai lui Pavel.
La maison d'Alexandre et celle de Philippe,
Cas'a lui Alexandru și aquecea a lui Philippu.
Les vertus du paganisme et celles du Christianisme.
Virtuțile paganismului și aquellea alle Christianismului.

Que facu ânsĕ cu nisce assemenea phrasi? Pe de o parte arată quŏ nu sciu nici françosesce nici românesce, și pe de alta scriu si vorbescu cum n'a mai scris si n'a mai vorbit nici un Român mai 'nainte de Dumnealor; și apoi adducu limb'a într'o stare de gîscănărie desmățată si flescăită, cu assemenea împlulure sau pleonasmi nelegiuiți.

Românul a ḑis și ḑicce pînŏ astădi (daqua nu scie françosesce):

Copillul lui Nicolae si *al* lui George.
Copii lui Petru și *ai* lui Pavel.
Cas'a lui Alexandru si *a* lui Philippu,
Virtuțile paganismului si *alle* Christianismului.

www.dacoromanica.ro

A ḑice însĕ un Român cas'a lui Alexandru și *aqueea a* lui Philippu este qua și quând ar ḑicce un franțes *la maison* d'Alexandre et *celle celle* de Philippe; pentru quŏ *aqueea* este egal lui *celle*, și *a* egal tot *cu celle*, și prin urmare *aqueea a* egal lui *celle celle*. Tot așà este și cu *celui*, *ceux*, *celles*: este fórte în contra si a limbei romane, și a quellei francese, și a logicei de a se macaronà prin *celui celui=aquella al*, *ceux ceux=aqueia ai*, *celles celles=aquellea alle*.

II.

Să mai vorbim âncŏ queva despre provințialismi que se țin nu de glossele primitive și de dialecte, ci de scăderea și gîscănăria limbelor.

Tóte glossele cultivânduse de artă și gustu printr'un eclectismu sau allegere din dialecte, devin limbe unitare que constituescu din mai mulți popoli de aqueeasi stirpe o națiŏ. Pînŏ quând aquea națiŏ stă în vigóre cu independința sa, cu legile și datinele sale proprie, stà si limb'a ei în vigórea sa de cultură; quât însĕ nația scade cà quea romanà și hellenà, scade si limba ei și începe a deveni gergu sau gîscănărie or prin amestecul vorbelor barbare alle conquistătorilor și vecinilor potenți, sau prin transplantarea limbei dela metropolea sa în provinții necultivate și popoli barbari.

Ast fel limb'a latină provințialisându-se în Gallia, în Spania, deveni un gergu gallicu și spagniol; amestecată în Italia cu vorbe de alle Barbarilor conquistători deveni un gergu italicu.

Tot assemenea limb'a hellenă, deveni mai întêiu un gergu byzantin amestecată cu vorbe și phrasi d'alle Romei imperiali; apoi un gergu greco-italian prin insule; apoi un gergu greco-turcu.

Quând apoi popolii se deșteptarŏ spre regene-

www.dacoromanica.ro

rarĕ, si voirŏ a'si face o limbă cultă din gerguri-le sau provinţialismii respectivi, norma lor le fu limba cultă respectivă.

Gallia, Spania, Italia avŭ de normă latina; Grecia decădută avŭ de normă hellenica.

Fiă-quare autor s'a nevoit pe quât s'a putut spre a'şi curăţi limb'a de provinţialismi sau de corrupţiŏ; nici unul cu mintea sănĕtóşă n'a luat de typu sau de model nici vorbele, nici pronunţia corruptă. Spre exemplu daqua vorbe latine cà *calx*, *vox*, *pax*, *balsamum* şi altele s'au stricat în Gallia în *chaux*, *voix*, *paix*, *baume*, autorii francesi, daqua n'au putut sà le reducà la prima lor clasicitate, să ferirŏ ânsè, pe quelle luate din nuou dela latina de a le corrumpe dupŏ typul quelor dejà corrupte: au ḑis *calcifier*, iar nu chaulier; *vocal*, *vociferer;* iar nu *voixal*, *voixferer;* *pacifique* iar nu *paifique*, *balsamique* *pslalmodier*, iar nu *baumique psaumodier;* a stricat vulgul pe *capra* în *chèvre*; autorii ânsĕ au ḑis *capricorne*; a ḑis vulgul *de l'eau*, *œil*, *lieu*, autorii ânsè au ḑis *aquatique*, *occulaire*, *local*; a ḑis vulgul *pied*, *nez*, *langue*, etc. autorii ânsĕ au ḑis *bipède*, *quadrupède*, *nasal*, *linguistisque*, *etc.*

Tot assemenea vulgul grecu a stricat pe διά în γιά; pe ἐνμορφος în ὅμορφος pe τοὺς în τξι, ḑicênd τξένμα în locu de τοὺς ἕναμα şi alte assemenea; în regeneraţiŏ ânsè nici o datà n'a pretius de a conservà corrupţia vulgarà şi pentru quŏ vulgul ḑice γιά, sà scrie si litteratul γιαφορὰ în locu de διαφορὰ.

Limb'a romanà transplantatà în Dacia, cà în Gallia şi Spania sufferi pe de o parte o corrupţiŏ que îi addusse în atâţia secoli clima şi necultura, şi pe de alta mai sufferi şi corrupţia que proveni din amestecul Românilor cu atâtea ginţi barbare que treçurŏ printre ei şi se vecinaro cu dênşii.

www.dacoromanica.ro

Daqua dar provinţialisarò quâte-va vorbe cà *lax*, *lacte nox*, *nócte*, etc. prefăcêndu-le în *lapte*, *nópte*, schimbând adicò pe *c* în *p* şi vice versa pe *p* în *c*, că la *peptu*, *chiept*; cu aqueast'a nu va să ḑică quò noi în epochà de regeneraţiò, să corrumpem tótă clasicitatea şi cu aqueasta să ḑicem quò ne cultivàm limba, şi să facem *aptu* în loc de *actu*, *aptor* în locu de *actor*, *direptor* în locu de *director*; daqua vulgul a ḑis, *veşmînt*, *semînţă*, *închinăciune*, cultivatorul limbei nu pòte luà corrupţia drept model, şi să ḑicà *testèmînt*, *fundàmînt*, *regulamînt sperînţă constánta*, *provedînţa*, *pusaciune năciune*.

Urmând astfel n'ammu facce de quât, de unde limba se corrupsesse în parte, noi s'o corrumpem în genere, şi cu aqueasta să pretindem quò o cultivàm.

Din aquestea urmédă quò, daqua nu putem readduce la prima lor clasicitate sau culturà tóte vorbele dejà corrupte, catà să respectàm, că si Francesii şi alţii pe quelle que le luàm din nuou derivate. In nici o limbă queca que este provinţial sau *jargon* nu este clasicu; şi precum Francesul pentru quò ḑice *baume* nu pòte ḑice *bauimque* ci *balsamique*, assemenea şi noi pentru quò ḑicem *Crăciun* în locu de *carnaţiò* sau *incarnaţiò*, nu putem ḑice *crăciunul unei idee* în locu de *incarnaţia unei idee*

www.dacoromanica.ro

EPILOG.

Spre a împlini paginile aquestei ultime foi, aflàm de cuviință a terminà volumul aquesta cu epilogul urmàtor sau cu oratia funebrà que făceam la 1848 slavonismului que atàt dominasse în limba românà si o addussesse de a nu mai fi cunoscutà nici însusi Românului, Slavonismului dicu que l'am combàtut de la 1820, si ai quàruia partisani mè combaturŏ pînò la 1848 pe tèrrêmul litterar, si astàdi mè combat pe tèrrêmul politicu si religios. Am trăit să facu oratia funebrà a aquestui adversariu quàruia din disgratiò îi succedù Sarsailismul și mai innorat, și mai arrogant, si mai impertinent.

ORATIE FUNEBRA.

«Deşertăciunea deşertăciunilor şi
«tóte sunt deşertăciune.»

Vai! şi nimicu nu è deşert, fraţilor, tóte sunt pline şi mai vîrtos capetele umane. Que de mai fumuri, que de nerodii, que de trădări, que de amăgitorii, que de precugetări que de planuri secc, que de idei desmĕţate, que de conspiraţiuni assupra drepturilor omenirii nu se mai învîrtescu într'o biată căpĕţînă umană! Şi que de urre, invidii, amoruri nelegiuite într'o bucăţică de carne que se numesce inimă! O nedeşertăciunea nedeşertăciunilor şi tóte sunt nedeşertăciune!

Aşà è lumea asta, fraţilor, rotundă cà o cismă: quând cu botul tuturor, quând cu

www.dacoromanica.ro

gur'a căscată şi cu limb a scósă; quând nuoă, quând vechiă; quând cârpită, quând spartă; quând pintenată, quând scălciată; quând moţată şi lustrată, quând dată prin pulbere şi prin tină; quând cu ciorap de mătasse, quând cu obială, quând cu piciorul golu; quând în piciorul boierului, quând într'al ciocoiului; quând elastică, quând scorţósă şi roţătóre de glesne. Quâte cisme nu s'au mai purtat dela aflarea lor înquà? Unde sunt atâtea cisme cavalleresci que sfăràmà capetele învinşilor şi vasalilor? Tóte s'au dus, tóte au perit, tóte ne arătarŏ quŏ totul è suppus periciunii. — Aşà peru tóte, şi ómeni şi animale, şi renumiri şi desnumiri. Perirŏ naţiuni, perirŏ imperiuri, capi de seminţii, capi de popóre, capi de oştiri, capi de religiuni şi legiuitori; perirŏ ţei şi ênsuşi demoni; heroi şi scelerați, propheţi şi impostori, sânţi şi heretici. Perirŏ cutropitori, perirŏ cutropiţi; philosophi şi sophisti, sapienţi şi pedanţi; făcători de bine şi făcători de relle; fel de fel de amăgitori şi fel de fel de amăgiţi; ómeni şi omuleţi, lupi şi'gnei, vulturi şi columbei, cucuvăi şi privighietori, bufniţe şi turturelle, albine şi trîntori, omide şi gîndaci de mătasse. Au perit religiuni, legi, datine, limbe. A perit limb'a ţeilor şi limb'a Titanilor, limb'a Chaldeilor şi limb'a Kătcăunilor (de vor fi fost); s'a uitat limb'a Homerilor şi limb'a Thersiţilor, limb'a Vir-

www.dacoromanica.ro

gililor şi Ciceronilor, şi limb'a Ostrogoţilor şi Hantătarilor. — Quând dar peru sfiniţi, sceleraţii să nu péră? Quând peru popórcle, tyranii să nu péră? Quând peru virtuoşii, que a să mai ţicem de viţioşi? Quând peru heroii, tîlharilor n'a să li se înfunde o dată? Quând mor 'gneluşeii de ferrul măcellarului, viperei n'a să 'i se strivéscă capul de bastonul bărbatului? Quând s'a condamnat Socrate la mórte, n'a să caţă şi popolul que 'l-a condamnat? Quând a murit David, n'a să móră şi Herod? Quând móre un Marc-Aureliu, un Neron şi un Caligula n'a să móră? Ba a să móră, fraţilor, cà el cu neronia lui cu tot. — Se dusserŏ par' quŏ n'ar' mai fi fost de quând lumea timpii noştri de gloriă, timpii lui Mircea, lui Stephan şi lui Mihaiu, şi vreaţi, adicŏ, să nu se ducă şi timpii phanarioţilor? — Ba să se ducă qu'aşà è lumea asta. — Quând uitarŏ Românii limb'a Virgililor, n'ar să uite adicŏ, o dată şi limb'a ţîrcovnicilor şi a ciocoilor? — Ba ar s'o uite, daqua nu se vor fi schimbat legile naturei; or s'o uite, par' quŏ n'ar mai fi fost de quând lumea şi ca şi appĕrătorii ei. Quând au uitat Românni *Gloria,* cugetaţi óre quŏ n'ar să uite şi *Slava?* — Ba a să'i mérgă fumul. — Quând au uitat ei *Libertatea,* n'or să uite şi *Slobozenia* cu tot neamul ei şi cu tóte urmările ei? Or s'o uite, fraţilor, quŏci aşà

www.dacoromanica.ro

è lumea asta, cum am ḑisu, rotundă cà o cismă, quând pintenată, quând scîlc'ată; o să se saîlcie o dată şi Slobozenia quŏ pré se răţoiesce fîţîndu-se, şi nu mai vedem nici o mană dupŏ urm'a ei. Iar a să mai véḑă o dată posteritatea nóstră pe Romàni revestiţi cu *onóre,* încongiuraţi de *gloriă* şi gustànd în înţellepciune şi în pace fructele unei divine şi bine înţellese *libertăţi.*

Ânsĕ eu m'am cocoţat în locol aquesta, fraţilor, qua să vĕ facu o cuvêntare funebră, şi voi àncŏ nu sciţi quine este reposatul.— Reposaţi şi reposate sunt atàtea şi varii înaintea vóstră, şi jacu fără sufflare, fără mişcare, desfigurate, mute, şi mórtea 'şi-a pus sfragidea pe buzele lor.— O deşertăciunea lumii aquestia! unde mai sunt Rubarele, Bumbaşirlîcurile, Locmalele, Havacturile..... Surghiunlîcurile..... Milostivbojiile que adornà chrisóvele nóstre şi ne adeverià *iscălit'a* nóstră nobilitate? Pesnele quelle guturăiate, Blagorodiile, Blagocestiile, Şătrăriile, Isprăvniciile, Zapcirlîcurile, Duvalmalele, Caraghiozlîcurile, Suitarlîcurile, Altîntoplîcurile, Inglindiselele, Syntrofiile, Heretismosurile, Herofilimetele, Catedeesele, Pliroforiile, Titeriazele,.... şi altele mulţime cu sutele? — Tóte, vai, se dusserŏ, tóte ne arătarŏ cà icónă viă a morţii quŏ dupŏ dènsele se vor ducce şi surorile lor: Amanceturile, Dusmănlîcurile..

www.dacoromanica.ro

Vrăjmăşiile, Slavele, Cinstile, Slobozeniile, Sgăurile, Potcele, Ocările, Opisele, Otnăşeniile, Podorojnele, Dellele, Razvódele, etc.

Cà nisce ómeni dar, que se cuvine a ne adduce à minte de periciunea nóstră şi de datoriile quelle dupŏ urmă, viiu a facce *pomenirea* de mai mulţi anni alle unora; de şépte şi de trei anni alle altora; şi la neaverea nóstră, neputènd a chieltui cà quei avuţi, tot de o dată facu şi *pomenirea* şi quellor reposate de un an, de noĕ luni, de trei luni, de patru-ḑeci, de noĕ şi de trei ḑille. Tot de o dată facu şi *pomelnicul* lor[1] atàt al quellor reposate quàt şi quellor vii. Pentru quelle reposate, Dumneḑeu să le ierte de tot rĕul que ne-au făcut! iar pe quelle vii *pomenindu-le,* fărŏ a avé fulgerul marilor predicatori, que strebatte în inimele muritorilor la assemenea împregiurări sollemnelle, le arăt cu tótă neputinţa mea vanitatea lumii şi le adducu a minte să caute la surorile lor quelle mórte şi să se prepare a facce aqueastă călĕtorie, quŏ nimicn nu è stabil pre pămênt. Mai vîrtos, fraţilor, quŏ quelle vechi sunt bĕtrâne, jacu de bĕtrâneţe, s'au cocoşat, s'au scălîmbat, îşi facu tóte pe sine cà biata *cinste;* iar quelle mai tinere tóte pătimescu de scrofule, de rachit şi de bóla copiilor. De bĕtrâneţe ḑiccu jacu cà *bez, i-*

[1] Veḑi Vocabularul.

www.dacoromanica.ro

proci şi cu tot némul lor. De ciumă şi de choleră cà *Perigovor, Podorojnă* şi cu tot némul lor. De paralysie cà *Oblăduire, Otcârmuire* şi cu tot némul lor; de guturaiu cà *Duhóre*, cà *năbuşeală*, şi cu tot némul lor; de tusse convulsivă şi înnecăciune cà *desnădĕjduire, presustvie* şi cu tot némul; iar quelle mai sentimentali de oftică, cà *libov, dragoste, ibovnic, milostîrdie* şi cu tot némul. Cà nisce ómeni dar şi femei, vĕ chiem, fraţilor, a rugà pre Dumneḑeu să scurteḑe agonia şi chinul quellor bolnave şi paralytice, a vĕ adduce à minte quŏ toţi suntem greşiţi, şi să iertăm pe quelle reposate de tot rĕul que ne-au făcut. Strigaţi dar din adîncul inimei: Dumneḑeu să le ierte! şi *vecnica lor pomenire!* quŏci aşà au lăssat cu suffletul lor să li se facă şi *pişaniă*:

„Aici ḑace Tiurlitiurlismul
Tătărĕscu,
Ungurescu,
Işlicescu,
Slavonescu.
Muschicescu,
Ciocoiescu,
Chivernisitorescu.

A murit Slavonismul a remas Sarsailismul, cum am dis, în locul lui. Junimea studiósă cu quât se và luminà mai mult cu atâta va a unge de a distinge pe Dulcamari din doctori, şi cu atâta se va armà ca un adevĕrat Hercule spre a sdrobì capetele aquestei Hydre que se numesce Sarsailismu şi quare infectă şi limbă, şi inimă, şi minte, şi Religiŏ şi Morală şi Politică. Va ḑenì timpul quând se va face oraţia funebră şi a Sarsailismului.

FINE LA VOLUMUL I.

www.dacoromanica.ro